

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057 (print)
ISSN 2520-2065 (online)

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 16 (96) / 2020

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 16 (96)

Київ 2020

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талат Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтен Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлису Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманли Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайер Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенюк Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

Розділ «Технічні науки»:

Член редакційної колегії: **Бєліков Анатолій Серафимович** — доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Луценко Ігор Анатолійович** — доктор технічних наук, професор (Кременчук, Україна)

Член редакційної колегії: **Мельник Вікторія Миколаївна** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Наумов Володимир Аркадійович** — доктор технічних наук, професор (Калінінград, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Румянцев Анатолій Олександрович** — доктор технічних наук, професор (Краматорськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сергейчук Олег Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чабан Віталій Васильович** — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Аль-Абабнех Хасан Алі Касем** — кандидат технічних наук (Амман, Йорданія)

Член редакційної колегії: **Артюхов Артем Євгенович** — кандидат технічних наук, доцент (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Баширбейлі Адалат Ісмаїл** — кандидат технічних наук, головний науковий спеціаліст (Баку, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Кабулов Нозімжон Абдукаримович** — кандидат технічних наук, доцент (Республіка Узбекистан)

Член редакційної колегії: **Коньков Георгій Ігорович** — кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кузьмін Олег Володимирович** — кандидат технічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Почужевский Олег Дмитрович** — кандидат технічних наук, доцент (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Саньков Петро Миколайович** — кандидат технічних наук, доцент (Дніпро, Україна)

Розділ «Біологічні науки»:

Член редакційної колегії: **Сенотрусова Світлана Валентинівна** — доктор біологічних наук, доцент (Москва, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Федоненко Олена Вікторівна** — доктор біологічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Базаров Бахрідін Махаммадійович** — кандидат біологічних наук, доцент (Самарканд, Узбекистан)

Член редакційної колегії: **Ісмаїлова Мархамат Абдірашидівна** — кандидат біологічних наук, доцент (Самарканд, Узбекистан)

Член редакційної колегії: **Маренков Олег Миколайович** — кандидат біологічних наук, доцент (Дніпро, Україна)

Розділ «Педагогічні науки»:

Член редакційної колегії: **Кузава Ірина Борисівна** — доктор педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Член редакційної колегії: **Мулик Катерина Віталіївна** — доктор педагогічних наук, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Лігоцький Анатолій Олексійович** — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рибалко Ліна Миколаївна** — доктор педагогічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапівська Ірина Ігорівна** — кандидат педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ**БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

- Крайнюков Олексій Миколайович, Кривицька Іветта Анатоліївна,
Крайнюков Олександр Олексійович**
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЕТОКСИКАЦІЇ
БУРОВОГО ШЛАМУ 9

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Галак Ірина Іванівна, Губаренко Валерія Олександрівна**
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ РЕВЕРСИВНИМИ ПОТОКАМИ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ..... 12
- Охріменко Ігор Віталійович, Железняк Оксана Олексіївна**
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА... 18
- Радіонова Наталія Йосипівна, Тищенко Світлана Володимирівна**
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ 21
- Угрімова Ірина Володимирівна, Антонова Анастасія Михайлівна**
УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ТА ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ 25

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

- Stoykov Anton**
FORMATION OF SKILLS FOR TOLERANT COMMUNICATION THROUGH GAME INTERACTION
IN CHILDREN AGED 6–7 YEARS 32

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Крайнюков Алексей Николаевич, Кривицкая Иветта Анатольевна,
Крайнюков Андрей Алексеевич**
ДИСТИНКЦИЯ МЕЖДУ ЭССЕНЦИАЛИЗМОМ И АНТИЭССЕНЦИАЛИЗМОМ
В СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ ТЕОРЕТИЗИРОВАНИИ 35

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

- Fialko Nataliia, Prokopov Viktor, Sherenkovskii Julii, Yevtushenko Artem,
Polozenko Nina, Maletska Olha, Kyniak Olga, Novakovskiy Maksim,
Dashkovska Irina, Regragui Aboubakr**
ANALYSIS OF THE USE LEVEL OF SECONDARY ENERGY RESOURCES IN ENERGY
SECTOR OF UKRAINE 39

Баланюк Володимир Мірчович, Кравченко Антон Вікторович, Козяр Назарій Михайлович, Гарасим'юк Олександр Іванович, Копистинський Юрій Олегович СИНЕРГІЗМ ЧИННИКІВ ПРИ ПІДШАРОВОМУ АЕРОЗОЛЬНОМУ ГАСІННІ СПИРТІВ У РЕЗЕРВУАРАХ	43
--	----

Борисова Анна Сергіївна ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТРОВОГО ВПЛИВУ НА ВЕЛИЧИНУ КРИТИЧНОЇ ПОВЕРХНЕВОЇ ГУСТИНИ ТЕПЛОВОГО ПОТОКУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГАЗОГІДРОДИНАМІЧНОЇ МОДЕЛІ.....	48
--	----

Завгородня Ганна Анатоліївна, Ляшенко Юрій Олександрович, Чупака Роман Євгенович, Завгородній Валерій Вікторович РОЗРОБКА ВЕБ-ДОДАТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОЇ МОДЕЛІ MVC.....	52
--	----

Кузнецова Аріна Дмитрівна, Гулієнко Сергій Валерійович МОДЕРНІЗАЦІЯ АДСОРБЕРА УСТАНОВКИ ОЧИЩЕННЯ СТИЧНИХ ВОД ТЕКСТИЛЬНИХ ВИРОБНИЦТВ	55
---	----

Смачило Петро Ігорович, Павич Наталія Ярославівна АРХІТЕКТУРА ВЕБ-СИСТЕМИ ЗБОРУ БЛАГОДІЙНИХ КОШТІВ З РЕКОМЕНДАЦІЙНИМ АЛГОРИТМОМ	58
---	----

Чередніченко Олександра Петрівна ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕМІЩЕНЬ МАЛОМОБІЛЬНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ НА ПІШОХІДНИХ ЗОНАХ ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЬОЇ МЕРЕЖІ (НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА)	62
--	----

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Антонов Микита Валерійович ДОКОРІННА ЗМІНА ОБСТАВИН ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИПИНЕННЯ АБО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ	67
--	----

Горлова Світлана Веніамінівна, Гринь Єлиза Отарівна ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ТРАНСМІСІЇ ДЛЯ СПАДКОЄМЦІВ ЗА ЗАПОВІТОМ.....	72
--	----

Кахнова Марина Геннадіївна ОФІЦІЙНІ ТА НЕОФІЦІЙНІ («ЛАТЕНТНІ») КРИТЕРІЇ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	77
--	----

Скоромний Ярослав Ігорович ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СУДДІВСЬКОМУ КОРПУСІ: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ	83
---	----

Терзиев Венелин Кръстев, Георгиев Марин Петров, Банков Стефан Маринов БОЛГАРСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОКУРАТУРЫ И ГЛАВНОГО ПРОКУРОРА	91
---	----

ІНШЕ

Шабельник Аліна В'ячеславівна, Оляніна Світлана Валеріївна ДРУК ЗА ВИМОГОЮ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДИТЯЧИХ КНИГ.....	99
---	----

УДК 574.64:504.064

Крайнюков Олексій Миколайович

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Крайнюков Алексей Николаевич

*доктор географических наук, профессор,
професор кафедры экологической безопасности и экологического образования
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина*

Krainiukov Oleksii

*Doctor of Geographical Sciences, Professor,
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Кривицька Іветта Анатоліївна

*доцент кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Кривицкая Иветта Анатольевна

*доцент кафедры экологической безопасности и экологического образования
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина*

Kryvytska Ivetta

*Associate Professor
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Крайнюков Олександр Олексійович

*студент
Навчально-наукового інституту екології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Крайнюков Александр Алексеевич

*студент
Учебно-научного института экологии
Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина*

Krainiukov Oleksandr

*Student of the
Karazin Research Institute of Environmental Sciences of
V. N. Karazin Kharkiv National University*

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЕТОКСИКАЦІЇ
БУРОВОГО ШЛАМУ**

**ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЕТОКСИКАЦИИ
БУРОВОГО ШЛАМА**

**EVALUATION OF EFFICIENCY OF USE
OF MODERN TECHNOLOGIES OF DETOXIFICATION
OF DRILL SLUDGE**

Анотація. Представлено результати використання технології капсулювання діоксиду кремнію задля детоксикації бурового шламу. Найбільш оптимізованим для використання з досліджуваних співвідношень речовин є розчин – 1 частка силікат натрію та 2 частки додецилсульфату натрію, зразок суміші бурового шламу та активного мулу не виявляє фітотоксичних властивостей. Використання торфу у ролі структуратора не призводить до повного усунення фітотоксичних властивостей отриманого субстрату.

Ключові слова: буровий шлам, детоксикація, вуглеводні, фітотоксичність.

Аннотация. Представлены результаты использования технологии капсулирования диоксида кремния для детоксикации бурового шлама. Наиболее оптимизированным для использования из исследуемых соотношений веществ является раствор – 1 часть силиката натрия и 2 частей додецилсульфата натрия, образец смеси бурового шлама и активного ила не проявляет фитотоксичных свойств. Использование торфа в качестве структуратора не приводит к полному устранению фитотоксических свойств полученного субстрата.

Ключевые слова: буровой шлам, детоксикация, углеводороды, фитотоксичность.

Summary. The results of the use of silicon dioxide encapsulation technology for detoxification of drilling mud are presented. The most optimized for use from the studied ratios of substances is a solution – 1 part of sodium silicate and 2 parts of sodium dodecyl sulfate, a sample of a mixture of drilling mud and activated sludge does not show phytotoxic properties. The use of peat as a structurant does not completely eliminate the phytotoxic properties of the obtained substrate.

Key words: drilling mud, detoxification, hydrocarbons, phytotoxicity.

Актуальність проблеми. Взаємодія бурових розчинів на вуглеводневій основі з вибуренної породою багато в чому визначає ступінь токсичності бурових шламів, утворених в ході буріння свердловин [1]. В даний час проблема мінімізації втрати бурових розчинів на вуглеводневій основі з шламом вирішується застосуванням високотехнологічних установок, найчастіше, це різні центрифуги, які осушують шлам, запобігаючи при цьому потрапляння токсичних речовин, що входять до складу бурових розчинів на вуглеводневій основі, в навколишнє середовище. Однак, незважаючи на використання самого високотехнологічного обладнання, втрати бурових розчинів на вуглеводневій основі з шламом складають не менше 4%. Навіть така низька концентрація вуглеводнів може надавати токсичний ефект на живі організми [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В даний час широко поширене поховання бурових шламів в земляних коморах безпосередньо на території бурової площадки після закінчення буріння свердловини (landfarming), що не завжди забезпечує надійний екологічний захист місць поховання відходів, через відсутність або пошкодження гідроізоляції дна і стінок комори [3]. Найбільш поширеним способом ліквідації шламових комор є звільнення комори від рідкої фази, при цьому бурові шлами засипають мінеральним ґрунтом. Даний спосіб нейтралізації шламових комор має ряд серйозних недоліків, одним з яких, як показують результати різних досліджень, є вміст в бурових шламах досить високих концентрацій вуглеводнів, важких металів в рухомій формі і інших токсичних речовин [4]. Як показують результати літературного аналізу, в даний час універсального способу нейтралізації і утилізації бурових шламів, просочених бурових розчинів на вуглеводневій основі, що відповідає всім екологічним вимогам, не існує.

Пріоритетним напрямком нейтралізації шламу є їх затвердіння за рахунок перетворення в інертну консолідовану масу і зв'язування в її структурі забруднюючих речовин, що виключає міграцію їх за межі отвержденного розчину. В якості таких розчинів пропонуються мінеральні добавки, такі як: окис алюмінію, рідке скло, хлорид заліза і ін. [5].

Мета роботи — оцінка технології детоксикації бурового шламу та вибір оптимального виду структуратора і співвідношення концентрацій компонентів розчинів.

Методи дослідження. Для визначення фітотоксичності бурових шламів було використано рекомендований міжнародним стандартом набір рослин [6, 7]. В експериментах було використано 2 види однодольних (овес, кукурудза) і 2 види дводольних рослин (салат, редька чорна), які мали найбільш ранню схожість та найменший період вегетації. Основними показниками згідно з [8], за якими проводили оцінку фітотоксичності були: кількість пророслих рослин, довжина коренів та паростків. Враховували вірогідність відхилення значень цих критеріїв від контролю. Фітотоксичним вважали субстрат, за результатами біотестування якого значення будь-якого з перелічених критеріїв вірогідно відрізнялось від контролю.

Критерієм токсичності є зниження на 20 і більше відсотків довжини проростків і (або) коренів рослин у досліді порівняно з контролем за 96 год біотестування.

Виклад основного матеріалу. Задля лабораторних експериментальних досліджень було використано бурові шлами, які зберігаються на спеціалізованому полігоні твердих промислових відходів, який розташовано за адресою: сел. Смирнівка, Лозівського району, Харківської області.

Буровий шлам являє собою текучу пастообразную масу або колоїдний розчин частинок глини, піску, хімічних реагентів і нафти в воді, темно-сірого з ме-

талеvim відтінком кольору, маслянисту на дотик і має запах вуглеводневої сировини.

Буровий шлам, в загальному випадку, складається на 40–50% (вагових) з вибуренної породи (глина, піски, супіски, алевроліти); 30–40% бурового розчину і 20% можливих технологічних скидів підземних вод і нафти (у разі будівництва свердловин на нафту). Бурові розчини, в свою чергу, складаються з води — 85–89%, бентонітових глинопорошків 10–11%, в решту 1–5% можуть входити різні змащувальні, антисептичні, піногасні, антифільтраційні і гідрофобізуючі рідини. Серед хімічних елементів переважають: кремній, вуглець, алюміній, залізо, кальцій, магній, марганець, натрій, калій. Серед хімічних сполук буровий шлам містить воду (20–85%), оксиди: кремнію (30–60%), алюмінію (до 20%), заліза (до 8%), кальцію (до 5%), магнію (до 3%), натрію (до 5%), калію (до 5%), марганцю (0,03–0,1%) і інших елементів, сульфати і хлориди вищевказаних елементів.

В даному дослідженні для детоксикації було застосовано метод капсулювання діоксиду кремнію із використанням силікату натрію (Na_2SiO_3) і додецилсульфату натрію ($\text{NaC}_{12}\text{H}_{25}\text{SO}_4$) і в якості структуратора активного мулу та торфа. Метод капсулювання діоксиду кремнію (КДК) полягав в наступному: інкапсулюючий розчин було виготовлено з використанням силікату натрію в якості основного компонента і синтетичної поверхнево-активної речовини (додецилсульфат натрію). Використовувалися співвідношення розчину задля обробки 1:1, 1:2, 1:3 та 1:4 для силікату натрію і додецилсульфату натрію відповідно, 1 дм^3 розчину силікату натрію (500 см^3) і додецилсульфат натрію (500 см^3) було виготовлено разом в змішаному обсязі. Це було зроблено шляхом створення оптимізованої концентрації силікату натрію 7% мас./об. і 7% мас./об. додецилсульфату натрію для забезпечення співвідношення 1:1 в обсязі 1 дм^3 . Інші концентрації було виготовлено анало-

гічним чином з урахуванням відповідних масових часток компонентів, розчини залишали відстоюватися для рівномірного розчинення і гомогенізації на одну добу. Вибір поверхнево-активної речовини був заснований на його здатності до біологічного розкладання і аніонної природи. Силікатний розчин певної концентрації (1 л) вносили до 1 кг суміші бурового шламу та структуратора і перемішували мішалкою. Всі зразки протягом 7 діб було витримано у термолюміністаті при 25°C і вологості 70%.

В результаті проведених експериментальних досліджень, найбільш оптимізованим для використання з досліджуваних співвідношень речовин є розчин — 1 частка силікат натрію та 2 частки додецилсульфату натрію, зразок суміші бурового шламу та активного мулу не виявляє фітотоксичних властивостей. Використання торфу у ролі структуратора не призводить до повного усунення фітотоксичних властивостей отриманого субстрату. Матеріал, що утворюється в результаті процесу інкапсуляції, висихає, утворюючи аморфний кремнеземний матеріал, всередині якого знаходяться інкапсульовані вуглеводні та інші забруднюючі речовини.

Висновки. Найбільш ефективною для детоксикації бурових шламів є технологія капсулювання діоксиду кремнію із використанням силікату натрію і додецилсульфату натрію та активного мулу в якості структуратора. Даний підхід дозволяє отримувати не токсичний субстрат, який можливо використовувати для різних господарських цілей.

Інкапсульовані забруднюючі речовини не вилугуються і не вивільняються при подрібненні аморфного кремнеземного матеріалу. Внаслідок цього отриманий висушений аморфний кремнеземний матеріал може бути видалений з обробленої поверхні субстрату шляхом механічної мийки або чищення, або внаслідок випадіння природних дощів чи відшарування під впливом погодних умов без подальшого втручання, залишаючи очищеною поверхню ґрунту.

Література

1. Рядинский, В. Ю. Способы утилизации буровых отходов / В. Ю. Рядинский, Ю. В. Денекко // Горные ведомости. 2004. № 4. С. 82–90.
2. Миннигалимов, Р. З. Совершенствование технологии переработки нефтяных шламов / Н. Р. Миннигалимов, Р. А. Нафикова // Экологическая и промышленная безопасность. 2008. № 4. С. 105–107.
3. Абалаков, Д. А. Геоэкология кустового безамбарного бурения нефтегазовых месторождений. Иркутск: Изд-во Арт-Пресс, 2003. 334 с.
4. Утилизация отходов бурения / М. В. Жуковская, А. В. Львов, Т. В. Маджар // Вестник СевНТУ: сбор. науч. трудов. Серия: Механика, энергетика, экология. Севастополь, 2010. Вып. 106. С. 193–196.
5. Ягафарова, Г. Г. Утилизация экологически опасных буровых отходов / Г. Г. Ягафарова, В. Б. Баракхана // Нефтегазовое дело. 2006. № 2. С. 48–61.
6. ISO 11269-1995 Soil quality — Determination of the effects of pollutants on soil flora — Part 1. Method for the measurement of inhibition of root growth.
7. ISO 11269-1995 Soil quality — Determination of the effects of pollutants on soil flora — Part 2. Effects of chemicals on the emergence and growth of higher plants.
8. Патент на корисну модель № 113560. Спосіб визначення ступеня забрудненості ґрунтів / О. М. Крайнюков, І. А. Кривицька; зареєстровано в державному реєстрі патентів України на корисні моделі 10.02.2017. (19) UA. (11) 113560 (13) U (51) МПК (2017) G01N 33/24 (2006.01).

УДК 164.01:330.131.3(477):334.752(045)

Галак Ірина Іванівна
кандидат технічних наук
Національний транспортний університет
Галак Ирина Ивановна
кандидат технических наук
Национальный транспортный университет
Halak Iryna
PhD
National Transport University
ORCID: 0000-0002-5038-7771

Губаренко Валерія Олександрівна
студентка
Національного транспортного університету
Губаренко Валерия Александровна
студентка
Национального транспортного университета
Hubarenko Valeriia
Student of the
National Transport University

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ РЕВЕРСИВНИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ РЕВЕРСИВНЫМИ ПОТОКАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ОПТОВОЙ ТОРГОВЛИ

IMPROVEMENT OF REVERSE FLOW MANAGEMENT PROCESSES IN WHOLESALE ENTERPRISES

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей вдосконалення процесів управління реверсивними потоками на підприємствах оптової торгівлі, шляхом визначення сегментів ринку реверсивної логістики та її учасників, а також аналізу розвитку їх відносин, розробки логістичної мережі, що використовуються при реалізації стратегії мінімізації логістичних витрат на обслуговування реверсивного потоку. Досліджено основних посередників, яким фірми делеguють організацію реверсивної логістики. Та описано і застосовано на практиці модель Шраді, в якій розглянуто систему управління запасами за двома інвентарями і за двома джерелами поповнення запасів.

Ключові слова: Реверсивна логістика, зворотні потоки, утилізація, сезонні товари, ліквідатори кінцевої ланки, брокери.

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей совершенствования процессов управления реверсивными потоками на предприятиях оптовой торговли, путем определения сегментов рынка реверсивной логистики и ее участников, а также анализа развития их отношений, разработки логистической сети, используемых при реализации стратегии минимизации логистических затрат на обслуживание реверсивного потока. Исследованы основные посредники, которым фирмы делегируют организацию реверсивной логистики. Описано и применено на практике модель Шради, в которой рассмотрена система управления запасами по двум инвентарям и по двум источникам пополнения запасов.

Ключевые слова: Реверсивная логистика, обратные потоки, утилизация, сезонные товары, ликвидаторы конечной цепи, брокеры.

Summary. The article is devoted to the study of the peculiarities of improving the processes of reverse flow management in wholesale trade, by identifying segments of the reverse logistics market and its participants, as well as analyzing the development of their relations, development of logistics network used in implementing a strategy to minimize logistics costs. The main intermediaries to which companies delegate the organization of reverse logistics are studied. The Schrady model is described and applied in practice, in which the inventory management system for two inventories and two sources of replenishment is considered.

Key words: Reverse logistics, reverse flows, utilization, seasonal goods, close-out liquidators, brokers.

Постановка проблеми. З ростом індустріалізації країн, розгортання масштабів виробництва, людство споживає все більше продуктів, витрачає все більше ресурсів, кількість, яких на землі обмежена. Зі зменшенням кількості доступних ресурсів, їх ціни ростуть, і виробники, щоб підтримувати або створювати конкурентні переваги, намагаються знайти способи економії витрат. З метою економії і досягнення екологічної ефективності компанії намагаються по максимуму витягти цінність з ресурсів, а також з їхньої продукції, організовуючи замкнуті ланцюжки поставок. Одним із способів економії є використання вторинної сировини для виробництва нових товарів. Здійснити такі стратегії компаніям допомагають інструменти реверсивної логістики. В статі було вирішено дослідити заходи управління реверсивними потоками в оптовій торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі немає єдиного терміну для позначення даного виду логістики, використовуються такі терміни, як «реверсивна», «зворотна», «обернена» логістика. Фундамент роботи заснований на працях зарубіжних авторів Curtis Greve, Dale S. Rogers, Ronald S. Tibben-Lembke, а також публікаціях П. А. Терентьева, В. В. Левкина, А. В. і К. О. Дзюбіна, О. Н. Зуєвої, В. А. Лазарева.

Мета статі. Аналіз сфери застосування реверсивної логістики для ефективного управління реверсивними потоками на оптових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Поверненнями від споживачів в основному займаються роздрібні або оптові мережі, які потім передають товари реверсивного потоку виробникам, чийм обов'язком є належна утилізація відходів або вторинне використання продуктів, відновлення їх споживчих властивостей. В даному контексті в застосуванні реверсивної логістики можна виділити ринок вторинних ресурсів, який зараз розвивається переважно в країнах, де розміщення відходів є дорогим і економічні суб'єкти усвідомили, яку вигоду можна витягти з такого бізнесу. Це один із сегментів «ринку» реверсивної логістики в промисловості, де найбільш важливими учасниками є компанії, які здійснюють збір відходів, заводи з сортування і переробки відходів, а також компанії, що пред'являють попит на вторинні ресурси. Системи, які обслуговують ринок вторинних ресурсів, можуть бути організовані з державною участю, наприклад, в ряді Європейських країн муніципалітети є відповідальними за збір відходів: під

їх контролем організовуються пункти збору відходів різного виду [3].

Ще однією стороною реверсивної логістики є її застосування компаніями з метою більш повного контролю над життєвим циклом продукту, вилучення додаткових переваг для свого бізнесу. Тобто, на відміну від ринку вторинних ресурсів, в даному випадку компанії використовують систему поводження з відходами не в якості своєї основної діяльності, а як інструмент, який допомагає їм отримати додатковий прибуток або інші немонетарні вигоди [5].

Ключовими учасниками даного ринку є, звичайно ж, самі споживачі, роздрібні торговці і виробники, а також інші учасники ланцюга поставок, які задіяні в доставці товару до кінцевого споживача: дистриб'ютори, розподільчі центри та інші [2].

Найчастіше роздрібні торговці зацікавлені в розвитку відносин з виробниками або дистриб'юторами з метою укладення з ними договорів на умовах можливого повернення товарів з різних причин. Даного роду вертикальна інтеграція необхідна для того, щоб самим не нести відповідальність за повернення від споживачів. В іншому ж випадку, вони або просто зазнають втрат при поверненні від споживачів неякісного товару, або повинні піклуватися про подальшу долю повернутих товарів, створюючи систему обслуговування, тестування повернутих товарів, а також продумувати варіанти подальшого поводження з такими товарами [6].

Організація системи реверсивної логістики в рамках компанії не може обійтися без взаємодії з суб'єктами ринку вторинних ресурсів. Ця взаємодія може бути з різними видами посередників, в залежності від тих стадій руху реверсивного потоку, обслуговування яких компанія бере на себе. Наприклад, якщо компанія бере на себе тільки обслуговування безпосередньо повернення, тестування продукту і визначення подальшого способу поводження з ним, то вона скоріше за все буде співпрацювати з брокерами, які здійснюють продаж вживаних товарів за зниженою ціною, а також з компаніями, які здійснюють витяг всіх корисних компонентів з продукції, переробку, реалізацію на ринку вторинних ресурсів. Якщо компанія бере на себе ремонт, відновлення і реалізацію товарів за зниженими цінами, то скоріше за все вона буде співпрацювати тільки з компаніями, що займаються утилізацією тих продуктів, які не є придатними до перепродажу [8].

У разі, коли компанія бере на себе повний цикл руху товару по зворотному каналу розподілу аж

до моменту його повної утилізації та захороненню відходів, то компанія співпрацюватиме з підприємствами, які використовують вторинну сировину або знову ж таки, брокерами, що займаються закупівлею вторинної сировини і його реалізацією.

Компанія має шанс не стикатися з гравцями ринку вторинної сировини тільки в тому випадку, якщо сама використовує всі ті матеріали, вторинні ресурси, витягнуті з товарів зворотних потоків. Однак, створити таку систему досить складно, так як в силу технологічної складності багатьох процесів вилучення корисних матеріалів з готових продуктів, необхідно мати досить специфічні необоротні активи для кожного альтернативного процесу поводження з повернутими товарами. Для того, щоб краще розуміти можливі варіанти організації реверсивної логістики, способи делегування різних функцій спеціалізованим компаніям, необхідно ознайомитися з особливостями роботи посередників даних послуг. Основні посередники та їх особливості представлені в табл. 1 [9].

Отже, одними з основних сегментів «ринку» реверсивної промисловості є вторинний ринок товарів, на якому повертаються товари, що були у вжитку, якщо вони все ще затребувані споживачами, переробка промислових відходів, а також переробка твердих побутових відходів.

На основі чого запропонована логістична модель, що використовується при реалізації стратегії мінімізації логістичних витрат на обслуговування реверсивного потоку рис. 1. та пораховано економічний ефект від заходів управління реверсивними потоками товарів в оптовій торгівлі.

Дистриб'ютору невигідно зберігати на складі зайві товари, які з великою ймовірністю не знадо-

бляться, бо їх строк придатності закінчиться. Але, дистриб'ютор несе затрати пов'язані з організацією утилізаційних товарів, або перепродаж на стихійні ринки, адже кожне транспортування призводить до витрат. Таким чином, перед дистриб'ютором стоїть вибір — в якому обсязі повертати надлишок і кому, щоб уникнути витрати на зберігання і на транспортування, а також уникнути процесу утилізації.

Найбільш значимою роботою з даної тематики можна вважати статтю Девіда Шрадї, в якій він розглянув систему управління запасами за двома інвентарями і за двома джерелами поповнення запасів. Економічний розмір замовлення в роботі Шрадї розраховується наступним чином [10]:

$$Q_p^* = \sqrt{\frac{2 * K_p * D * (1 - r)}{h_1 * (1 - r) + h_2 * r}}$$

де Q_p^* — економічний розмір замовлення; K_p — фіксовані витрати на оформлення замовлення, грн.; D — річний обсяг попиту, од.; r — частка товарів, що повертаються, %; h_1 — витрати на зберігання запасів в інвентарі 1; h_2 — витрати на зберігання запасів в інвентарі 2.

Економічний розмір ремонту в роботі Шрадї розраховується наступним чином [10]:

$$Q_R^* = \sqrt{\frac{2 * K_R * D}{h_1 + h_2}}$$

де Q_R^* — економічний обсяг ремонту; K_R — фіксовані витрати на ремонт партії.

Розрахунки проведені на реальному прикладі одного з артикулів масиву даних оптової організації, Величини, що необхідні для розрахунку представлені в таблиці 2.

Таблиця 1

Класифікація логістичних посередників реверсивного ланцюга постачання

№ з/п	Види посередників	Визначення	Особливості роботи
1.	Ліквідатори кінцевої ланки (Close-outliquidators)	Самостійні компанії, які викупують нерозпродані товари у роздрібних торговців або виробників за зниженою ціною, для того щоб потім їх реалізувати на вторинному ринку	– сезонні товари; – застарілі товари (поява нової версії); – нереалізовані товари (неточність прогнозів продажу); – товари, на які скасоване замовлення (виробник залишився з великою кількістю виробленого товару).
2.	Брокери (Brokers)	Компанії, які на основі контракту із виробником виконують пошук покупця для нереалізованого товару	– всі види товарів; – дуже низька ціни за тону; – якість і стан товарів неважливі; – не є власникам товарів
3.	Бартерні компанії (Barter companies)	Компанії, які пропонують обмін нереалізованих товарів на різні інші продукти або послуги.	– продукти, які були отримані в результаті минулих операцій; – працюють лише з товарами, які користуються попитом.
4.	Сірі ринки (Gray markets)	Купують товар з метою перепродажу його за ціною, нижчою ніж офіційні авторизовані канали продажів компанії-виробника.	– на такі товари не поширюється гарантія виробника; – товари збуваються у дисконтних магазинах, на секонд-хенді та ін.

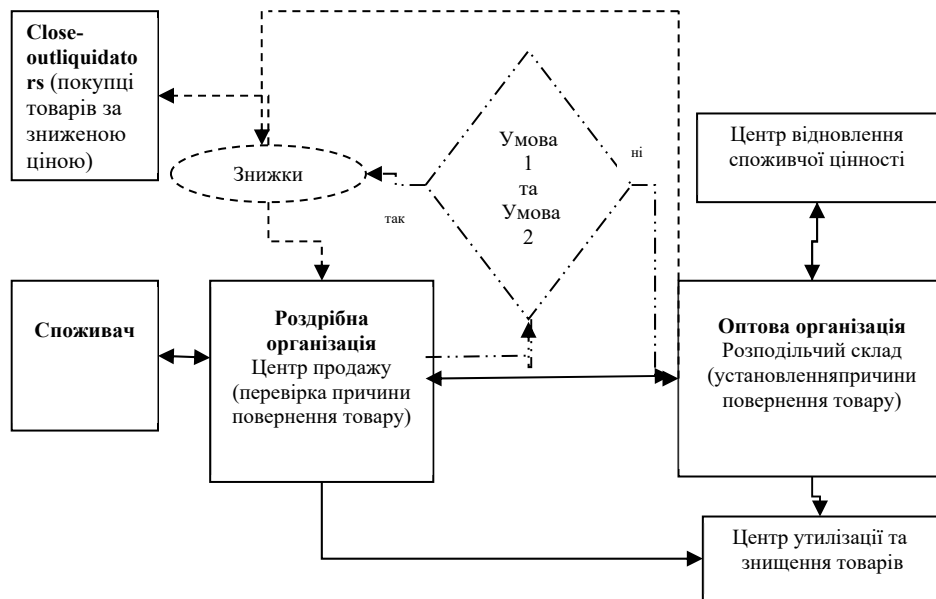

Рис. 1. Запропонована логістична модель, що використовується при реалізації стратегії мінімізації логістичних витрат на обслуговування реверсивного потоку

Умова 1 — строк придатності менше 12 місяців; Умова 2 — дефекти упаковки (пошкодження картону коробки та наявність сторонніх предметів, бруду, слідів від клею; сезонні знижки — надаються на сезонний товар, який реалізується поза сезоном або ж на сезонні партії товару

Джерело: складено на основі [6, с. 320]

Таблиця 2

Значення основних параметрів моделі

Параметри	K_p	K_t	h_1	h_2	D	r
Значення	1230 грн.	200 грн.	79,2 грн.	54 грн.	360	15%

Звідси можна розрахувати необхідні значення Q_p^* і Q_R^* :

$$Q_p^* = \sqrt{\frac{2 * K_p * D * (1-r)}{h_1 * (1-r) + h_2 * r}} = \sqrt{\frac{2 * 1230 * 360 * 0,85}{79,2 * 0,85 + 54 * 0,15}} = 100 \text{ од.}$$

$$Q_R^* = \sqrt{\frac{2 * K_t * D}{h_1 + h_2}} = \sqrt{\frac{2 * 200 * 360}{79,2 + 54}} = 33 \text{ од.}$$

Дистриб'ютор закупляє партію об'ємом $Q_p^* = 88$, а споживання відбувається з темпом ≈ 1 ящик/день. При цьому накопичення товарів на повернення відбувається з темпом $\approx 0,15$ ящик/день. Як тільки закуплений обсяг закінчується на 100-й день, перевіряється, чи достатньо ящиків відповідної продукції на повернення накопичилося у клієнта і транспортуються до дистриб'ютора. Якщо їх недостатньо, тобто менше 33, то споживання здійснюється за рахунок нових замовлених 100 одиниць. Цей цикл повторюється знову і знову, що можна спостерігати нижче на рисунку 2, продукція на повернення також циклічно накопичуються рисунок 3.

В даному випадку — при економічному розмірі замовлення і економічному розмірі транспортування — витрати розраховуються за формулою:

$$TC^* = \frac{K_p * D * (1-r)}{Q_p^*} + \frac{K_t * r * D}{Q_R^*} + \frac{h_1 * r}{2} * \left(Q_t^* + \left(\frac{1-r}{r} \right) * Q_p^* \right) + \frac{h_2 * r}{2} * (Q_p^* + Q_t^*)$$

$$TC^* = \frac{1230 * 360 * (1-0,15)}{100} + \frac{200 * 0,15 * 360}{33} + \frac{79,2 * 0,15}{2} * \left(33 + \frac{1-0,15}{0,15} * 100 \right) + \frac{54 * 0,15}{2} * (100 + 33) = 8212 \text{ грн.}$$

Якщо ж здійснювати розрахунок за стандартною формулою EOQ, то економічний розмір замовлення:

$$Q^* = \sqrt{\frac{2 * K * D}{h}} = \sqrt{\frac{2 * 1230 * 360}{79,2}} \approx 106 \text{ од.}$$

Витрати в даному випадку рівні:

$$TC^* = \frac{K * D}{Q^*} + \frac{Q^*}{2} * h = \frac{1230 * 360}{106} + \frac{106}{2} * 79,2 \approx 8375 \text{ грн.}$$

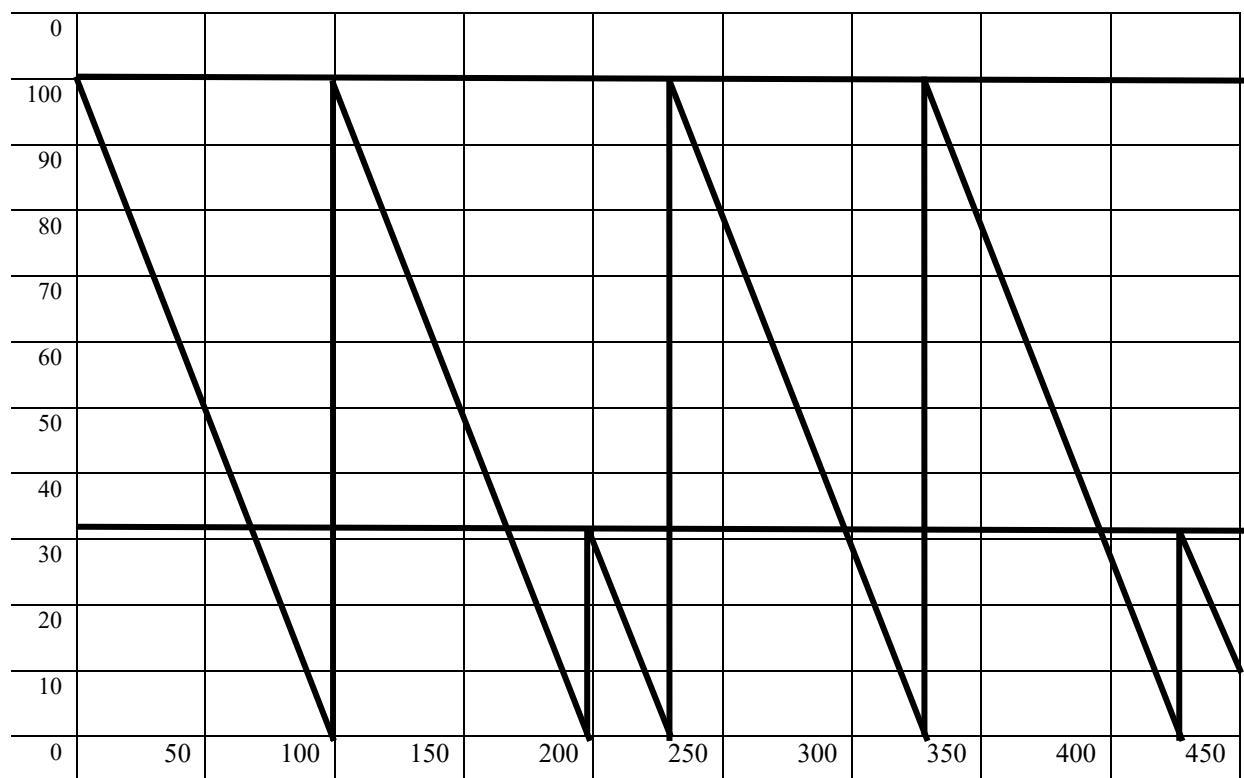

Рис. 2. Динаміка споживання запасів за моделлю Шрадї

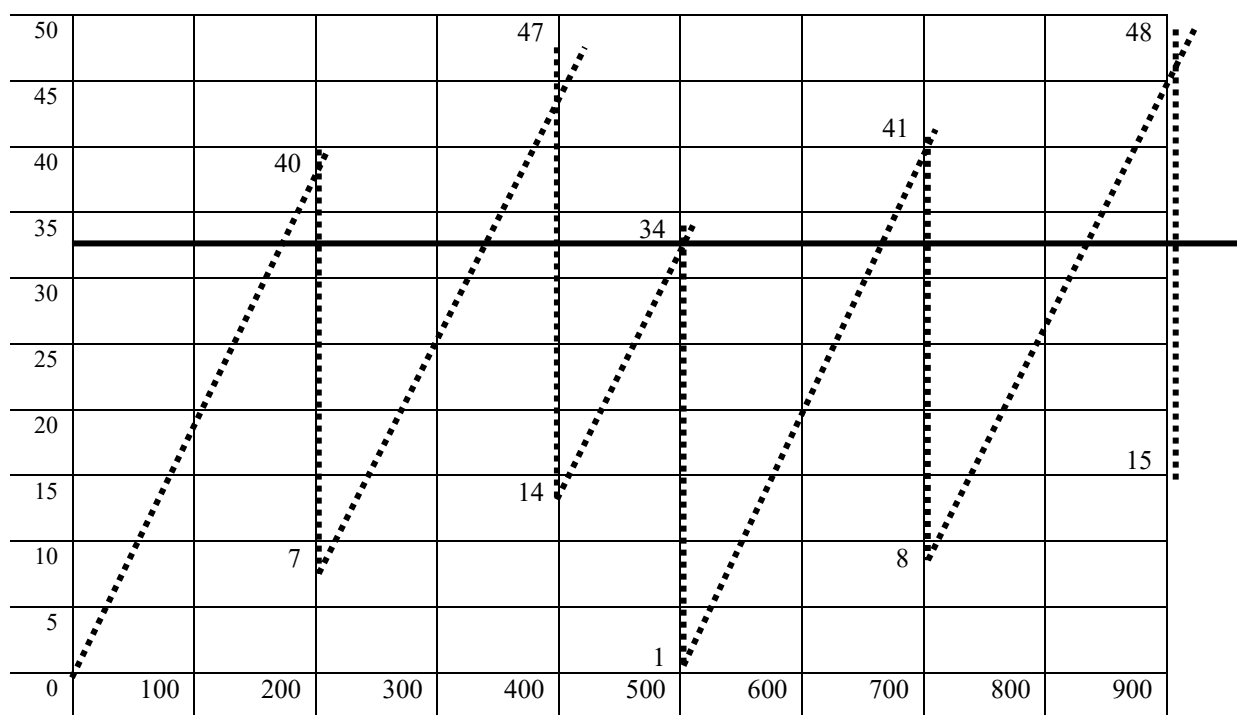

Рис. 3. Динаміка накопичення продукції для зворотного процесу

На основі моделі Шрадї розраховано різницю між економічним розміром замовлення та повернення товарів, що складає 164 грн./рік. для однієї номенклатури. Однак слід врахувати, що на досліджуваному підприємстві приблизно 500 артиклів сезонних товарів. Це може послужити поштовхом

для початку впровадження повноцінної системи реверсивної логістики та обліку повернень, що, безумовно, в звичайному рахунку принесе користь і дистриб'юторам, і самим клієнтам.

Висновки. Організаційно-економічний механізм управління реверсивними потоками товарів в опто-

вій торгівлі — це взаємопов’язана система елементів організаційного та економічного впливу на процес управління реверсивними потоками товарів в оптовій торгівлі. В рамках проведеного дослідження було визначено сегменти ринку реверсивної логістики та її учасників, проаналізовано розвиток їх відносин на підставі можливого повернення товарів з різних

причин. Досліджено основних посередників, яким фірми делегують організацію реверсивної логістики. Розроблено логістичну мережу, що використовуються при реалізації стратегії мінімізації логістичних витрат на обслуговування реверсивного потоку та пораховано економічний ефект від заходів управління реверсивними потоками товарів в оптовій торгівлі.

Література

1. Дзюбина К. О. Исследование специфических характеристик обратных материальных потоков / К. О. Дзюбина, А. В. Дзюбина, Г. Г. Левкин // Инновационная экономика и общество. 2013. № 2. С. 34–40.
2. Зуева О. Н. Реверсивная логистика в управлении запасами / О. Н. Зуева // Известия ИГЭА. 2009. № 1(63). С. 107–111.
3. Лазарев В. А. Обратные и возвратные товарно-материальные потоки в логистике / В. А. Лазарев // Известия УрГЭУ. 2011. С. 123–126.
4. Левкин Г. Г. Идентификация сфер действия обратной и возвратной логистики / Г. Г. Левкин, К. О. Дзюбина // Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції 72 «Управління інноваційним процесом в Україні: налагодження взаємодії між учасниками» (22–23 мая 2014 г., Львів) Видавництво Львівської політехніки, 2014. 240 с. С. 204–206.
5. Терентьев П. А. Классификации и модели логистики возвратных потоков / П. А. Терентьев // Логистика сегодня. 2010. № 4. С. 242–251.
6. Терентьев П. А. Организация логистической подсистемы управления некондиционным товаром / П. А. Терентьев // Логистика сегодня. 2009. № 5. С. 316–326.
7. Терентьев П. А. Управление возвратными потоками и бракованным товаром в цепях поставок торговых компаний / П. А. Терентьев // Логистические технологии. 2005. № 4. С. 56–59.
8. Growing secondary markets new link in supply chains / Library of the W. P. Carey School of Business. URL: <http://research.wpcarey.asu.edu/supply-chain/growing-secondary-markets-new-link-in-the-supply-chain/>
9. Ruth Hamer, What Every Retailer Should Know About Secondary Markets / R. Hamer. URL: <http://www.marketyze.com/2015/what-every-retailer-should-know-about-secondary-markets/>
10. Schrady, D. A. A Deterministic Inventory Model for Repairable Items / D. A. Schrady // Naval Research Logistics Quarterly. 1967. Vol. 14. PP. 391–399.

References

1. Dzyubina K. O. Research of specific characteristics of reverse material flows / K. O. Dzyubina, A. V. Dzyubina, G. G. Levkin // Innovative Economy and Society. 2013. No. 2. S. 34–40.
2. Zueva, O. N. Reverse logistics in inventory management / O. N. Zueva // Izvestiya IGEA. 2009. No. 1 (63). S. 107–111.
3. Lazarev V. A. Reverse and returnable commodity-material flows in logistics / V. A. Lazarev // Izvestiya USUE. 2011. S. 123–126.
4. Levkin G. G. Identification of spheres of action of reverse and return logistics / G. G. Levkin, K. O. Dzyubina // Abstracts of the 5th International Scientific and Practical Conference 72 «Management of the Innovation Process in Ukraine: Improving Between Fashion and Participants» (May 22–23, 2014, Lviv, 240. Lviv, 2014). S. 204–206.
5. Terentyev P. A. Classifications and models of logistics of return flows / P. A. Terentyev // Logistics today. 2010. No. 4. S. 242–251.
6. Terentyev P. A. Organization of a logistic subsystem for managing substandard goods / P. A. Terentyev // Logistics today. 2009. No. 5. S. 316–326.
7. Terentyev P. A. Management of return flows and defective goods in supply chains of trading companies / P. A. Terentyev // Logistic technologies. 2005. No. 4. PP. 6–9.
8. Growing secondary markets new link in supply chains / Library of the W. P. Carey School of Business. URL: <http://research.wpcarey.asu.edu/supply-chain/growing-secondary-markets-new-link-in-the-supply-chain/>
9. Ruth Hamer, What Every Retailer Should Know About Secondary Markets / Hamer R. URL: <http://www.marketyze.com/2015/what-every-retailer-should-know-about-secondary-markets/>
10. Schrady, D. A. A Deterministic Inventory Model for Repairable Items / D. A. Schrady // Naval Research Logistics Quarterly. 1967. Vol. 14. PP. 391–399.

УДК 336.72

Охріменко Ігор Віталійович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Охрименко Игорь Витальевич

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Okhrimenko Igor

*Doctor of Economics, Professor,
Professor of Finance, Banking and Insurance
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Железняк Оксана Олексіївна

*студентка
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Железняк Оксана Алексеевна

*студентка
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Zhelezniak Oksana

*Student of the
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА УСЛУГ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

LEGAL REGULATION OF THE MARKET OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

Анотація. Досліджено теоретичні питання правового регулювання ринку житлово-комунального господарства.

Ключові слова: правове регулювання, правова політика, житлово-комунальне господарство, ринок послуг житлово-комунального господарства.

Аннотация. Исследованы теоретические вопросы правового регулирования рынка жилищно-коммунального хозяйства.

Ключевые слова: правовое регулирование, правовая политика, жилищно-коммунальное хозяйство, рынок услуг жилищно-коммунального хозяйства.

Summary. Theoretical issues of legal regulation of the market of housing and communal services are investigated.

Key words: legal regulation, legal policy, housing and communal services, market of housing and communal services.

Початок процесу становлення ринку послуг житлово-комунального господарства (далі — ЖКГ) України бере початок із затвердження Концепції розвитку житлово-комунального господарства, яка була схвалена постановою Кабінету Міністрів

України від 27 лютого 1995 р. № 150 [1] та Концепції державної житлової політики, схвалена Постановою Верховної Ради України від 30 червня 1995 року № 254/95-ВР [2], метою якої було розширення житлового будівництва, поліпшення утримання та

схоронності житлового фонду, створення умов для реалізації права громадян на житло. Основу правового забезпечення ринку послуг ЖКГ становлять закони України, в яких визначені правові основи взаємовідносин із зовнішнім середовищем в ринкових умовах господарювання. Ключовими нормативними актами на ринку послуг ЖКГ є Конституція України [3], Житловий кодекс України [4], Цивільний кодекс України [5], Кодекс про адміністративні правопорушення [6], закони України «Про місцеві державні адміністрації» [7], «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], «Про оренду державного та комунального майна» [9], постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України та ін.

Діюча Конституція України віддзеркалює зміну епох у задоволенні житлових потреб, перехід до нової системи, що складається з таких конституційних основ, як відмова від монополії держави на власність і економічну діяльність, закріплення різних форм власності та їх рівноправності, приватної власності на житло та землю.

Конституція України 1996 року закріплює низку прав громадян, що не є однорідними і мають досить тісний зв'язок із забезпеченням прав громадян у сфері ЖКГ. Деякі з них виникають із моменту народження людини та є невід'ємними від особи, діють незалежно від її національності, статі, соціального походження тощо. Перш за все мова йде про особисті права і свободи людини [3].

Особисті житлові права закріплюються в конституційних нормах щодо: права на житло (ст. 47); вільного вибору місця проживання (ст. 33); оскарження в суді рішень, бездіяльності або дій органів державної влади, службових осіб та посадових, органів місцевого самоврядування (ст. 55); достатнього життєвого рівня для себе і своєї сім'ї, що включає і право на житло (ст. 48) [3].

Стаття 48 Конституції України однією зі складових елементів конституційного права громадянина на достатній життєвий рівень визначає наявність у особи житла. При цьому держава не акцентує ні на якості такого житла, ні на інших аспектах житлової проблеми. З огляду на це особливо важливе місце тут посідає комунальне господарство, яке має своїм призначенням забезпечення належного рівня комфортності житлового фонду, зокрема шляхом надання відповідних послуг [3].

Виходячи зі ст. 47 Конституції України, складовими права на житло є забезпечення державою умов щодо можливості кожного громадянина мати житло та гарантування непорушності права користування житлом [3].

Житловий Кодекс, як один із законодавчих актів, регулює ринок житлових відносин в Україні [4]. Кодекс було прийнято 30 червня 1983 року і протягом терміну дії затверджено зміни та доповнення до нього. За змістом Кодексу наймодавцем в житлових відносинах є держава, що вже не співпадає з умовами сьо-

годення. У кодексі не відображена можливість здійснення управління житловим фондом недержавними організаціями, не встановлено договірний характер відносин між управителем житловим фондом та власником. Механізм фінансування витрат на ремонт та експлуатацію, встановлений Житловим Кодексом, не забезпечується через те, що потреби в коштах на ремонт не забезпечуються видатками з державного бюджету і до плати за утримання будинків не включені витрати на капітальний ремонт Міститься у Житловому Кодексі й ряд інших застарілих положень.

Закон «Про житлово-комунальні послуги» [10] можна визначити як базовий рамкового типу закон на ринку послуг житлово-комунального господарства. У сфері житлово-комунального обслуговування населення чітко визначення повноважень органів місцевого самоврядування в порівнянні із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» є доцільною перевагою зазначеного закону. Проте залишаються невирішеними питання щодо обов'язків та прав власників квартир у багатоквартирних будинках. Деякі питання даний закон не регулює детально, а тому є проблематичним використання його у повсякденній діяльності без застосування норм інших нормативно-правових актів, таких, наприклад, як Закони України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [11], «Про підтвердження відповідності» [12], «Про стандартизацію» [13], Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію та сертифікацію» [14] тощо.

Таким чином, на ринку послуг ЖКГ основним програмним документом рамкового типу, який визначає засади побудови нової моделі економічних відносин, є Законі України «Про житлово-комунальні послуги».

Окреме місце у закріпленні правового регулювання на ринку ЖКГ займають загальнодержавні концепції та програми розвитку та функціонування ЖКГ.

Це обумовлюється тим, що вони передбачають загальне бачення державою перспектив розвитку галузі ЖКГ на відповідний період. Крім того, з ними безпосередньо пов'язане прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері ЖКГ.

Так, вперше політика України в сфері житлового та житлово-комунального господарства набула свого правового вираження у Постанові Верховної Ради України «Про концепцію державної житлової політики» [15] та у Постанові Кабінету Міністрів України «Про концепцію розвитку житлово-комунального господарства в Україні» [16].

Одним із найважливіших компонентів правової політики сучасної України на ринку послуг житлово-комунального господарства було поступове прийняття трьох основних програм функціонування та розвитку цієї галузі постановами Кабінету Міністрів України: «Про схвалення програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства

на 2002–2005 роки та на період до 2010 року» [17] (2002 р.); «Про затвердження Програми проведення житлово-комунальної реформи на 1999–2001 роки» [18] (1999 р.); Закону України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004–2010 роки». 11 червня 2009 р. зазначений закон отримав нову редакцію з назвою «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки» [19].

Таким чином, в сучасних умовах правове регулювання на ринку послуг житлово-комунального господарства здійснюється на підставі великої кількості нормативно-правових актів.

Діюче законодавство має ряд суттєвих недоліків, серед яких: не сформульовані завдання державної

політики та пріоритетні напрямки її реалізації, у сфері управління ринком житлово-комунального господарства нечітко визначена компетенція усіх суб'єктів, що не дозволяє реалізувати завдання щодо реформування ринку послуг житлово-комунального господарства повною мірою.

Нормативно правові акти на ринку житлово-комунального господарства не відповідають директивам Європейській хартії місцевого самоврядування та Європейського Союзу, недостатньо задовольняють потреби розв'язання завдань розвитку галузі, відсутнє ефективне законодавче закріплення управлінського та фінансового забезпечення ЖКГ. Всі ці проблеми не сприяють створенню привабливого інвестиційного клімату.

Література

1. Про Концепцію розвитку житлово-комунального господарства в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1995 р. № 150 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-95-%D0%BF>.
2. Про Концепцію державної житлової політики: Постанова Верховної Ради України від 30 червня 1995 року № 254/95-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/95-%D0%B2%D1%80>
3. Конституція України // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Житловий кодекс України // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.
5. Цивільний кодекс України // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Кодекс про адміністративні правопорушення // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586- XIV // Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T990586.html.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
9. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10 квітня 1992 року № 2269-XII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-12>.
10. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 9 листопада 2017 року № 2189-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19>.
11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
12. Про підтвердження відповідності: Закон України від 17 травня 2001 року № 2406-III // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2406-14>.
13. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
14. Про стандартизацію та сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46-93>.
15. Про концепцію державної житлової політики: Постанова Верховної Ради України від 30 червня 1995 р. № 254/95-ВР // Відомості Верховної Ради. — 1995. — № 27. — Ст. 200.
16. Про Концепцію розвитку житлово-комунального господарства в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1995 р. № 150- II // Бюл. законодавства і юридичної практики України. — 1998. — № 6. — Ст. 86.
17. Про схвалення програми реформування і розвитку житлово- комунального господарства на 2002–2005 роки та на період до 2010 року: постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2002 р. № 139 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2002-%D0%>.
18. Про затвердження Програми проведення житлово-комунальної реформи на 1999–2001 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29 січня 1999 р. № 113 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-99-%D0%BF>.
19. Про затвердження Галузевої програми енергоефективності та енергозбереження у житлово-комунальному господарстві на 2010–2014 рр.: наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства 10.11.2009 № 352 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352662-09>.

УДК 657.6

Радіонова Наталія Йосипівна

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку і аудиту

Київський національний університет технологій та дизайну

Радионова Наталья Иосифовна

доктор экономических наук,

профессор кафедры учета и аудита

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Radionova Natalia

Doctor of Economic Sciences,

Professor at the Department of Accounting and Audit

Kyiv National University of Technologies and Design

Тищенко Світлана Володимирівна

магістрант кафедри обліку і аудиту

Київського національного університету технологій та дизайну

Тищенко Светлана Владимировна

магистрант кафедры учета и аудита

Киевского национального университета технологий и дизайна

Tishchenko Svetlana

Master of the Department of Accounting and Audit of the

Kyiv National University of Technologies and Design

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАПАСОВ

METHODOLOGICAL BASIC FOR CONDUCTING AN INVENTORY AUDIT

Анотація. Досліджено методику аудиту виробничих запасів. Розкрито економічну сутність запасів відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Висвітлено завдання аудиту, які допоможуть аудитору досягти поставлених цілей. Визначено порядок проведення аудиту виробничих запасів, складено план та програму аудиту виробничих запасів. Удосконалено методику проведення аудиту завдяки виділенню методичних прийомів і процедур, що забезпечують комплексне дослідження операцій з виробничими запасами в процесі аудиту.

Ключові слова: виробничі запаси, оцінка запасів, перевірка запасів, план аудиту, програма аудиту.

Аннотация. Исследовано методику аудита производственных запасов. Раскрыта экономическая сущность запасов согласно Положению (стандарту) бухгалтерского учета 9 «Запасы». Отражены задания аудита, которые помогут аудитору достичь поставленных целей. Определенно порядок проведения аудита производственных запасов, составлен план и программа аудита производственных запасов. Усовершенствована методика проведения аудита благодаря выделению методических приемов и процедур, обеспечивающих комплексное исследование операций с производственными запасами в процессе аудита.

Ключевые слова: производственные запасы, оценка запасов, проверка запасов, план аудита, программа аудита.

Summary. The article studied the method of auditing inventory. The economic nature reserves in accordance with the provisions of Accounting Standard 9 «Inventories». The article presents a tasks that will help the auditor goals. The order of

audit of inventories is defined, the plan and the program of auditing inventory is made. Methods of production supplies audit are improved by means of specification of methodic devices and procedures, securing complex investigation of operations with production supplies in the process of audit.

Key words: inventory, inventory estimation, checking inventory, audit plan, audit program.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку бізнесу, особливої уваги набуває питання аудиту суб'єктів господарської діяльності. Аудит має торкатися всіх процесів діяльності, в тому числі й виробничих запасів. Адже запаси в цілому є важливим компонентом оборотних активів. Але часто виникають труднощі з правильною організацією облікового процесу. Тому актуальною проблемою на сьогодні є перевірка правильності, своєчасності та законності ведення обліку виробничих запасів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання аудиту виробничих запасів висвітлюють у своїх працях українські вчені, зокрема В. П. Пантелеев, В. Я. Савченко, Б. Ф. Усач, Н. І. Гордієнко [1], О. С. Роева [3], М. І. Скрипник, О. О. Григоревська, Н. Й. Радіонова [4]. Однак, попри значну кількість публікацій щодо методичних основ проведення аудиту виробничих запасів, дане питання потребує більш глибокого дослідження.

Метою дослідження є розкриття особливостей організації проведення аудиту виробничих запасів, дослідження основних етапів та удосконалення методики його проведення.

Виклад основного матеріалу. Згідно Положення (Стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», «запаси — це активи, які:

- утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;

- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством» [2].

Поняття «виробничі запаси» в бухгалтерському обліку розглядається як придбані чи самостійно виготовлені вироби, що підлягають переробці. До них належать: сировина і матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби, паливо, тара і тарні матеріали, будівельні матеріали, матеріали, передані в переробку, запасні частини, матеріали сільськогосподарського призначення, інші матеріали.

Аудит наявності та руху виробничих запасів є важливою складовою аудиторської перевірки, яка складається із сукупності взаємопов'язаних елементів. Аудитору необхідно чітко виконувати поставлені перед ним завдання:

- перевірка фактичної наявності виробничих запасів;
- контроль за дотриманням положень облікової політики з питань обліку виробничих запасів;
- встановлення правильності визначення первісної оцінки виробничих запасів;
- перевірка коректності документування операцій, пов'язаних з наявністю, зберіганням та рухом виробничих запасів;
- дотримання правильності відображення на відповідну звітну дату узагальненої інформації у формах фінансової звітності [4].

Таблиця 1

План аудиту виробничих запасів

Організація, що перевіряється _____
Період аудиту 07.08.2020–14.08.2020

№	Заплановані види робіт	Період проведення	Виконавець
1	Збір даних щодо фактичної наявності та стану збереження виробничих запасів	07.08.2020	Іваненко І.І.
2	Перевірка документального оформлення договорів про матеріальну відповідальність на підприємстві	08.08.2020	Іваненко І.І.
3	Контроль організації аналітичного обліку надходження виробничих запасів	09.08.2020	Іваненко І.І.
4	Уточнення та контроль правильності оформлення надлишків та нестач виробничих запасів	10.08.2020	Іваненко І.І.
5	Уточнення та контроль за правильністю відображення залишків виробничих запасів	11.08.2020	Іваненко І.І.
6	Перевірка точності відображення залишків виробничих запасів	12.08.2020	Іваненко І.І.
7	Збір даних щодо відповідності даних аналітичного обліку виробничих запасів з бухгалтерськими регістрами та фінансовою звітністю	13.08.2020	Іваненко І.І.
8	Узагальнення результатів перевірки	14.08.2020	Іваненко І.І.

Джерело: складено автором на основі [1; 4]

Першим та найбільш важливим етапом проведення аудиторської перевірки є планування. Метою планування є привернення уваги аудитора до найважливіших напрямків аудиту, виявлення всіх можливих проблем. На даному етапі аудитор розробляє загальний план та програму аудиту [3].

План аудиту — це документ, який містить характер, час та обсяг аудиторських процедур. Складений план аудиту має бути задокументований. Приклад плану аудиту виробничих запасів наведено в табл. 1.

На підставі плану аудиту аудитор складає програму перевірки. Програма аудиту являє собою детальний перелік процедур, які необхідні для реалізації плану. Програму аудит слід також, як і план аудиту, оформляти документально. Приклад оформлення програми аудиту виробничих запасів наведено в табл. 2.

Наступним етапом аудиту виробничих запасів є з'ясування встановленої методики оцінки запасів. Необхідно перевірити, чи придбані або виготовлені товарно-матеріальні цінності зараховуються на баланс за первісною вартістю. Під час аудиту операцій з надходження матеріальних цінностей в першу чергу перевіряється своєчасність і правильність складання первинних документів:

- первинні облікові документи складаються на паперових носіях і містять такі реквізити: назву документа, дату і місце складання, назву підприємства, зміст та обсяг господарської операції, посади осіб відповідальних за здійснення операції, особистий підпис;
- інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується в реєстрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на рахунках;
- під час надходження товарно-матеріальних цінностей на підприємство складаються типові форми первинного обліку запасів.

Після цього, перевіряється порядок витрачання і списання виробничих запасів. Списання запасів з балансу, згідно П(С)БО 9 відбувається у таких випадках: відпускання у виробництво, реалізація за грошові кошти, передача до статутного капіталу іншого підприємства, безоплатна передача, списання через витрати від стихійного лиха, списання недостач у межах норм і понад норми природного убитку. При аудиті списання запасів перевіряється наявність та правильність заповнення відповідних документів: актів на списання запасів, накладних, довіреностей, вимог на відпущення матеріалів,

Таблиця 2

Програма перевірки виробничих запасів
Організація, що перевіряється _____
Період аудиту _____ 07.08.2020–14.08.2020

№	Перелік процедур (перевірок)	Період проведення аудиту	Виконавець	Назва робочих документів	Примітки
1	2	3	4	5	6
1	Фактична наявності та стану збереження ТМЦ	07.08.2020	Іваненко І.І.	Відомості інвентаризації	Провести інвентаризацію
2	Документальне оформлення договорів про матеріальну відповідальність на підприємстві	08.08.2020	Іваненко І.І.	Договори, трудові книжки	Нормативно-правова перевірка
3	Організація аналітичного обліку надходження ТМЦ	09.08.2020	Іваненко І.І.	Акти приймання-передачі, накладні, товарні чеки, оборотно-сальдові відомості	Вибіркова перевірка первинних документів
4	Організація аналітичного обліку списання ТМЦ	10.08.2020	Іваненко І.І.	Видаткові накладні, оборотно-сальдова відомість	Дані журналів-ордерів перевірити первинними документами
5	Правильність обліку надлишків та нестач ТМЦ	11.08.2020	Іваненко І.І.	Акт інвентаризації, оборотно-сальдова відомість	Опитати винних осіб
6	Правильність відображення залишків ТМЦ	12.08.2020	Іваненко І.І.	Оборотно-сальдові відомості	Арифметична перевірка
7	Відповідальність даних обліку ТМЦ з бухгалтерськими регістрами та фінансовою звітністю	13.08.2020	Іваненко І.І.	Баланс, Оборотно-сальдові відомості (рах.20)	Зіставлення даних балансу з підсумками регістрів по рах. 20, 28
8	Узагальнення результатів	14.08.2020	Іваненко І.І.	Аудиторський звіт	Надати керівництву необхідні рекомендації

Джерело: складено автором на основі [1; 4]

відомостей обліку видачі матеріалів. Наступним етапом є перевірка методу оцінки запасів під час їх списання [1, с. 84–86].

На заключному етапі аудиту операцій із запасами аудитор необхідно звернути увагу на розкриття інформації про запаси у звітності підприємства-замовника за напрямками: методи оцінки запасів; балансову (облікову) вартість запасів у розрізі окремих класифікаційних груп; балансову (облікову) вартість запасів, які відображені за чистою вартістю реалізації; балансову (облікову) вартість запасів, переданих у переробку, на комісію, в заставу; суму збільшення чистої вартості реалізації, за якою проведена оцінка запасів.

Висновки. Запаси є однією з домінуючих частин активів, тому їх аудит є досить важливим для збе-

реження та раціонального використання. Частіше за все, основну частину всіх запасів складають виробничі запаси. Тому при аудиті виробничих запасів потрібно здійснювати контроль за дотриманням всіх вимог чинного законодавства, перевірити точність оцінки запасів, зібрати дані щодо руху запасів та проконтролювати дотримання обраних на підприємстві методів обліку виробничих запасів протягом досліджуваного періоду. У ході дослідження було складено план та програму аудиту виробничих запасів, що сприятимуть оптимізації методики проведення аудиту, оскільки дозволять найбільш точно та у встановлені терміни провести необхідні аудиторські процедури та надати обґрунтований звіт аудитора.

Література

1. Гордієнко Н. І. Аудит: методика і організація: навч. посібн. / Н. І. Гордієнко, О. В. Харламова, Ю. І. Мізік, О. О. Конопліна. Х.: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 319 с.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси» № 246 від 20.10.1999 р., зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Роева О. С. Аудит виробничих запасів підприємства / О. С. Роева // Економічні студії. 2018. № 2(20). С. 153–158.
4. Скрипник М. І. Удосконалення організації і методики аудиту виробничих запасів на підприємстві / М. І. Скрипник, О. О. Григоревська, Н. Й. Радіонова // ISSN 1994-1749. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. № 2–3(35). С. 378–398.

УДК 3.33.330.3

Угрімова Ірина Володимирівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Угримова Ирина Владимировна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и налогообложения
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»*

Uhrimova Iryna

*PhD, Associate Professor of the Department of Management and Taxation
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

Антонова Анастасія Михайлівна

*студентка
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

Антонова Анастасия Михайловна

*студентка
Национального технического университета
«Харьковский политехнический институт»*

Antonova Anastasiia

*Student of the
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ ТА ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИЯМИ И ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ

MANAGEMENT OF INNOVATIONS AND INNOVATION PROCESSES

Анотація. В сучасних умовах успішні інновації стають ключовою детермінантою виживання, успішного функціонування і форсованого розвитку для багатьох організацій різних видів економічної діяльності. Це призвело до збільшення кількості підходів та розробки моделей інноваційних процесів. В статті розглянуто основні моделі інноваційних процесів та управління ними; пропонується авторське бачення функцій інноваційного менеджменту; розглядаються поняття «інноваційний менеджмент», «управління» та «управління інноваційними процесами»; вивчається природа і суть поняття інноваційного процесу та його роль в розвитку економіки мікро, мезо- та макро- рівнів. Розглянуто вплив інноваційного процесу на валовий внутрішній продукт країни, а також на стан ринків збуту вітчизняних товарів та послуг. Розглядається важливість інноваційної діяльності підприємств та її вплив на конкурентоспроможність компаній і розвиток економіки та ринку в цілому. Дано ключові теоретичні основи управління, актуалізована необхідність управління інноваціями та інноваційними процесами. Розглянуто особливості державного регулювання інноваційних процесів та завдання держави в області залучення інновацій, визначено зв'язок інноваційної діяльності з розвитком держави та її господарської діяльності. Описано фази існування та виконання інноваційного проекту: ініціювання, планування, виконання, завершення. Представлено різні аспекти управління інноваційними проектами, в тому числі управління маркетингом,

бізнес-планування, інформаційне забезпечення, фінансування інновацій, управління командою проекту, спеціалізоване навчання менеджерів, створення інноваційного підприємництва, правове регулювання інноваційної діяльності. Наведено приклади і досвід світових компаній, що використовували інноваційні проекти в своєму розвитку та показано результати, які вони отримали завдяки цьому. Розглянуто управління інноваціями на макро- і мікро- рівнях та особливості управління інноваційними процесами, які порівняно з традиційними.

Ключові слова: інновація, інноваційний менеджмент, інноваційні процеси, управління інноваційним проектом.

Аннотация. В современных условиях успешные инновации становятся ключевой детерминантой выживания, успешного функционирования и форсированного развития для многих организаций различных видов экономической деятельности. Это привело к увеличению количества подходов и разработки моделей инновационных процессов. В статье рассмотрены основные модели инновационных процессов и управления ими; предлагается авторское видение функций инновационного менеджмента; рассматриваются понятия «инновационный менеджмент», «управление» и «управление инновационными процессами»; изучается природа и суть понятия инновационного процесса и его роль в развитии экономики микро-, мезо- и макро- уровней. Рассмотрено влияние инновационного процесса на валовой внутренний продукт страны, а также на состояние рынков сбыта отечественных товаров и услуг. Рассматривается важность инноваций и деятельности предприятий и их влияние на конкурентоспособность компании и развитие экономики и рынка в целом. Даны ключевые теоретические основы управления, актуализирована необходимость управления инновациями и инновационными процессами. Рассмотрены особенности государственного регулирования инновационных процессов и задачи государств в области привлечения инноваций, определена связь инновационной деятельности с развитием государства и её хозяйственной деятельности. Описаны фазы существования и выполнения инновационного проекта: инициирование, планирование, выполнение, завершение. Представлены различные аспекты управления инновационными проектами, в том числе управление маркетингом, бизнес-планирование, информационное обеспечение, финансирование инноваций, управление командой проекта, специализированное обучение менеджеров, создание инновационного предпринимательства, правовое регулирование инновационной деятельности. Приводятся примеры и опыт мировых компаний, которые использовали инновационные проекты в своем развитии и показаны результаты, которые они получают благодаря этому. Рассмотрены управление инновациями на макро- и микро- уровне и особенности управления инновационными процессами, по сравнению с традиционными.

Ключевые слова: инновация, инновационный менеджмент, инновационные процессы, управление инновационным проектом.

Summary. In modern conditions, successful innovations become a key determinant of survival, successful functioning and accelerated development for many organizations of various types of economic activity. This has led to an increase in the number of approaches and the development of models of innovation processes. The article discusses the main models of innovative processes and their management; the author's interpretation of the functions of innovation management is proposed; the concepts of «innovation management», «management» and «management of innovation processes» are considered; the nature and essence of the concept of the innovation process and its role in the development of the economy of the micro-, meso- and macro-levels are studied. The influence of the innovation process on the country's gross domestic product, as well as on the state of the markets for domestic goods and services, is considered. The importance of innovations and activities of enterprises and their impact on the competitiveness of the company and the development of the economy and the market as a whole are considered. The key theoretical foundations of management are given, the need for management of innovations and innovation processes is updated. The features of state regulation of innovative processes and the tasks of states in the field of attracting innovations are considered, the relationship between innovative activity and the development of the state and its economic activity is determined. The phases of existence and implementation of an innovative project are described: initiation, planning, implementation, completion. Various aspects of innovation project management are presented, including marketing management, business planning, information support, innovation financing, project team management, specialized training of managers, the creation of innovative entrepreneurship, legal regulation of innovation. Examples and experience of global companies that have used innovative projects in their development are given and the results that they will receive thanks to this are shown. The management of innovations at the macro and micro levels and the features of the management of innovation processes in comparison with traditional ones are considered.

Key words: innovation, innovation management, innovation processes, innovation project management

Постановка проблеми. Важливість управління інноваціями зростала із збільшенням усвідомлення її впливу на конкурентоспроможність, яка відбувається на ринку. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) визначає конкурентоспроможність як: «здатність компаній,

галузей, регіонів або наднаціональних регіонів генерувати ... відносно високий факторний дохід та рівень зайнятості на стійкій основі», залишаючись підданими міжнародній конкуренції. Конкурентоспроможність фірми, як правило, розуміється як придбання та розвиток можливостей (а саме, кон-

курентних можливостей), необхідних для стійкого економічного зростання в середовищі, в якому також змагаються інші фірми, що мають різні набори спеціальних можливостей фірми для економічного зростання. Насправді вважається, що ця конкуренція між підприємствами стимулює інновації в кожній фірмі та підвищує її конкурентоспроможність, і ця інновація сприяє досягненню досконалості бізнесу та призводить до загального зниження витрат та поліпшення якості продукції в галузі. Отже, ефективність інновацій — це результат управління інновацією, є вирішальним фактором, що визначає її конкурентоспроможність. Тому, дослідження питань інноваційного менеджменту є актуальним та потребує вивчення і удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваціям, управлінню проектами та процесами, використанню зарубіжного досвіду у даній сфері присвячені праці таких вітчизняних вчених як: Ф. О. Ярошенка, В. О. Василенка, В. Г. Шматько, Л. І. Федулової. Під редакцією Ф. О. Ярошенка було випущено «Керівництво з управління інноваційними проектами і програмами організацій», яке підготовлено до видання відповідно плану кооперації Міністерства фінансів України з Японською та Українською асоціаціями управління інноваційними проектами. У роботі наголошено, що реалізація стратегії інноваційного розвитку вимагає перенесення кращого досвіду країн-лідерів в даному напрямку.

Завданням даної статті є дослідження природи та суті інновацій та методів управління інноваціями, а також надання власного бачення функцій інноваційного менеджменту.

Слово «інновація» походить від латинського слова «innovare», що означає переглядати, вносити нове або змінювати. По-іншому, можна сказати, що слово інновація походить від «novus» або «new», що веде до того самого значення. Під ним розуміють механізм, за допомогою якого фірми виробляють нові та вдосконалені продукти, процеси та системи, необхідні для адаптації до мінливих ринків, технологій та способів конкуренції [3, с. 379]. Це не одна дія, а загальний процес взаємопов'язаних підпроцесів. Прагнучи пришвидшити свій ріст, перед фірмою незмінно стоїть сумнівна задача управління лабіринтом цих процесів, які по-різному впливають на інновації. Ресурси та можливості організації включають усі фінансові, фізичні, людські та організаційні активи, що використовуються організацією для розробки, виробництва та доставки продуктів та послуг споживачу. Управління пронизує всі рівні господарської системи — починаючи з домашніх господарств і завершуючи державою. Завдяки управлінню досягається узгодженість дій численних учасників діяльності, об'єднання зусиль кожного з них в ім'я досягнення мети.

Управління — це свідомий вплив людини на різні об'єкти які протікають в навколишньому світі, про-

цеси, що здійснюються з метою надати діяльності певного напрямку і отримати бажані результати [3]. Під інноваційним менеджментом розуміється сукупність принципів, методів і форм управління інноваційними процесами, інноваційною діяльністю, зайнятими цією діяльністю організаційними структурами та їх персоналом [10]. Інноваційний процес — це створення такої системи, яка дозволить в найкоротші терміни і з високою ефективністю використовувати у виробництві інтелектуальний і науково-технічний потенціал країни. Це потужний важіль, за допомогою якого належить подолати спад в економіці, забезпечити її структурну перебудову і наситити ринок різноманітної конкурентоспроможною продукцією. Інноваційний процес покликаний забезпечити збільшення валового внутрішнього продукту країни за рахунок освоєння виробництва принципово нових видів продукції і технологій, а також розширення на цій основі ринків збуту вітчизняних товарів [8].

Основне завдання України, як і інших держав з багатим природним потенціалом — не стати сировинним придатком, країною, яка залежить від рівня світових цін на нафту, газ та ін., але раціонально використовувати наявний потенціал, максимально розкрити свої можливості, зберегти і примножити природні багатства, вийти на світові ринки з науковим, технологічним, інноваційним потенціалом. Тому, необхідно акцентувати увагу на інноваційну економіку.

Під інноваційною економікою можна розуміти тип модернізованої економіки, заснованої на виробництві наукомісткої продукції з високою доданою вартістю. Базовими елементами інноваційної економіки є інновація, інноваційна діяльність, інноваційна інфраструктура, нові виробничі відносини. Все це працює в інноваційному процесі. Великий енциклопедичний словник дає таке визначення поняття процесу: «Процес — послідовна зміна явищ, станів у розвитку чого-небудь; сукупність послідовних дій для досягнення якого-небудь результату» [8].

Чому інновації в сфері управління так багато важать? Тому, що мають надзвичайно важливий вплив на конкурентоспроможну діяльність будь-якого підприємства. Це дуже добре демонструють приклади, що наведені нижче.

На початку 1900-х «General Electric» вдосконалила найвідоміший винахід Томаса Едісона — промислову дослідницьку лабораторію. «General Electric» привнесла менеджмент як дисципліну в безладний процес наукових відкриттів, тим самим вигравши протягом наступних 50 років більше патентів, ніж будь-яка інша компанія Америки.

Компанія «DuPont», поклавши в 1903 році початок використанню методу ROI, стала першопроходцем у розвитку технік бюджетування капіталовкладень. Потім компанія розробила стандартизований метод порівняння результатів роботи її численних виробничих

відділів. Ці нововведення допомогли «DuPont» стати одним з промислових гігантів Америки.

Успіх компанії «Procter & Gamble» в індустрії фасованих товарів почався з 1930-х років, коли компанія формалізувала свій підхід до бренд-менеджменту. Тоді ж «Procter & Gamble» стала рівномірно накопичувати нематеріальні активи. Зараз портфель «P & G» включає 16 брендів з прибутком від продажів 1 млрд. доларів на рік.

«Visa» — перша в світі фактично віртуальна компанія — домоглася успіху завдяки організаційним інноваціям. Сформувавши в США консорціум, банки-засновники «Visa» поклали початок широко відомому в світі бренду. Зараз «Visa» — глобальна мережа, що зв'язує більше 21000 фінансових інститутів і 1,3 млрд. власників кредитних карт [2, с. 75].

Існує три умови, при яких інновації в сфері управління створюють довгострокові переваги:

- 1) інновації базуються на нових принципах, що кидають виклик традиційному управлінню;
- 2) інновації повинні бути системними, що включають великий спектр методів і процесів;
- 3) інновації є частиною безперервного процесу нововведень, з часом приводить до вдосконалень.

До числа найбільш значущих причин (факторів) пропонується відносити наступні:

- бажання займати лідируючі позиції (на ринку, в галузі, регіоні, країні, світі);
- можливість використання досягнень науково-технічного прогресу;
- поява нових і розширення існуючих потреб (громадських, виробничих, соціальних);
- диференціація та індивідуалізація потреб;
- необхідність зміцнення ринкових позицій;
- можливість виходу на міжнародні продуктові ринки;
- загострення цінової конкуренції; — посилення та підвищення значимості міжнародної конкуренції.

Для безперервного створення нововведень, їх впровадження, виведення на ринок і широкого поширення необхідна системно організована інноваційна діяльність. У свою чергу динамічність, результативність і ефективність здійснення цієї діяльності припускають наявність професійно вибудованого інноваційного менеджменту [11, с. 99].

Відповідно до міжнародного підходу інноваційна діяльність включає всі наукові, технологічні, організаційні, фінансові та комерційні дії, які фактично або за задумом ведуть до реалізації інновацій. Інноваційний процес необхідно розрізняти на макро- і мікро- рівнях. Це не означає роздільності і не дає приводу думати, що мова йде про різні речі, але дозволяє виділити об'єкти управління єдиного цілого інноваційного процесу.

На макрорівні під інноваційним процесом розуміється, по-перше, етап від вибору інноваційного шляху розвитку до певного періоду, по-друге, перетворення і розвиток кожної окремо взятої складової

інноваційної економіки. Керуючи інноваційним процесом, держава повинна скоординувати і виявити інноваційний потенціал підприємництва, науково-технічний потенціал країни, можливості інноваційної інфраструктури, виявити конкурентні інноваційні позиції, вибудувати інноваційну стратегію і політику в галузі управління, тим самим взявши на себе функції регулювання і координування. Ключовими складовими в даному випадку будуть національна інноваційна система, державна і інноваційна стратегія розвитку економіки, державні методи і механізми управління інноваційними процесами. Інновації, як правило, зароджуються на рівні окремих підприємств: з'являється ідея, яка пізніше, пройшовши всі етапи, пере-народжується в новий товар або нову технологію, нову послугу. Цей шлях від зародження ідеї до отримання конкретного результату і є інноваційний процес на мікрорівні.

Управління інноваційним процесом на рівні окремо взятого підприємства — це сукупність заходів і дій з організації переходу від одного етапу до іншого, в кінцевому рахунку, отримання нового продукту, затребуваного на ринку, що дозволяє досягти результату на мікро- і макро- рівні за допомогою планування, формування інноваційної політики, наявності інноваційної стратегії, організації інноваційного менеджменту, наявності інноваційного потенціалу, моніторингу можливостей для здійснення всіх елементів і етапів інноваційного процесу, організації взаємодії з інноваційною інфраструктурою, прогнозування рівня інноваційного розвитку, контролю і т.д. і тому, наскільки грамотно буде здійснюватися управління, залежить кінцевий результат [7, с. 442].

Управління інноваційними процесами має свої особливості в порівнянні з традиційною діяльністю. Перш за все, це обумовлено наявністю науково-дослідних і проектних робіт. Іншою особливістю є її ризикованість. На будь-якому етапі створення нових споживчих продуктів і зразків техніки можлива поява несподіваних, невідомих раніше проблем, які можуть призвести до порушення термінів, перевитрати ресурсів, недосягнення запланованих цілей, неотримання кінцевих результатів і настання ймовірності того, що інноваційний процес на якомусь із етапів може припинитися [15, 480].

Успішність здійснення повного циклу інноваційного процесу та отримання конкретного результату на підприємстві залежить від наявності інноваційного потенціалу та ефективного управління ним. Необхідна наявність таких елементів:

- інноваційної стратегії, інноваційної політики;
- науково-технічної бази;
- інноваційних менеджерів, інтелектуального потенціалу;
- фінансових ресурсів;
- добре налагодженої зв'язку з зовнішнім і внутрішнім середовищем;

– маркетингової структури на підприємстві і т.д.

За своєю суттю інноваційний менеджмент орієнтований на своєчасне і ефективне досягнення цілей, які передбачають отримання результату, що володіє новизною і практичною застосовністю.

Управління в соціально-економічних системах реалізується через виконання певних функцій. У класичній науковій праці з менеджменту «Управління: аналіз систем та непередбачених ситуацій управлінських функцій» [4] автори розглядають такі первинні (загальні, основні) функції управління, як планування, організацію, роботу з кадрами, керівництво і лідерство, контроль. Серед інших підходів частіше за все виділяються наступні функції: планування, організація, мотивація і контроль. Да-

ний підхід є найбільш поширеним і визнаним серед менеджерів.

У таблиці 1 наведено основні функції інноваційного менеджменту, які виділяються різними науковцями.

На наш погляд функції інноваційного менеджменту також можна доповнити наступними:

1. Пошук і виявлення нових ідей та технологій як в організації, так і за її межами. Ця функція включає розгляд технологій, які можуть вплинути на клієнтів організації, так і технологій, які можуть вплинути на ринки та галузі.

2. Порівняння, вибір та моделювання того, як різні технології можуть вплинути на організацію, її ринки та власну інноваційну програму.

Таблиця 1

Основні функції інноваційного менеджменту

Автор	Функції інноваційного менеджменту
П.П. Микитюк	1) Прогнозування (передбачення); 2) Формування інноваційних цілей, планування; 3) Координація; 4) Організація; 5) Стимулювання (активізація) [13, с. 400]
Й. Шумпетер	1) Використання нової техніки, нових технологічних процесів чи нового ринкового забезпечення виробництва; 2) Впровадження продукції з новими властивостями; 3) Використання нової сировини; 4) Зміни в організації виробництва і його матеріально-технічного забезпечення; 5) Поява нових ринків збуту [9]
Ф. Ніксон	1) Постійне корегування інноваційних цілей і програм залежно від стану ринку і змін зовнішнього середовища; 2) Орієнтація на досягнення запланованого кінцевого результату інноваційної діяльності організації; 3) Використання сучасної інформаційної бази для різноманітних розрахунків при прийнятті управлінських рішень; [14, с. 216]
Eveleens	1) Залучення до управління всього науково-технічного і виробничого потенціалу організації; 2) Здійснення управління на основі передбачення змін і прийняття гнучких рішень; 3) Забезпечення інноваційного процесу в кожному сегменті роботи організації; 4) Проведення глибокого економічного аналізу кожного управлінського рішення [1]
О.І. Мармаза	1) Аналіз — обробка інформації, визначення проблем, встановлення закономірностей та тенденцій розвитку окремих явищ, об'єктивна оцінка ситуації. 2) Планування — це функція управління, сутність якої полягає у визначенні перспектив, цілей та шляхів їхнього досягнення. 3) Управління — визначення місця і ролі кожного члену колективу в процесі досягнення поставлених цілей та реалізації планів. 4) Контрольно-оцінювальна функція управління забезпечує моніторинг досягнення цілей, відстеження стандартів та встановлення якості виконання завдань діяльності. [12]
П. Агіон, Дж. Тіроль	1) Планування: складання плану реалізації стратегії. 2) Визначення умов і організація 3) Постановка задач 4) Виконання: здійснення досліджень і розробок, реалізація плану. 5) Керівництво: контроль і аналіз, коректування дій, накопичення досвіду. 6) Оцінка ефективності інноваційних 7) проєктів; застосування нововведень. [5, с. 1193]
Алан Баркер	1) Стратегічний маркетинг; 2) Організація процесів; 3) Облік і контроль; 4) Планування; 5) Мотивація і регулювання. [6]

3. Використання переваг нової технології чи ідеї а також здатність передбачати використання деяких додаткових переваг чи особливостей технології, можливо, шляхом створення нової бізнес-одиниці, орієнтованої на сусідній ринок або конкретну пропозицію.

Висновки. Всі розглянуті функціональні області органічно переплетені і певною мірою перекривають один одного за змістом, проте саме їх спільний розгляд дозволяє сформувати більш цілісне розуміння інноваційного менеджменту. Інновації є однією з важливих форм розширення можливостей економічної системи в сучасному світі. На ґрунті інновацій відбувається об'єднання науки, виробництва і ринку. За останні роки інновації перетвори-

лися з елемента економічного розвитку в загально соціальний фактор розвитку регіонів. Інноваційний менеджмент можна визнати багатфункціональною діяльністю. Об'єкт цієї діяльності — ряд факторів, в числі яких: економічний, організаційно-управлінський, правовий і психологічний вплив на процеси інновацій, а також способи найбільш ефективно організації впровадження інновацій та інноваційних розробок. Інноваційні процеси та управління ними набирає обертів та з'являється все більше аспектів дослідження даної теми. Тому в даній сфері буде розроблено ще багато класифікацій і рекомендацій щодо управління інноваціями та їх залучення до діяльності підприємств.

Література

1. Eveleens, C. (2010). Управління інноваціями; огляд літератури моделей інноваційних процесів та їх наслідки // Робочий документ HAN Університет прикладних наук.
2. Hamel G. The why, what and how of management innovation // Harvard Business Review, 2006. PP. 72–84.
3. Lawson B., Samson, D. Developing innovation capability in organisations: A dynamic capabilities approach. Int. J. Innov. Manag. 2001. 5. PP. 377–400.
4. Koontz H., O'Donnell C. Management: A Systems and Contingency Analysis of the Managerial Functions (Management) Hardcover — International Edition, April 1, 1980.
5. Агіон, П.; Тіроль, Дж. Управління інноваціями // Щоквартальний економічний журнал. 1994. 109 (4). С. 1185–1209.
6. Баркер Алан. Алхімія інновацій. [Пер.с англ. .. А. Р. Ханукаева]. М.: ТОВ «Вершина». 2004.
7. Василенко В. О., Шматко В. Г. Інноваційний менеджмент: Навч. посібник. / ред. В. О. Василенко. К.: Центр навч. літератури, 2005. С. 440.
8. Великий енциклопедичний словник / за ред. Ю. В. Ковбасюк, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна, Київ, 2010. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bfb-ead7f286d5dd.pdf
9. Водачек Л., Водачкова О. Стратегія управління інноваціями на підприємстві. М.: Економіка, 1989.
10. Керівництво з управління інноваційними проектами і програмами організацій: монографія // Переклад на українську мову під редакцією проф. Ярошенка Ф. О. К.: Новий друк, 2010. С. 160.
11. Маннапов А. Система управления инновационной деятельностью в организации / А. Маннапов // Проблемы теории и практики управления. 2013. № 6. С. 98–104.
12. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. Вид. група «Основа», 2007. С. 448.
13. Микитюк, П. П. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / П. П. Микитюк. К.: ЦУЛ, 2007. С. 400.
14. Ніксон Ф. Інноваційний менеджмент / Ф. Ніксон. Москва: Економіка, 1997. С. 216.
15. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Либідь, 2006. С. 480.

References

1. Eveleens, C. (2010). Innovation management; a literature review of innovation process models and their implications // Working Paper HAN University of Applied Sciences.
2. Hamel G. The why, what and how of management innovation // Harvard Business Review, 2006. PP. 72–84.
3. Lawson B.; Samson, D. Developing innovation capability in organisations: A dynamic capabilities approach. Int. J. Innov. Manag. 2001. 5. PP. 377–400.
4. Koontz H., O'Donnell C. Management: A Systems and Contingency Analysis of the Managerial Functions (Management) Hardcover — International Edition, April 1, 1980.
5. Aghion, P.; Tirole, J. (1994). The Management of Innovation // The Quarterly Journal of Economics. 109 (4). PP. 1185–1209.
6. Barker Alan. Alximiya innovacij. [Per.s angl. A. R. Xanukaeva]. M.: TOV «Vershy'na», 2004.
7. Vasylenko V. O., Shmatko V. H. Innovatsiyni menedzhment: Navch. posibnyk. / red. V. O. Vasylenko. K.: Tsentr navch. literatury, 2005. P. 440.
8. Velykyi entsyklopedychnyi slovnyk / Yu. V. Kovbasiuk, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina, Kyiv, 2010. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bfb-ead7f286d5dd.pdf

9. Vodachek L., Vodachkoea O. Stratehiia upravlinnia innovatsiiamy na pidpriemstvi. M.: Ekonomika, 1989.
10. Kerivny'cztvo z upravlinnya innovacijny'my' proektamy' i programamy' organizacij: monografiya // Pereklad na ukrayins'ku movu pid redakciyeyu prof. Yaroshenka F. O. K.: Novy'j druk, 2010. P. 160.
11. Mannapov A. Systema upravleniya ynnovatsyonnoi deiatelnostiu v orhanyzatsyy / A. Mannapov // Problemy teorii y praktyky upravleniya. 2013. № 6. PP. 98–104.
12. Marmaza O. I. Menedzhment v osviti: dorozhnya karta kerivny'ka / O. I. Marmaza. X.: Vy'd. grupa «Osnova», 2007. P. 448.
13. Mykytiuk, P. P. Innovatsiinyi menedzhment: navch. posib. / P. P. Mykytiuk. K.: TsUL, 2007. P. 400.
14. Nixon F. Innovation Management / F. Nixon. Moscow: Economy, 1997. P. 216.
15. Fedulova L. I. Innovatsiina ekonomika: Pidruch. dlia stud. vyshch. navch. zakl. K.: Lybid, 2006. P. 480.

Stoykov Anton
PhD, Associate Professor
Department of Pedagogics
Trakia University
Stara Zagora, Bulgaria

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6448

FORMATION OF SKILLS FOR TOLERANT COMMUNICATION THROUGH GAME INTERACTION IN CHILDREN AGED 6–7 YEARS

Summary. *This article deals with the formation of skills for tolerant communication through game interaction in children aged 5–7 years. In a theoretical aspect, the characteristics of the game interaction in the upper pre-school age and its role for development of these skills are analyzed. A special emphasis is placed onto the role of the Teacher within the game interaction as a party facilitating the process of accepting the other child as an important element of the development of the individual's general tolerance in children.*

Key words: *tolerant communication, game interaction, game communication, formation of skills.*

Quite often tolerance is viewed as the individual's ability to establish and maintain positive relations with other individuals who somehow differ in particular aspects. Analyzed in this way, tolerance can be defined also as an educational issue. Within this meaning, the problem related to the formation of tolerant personalities also in kindergarten, remains as being one of the most topical in pre-school upbringing and education.

Upbringing based on the culture of tolerance and tolerant behavior, should start as early as from pre-school age since this particular period is one of the most favourable for the child's moral development which is at the basis of the tolerance culture.

Regardless of the importance of this problem, however, still the process of formation of tolerance in preschoolers does not enjoy proper scientific justification and does not arise the due interest. This is in contradiction with the proven child's sensitivity in this period with regard to developing moral values and socially acceptable behavioral patterns. These days, in the teaching practice there is a shortage of educational technologies, including gaming technologies, focused on the formation of tolerance as a personal quality in children, hence, their communicative tolerance.

In preschool age the personality foundations of the adult individual are laid. In this period namely the child discovers for themselves the world of human relations and the various human activities.

The age 6–7 years is seen as the most favourable period for developing the child's relationships. This can be explained with the child's increased activity, independence and consistent interest in joint activities.

Not rare are, however, the cases when these relationships are accompanied by aggression or malice. A. Asmolov [1] points out that mutual intolerance and cultural selfishness are becoming more and more common in kindergarten. Due to this, there is activation of the process of finding mechanisms for upbringing children in the spirit of tolerance. One of the most effective mechanisms which should be used to raise children in a spirit of tolerance and in particular develop their skills for tolerant communication, is the game activity and game-based communicative interaction in particular.

Examining the communicative nature of the game, it is necessary to emphasize that interaction is its main tool as the game unfolds. F. Daskalova states that "language is the most important tool for proper human communication, whose grammatical and practical aspect the child develops during the game" [2, p. 3]. In this sense, the author shares the belief that this activity (the game) can be successfully used as a tool for socialization, including development of verbal communication skills. In a game situation as she puts it, given its provisional nature, it is relatively easy to reproduce or copy the main factors determining communication [2, p. 6].

M. Stronin considers the game as being a “situation variable exercise creating possibilities for multiple repetitions of the verbal pattern in conditions which are close to the real verbal communication to a maximum extent with its inherent characteristics, i.e. emotionality, spontaneity, and purposefulness of the verbal impact” [5, p. 3].

Analyzing the same topic, T. Delcheva and S. Dinchiyska underline that as the game unfolds, the child establishes relations such as collaboration, cooperation and other forms of the joint activity. The child steps into a system of relations united by joint rules, a system which suggests a stable allocation of functions — game-related, labour-related, art-related, etc. [3].

At the age of 5–7 years the formation of skills for tolerant communication in children continues. This process, however, should be accompanied also by the appropriate organization of the teaching kindergarten environment, which includes the creation of a friendly atmosphere and manifestation of tolerance by the Teachers themselves

The game’s educational potential with regard to formation of communicative tolerance in children aged 5–7 years, can be studied in several main aspects:

1. Very often the game contents “mirror” ethnic, gender-role, international, etc. social relations;
2. As the game unfolds, very often conflict situations arise whose solving requires from children to develop tolerant communication;
3. Success of the game interaction to a large extent depends on the level at which the child has developed their communication skills, including also those related to manifestation of communicative tolerance.

In the course of the game, in the first place the child’s attention should be drawn to the individual needs and interests of the other participants which results in perceiving them as individual and unique personalities. Understanding differences and accepting them is at the basis of the formation of skills for tolerant communication accompanied by a desire to help the other participants or to respond to their request.

Another important aspect of the game interaction related to formation of communicative tolerance, is children to be taught to respect the right of any other child to participate in the game which is associated with their capability to perform the game interaction in a friendly manner.

In a large number of children, observed is inability to refuse in a tolerant and tactful manner to the requests of other children to participate in the joint game activity. In these cases, it is appropriate the Teacher to discuss with them the acceptable ways with regards to communicative tolerance so that they are able to express their disagreement but also respond kindly to refusal.

As the game unfolds, the Teacher should draw the children’s attention to particular situations of interaction marked by rudeness or aggression. Very often

they are associated also with disrespect for the desires of the other peer’s individuality.

Game-related relationships among the children aged 5–7 years are a complex phenomenon. Among them, very common is the negotiation which precedes unfolding of the game activity and including more often the child’s desire to take on a particular role. For B. Coldwell “in the game of the elder children, social conflicts among them often arise in the process of negotiation [6, p. 7].

These relations more and more often are marked by selectivity associated with preferences towards particular game partners. Complication of the game –based relationships very often results in reducing the number of positive contacts among children which on the other side could lead to manifestations of aggression. In such cases the Teacher should help children develop skills for the proper understanding of the actions and conceptions of their partners. This suggests a change in the existing negative attitude towards the children experiencing difficulties in the communication with others and its transformation into a positive direction.

A leading role in the formation of communicative tolerance in the children aged 5–7 years has the role playing game. For this purpose, however, it should contain socially acceptable moral elements and examples of communicative tolerance which copied on multiple occasions lead to their incorporation into the child’s personality.

E. Zvorgina points out that “in the role playing game the child copies different techniques used by people to interact with the surrounding objects and also communication techniques for interaction with the other people in different social situations. This is how the child develops actions to target objects and the communication techniques and norms” [4, p. 10–11]. Communication norms also include its tolerance-related aspect which children should be able to recognize, realize and implement in their interaction with others.

Through the role playing the child establishes particular relations with the other players. Performing of this role very often requires the child to manifest communicative tolerance towards the others which facilitates its formations.

By the plot of the game the child acquires knowledge about the socially acceptable behavioral norms, which are a part of the individual’s general tolerance. This knowledge is associated with developing skills to adequately respond in various verbal situations.

In the role playing games, conditions are created for uniting larger groups of children, hence for development of their collective relations. Being in charge of it, the Teacher should emphasize onto teaching children how to be tolerant to each other, how to be ready to help each other and pursue fair means for conflict settlement. This can be achieved by discussions with the participation of the Teacher and the children, where various game situations are being reviewed, such that

have provoked manifestation of communicative tolerance or intolerance.

It is not appropriate if in the course of the game interaction the Teacher tries to make the children accept his/her own models of tolerant behavior. Instead, the children should have the possibility to develop their own models of such behavior, the appropriateness of which can be further discussed together with the Teacher.

In conclusion, it should be noted that in connection with formation of communicative tolerance in the children aged 5–7 years, special attention of the educational organization should be drawn to the game interaction process, including the establishment of suitable educational conditions for the formation of the child's tolerant attitude, tolerant behavior, hence, formation of communicative tolerance.

References

1. Асмолов А. Историческая культура и педагогика толерантности / А. Асмолов // Мемориал. 2001. № 24.
2. Даскалова Ф и др. Игра, общуване, език. Благоевград, 1998.
3. Делчева Т., Динчийска С. и др. Технология на педагогическото взаимодействие в ситуации. Стара Загора, 2000.
4. Зворыгина Е. В. Первые сюжетные игры малышей. М., Просвещение, 1988.
5. Стронин М. Ф. Обучающие игры на уроке английского языка. М., «Просвещение», 1984.
6. Caldwell B. "Aggression and Hostility in Young Children. YOUNG CHILDREN, 32, 1977.

УДК 316.277.4

Крайнюков Алексей Николаевич

*доктор географических наук, профессор,
профессор кафедры экологической безопасности и экологического образования
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина*

Крайнюков Олексій Миколайович

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Krainiukov Oleksii

*Doctor of Geographical Sciences, Professor
V.N. Karazin Kharkiv National University*

Кривицкая Иветта Анатольевна

*доцент кафедры экологической безопасности и экологического образования
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина*

Кривицька Іветта Анатоліївна

*доцент кафедри екологічної безпеки та екологічної освіти
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Kryvytska Ivetta

*Associate Professor
V.N. Karazin Kharkiv National University*

Крайнюков Андрей Алексеевич

*студент социологического факультета
Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина*

Крайнюков Андрій Олексійович

*студент соціологічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Krainiukov Andrii

*Student of Sociological Department
V.N. Karazin Kharkiv National University*

**ДИСТИНКЦИЯ МЕЖДУ ЭССЕНЦИАЛИЗМОМ
И АНТИЭССЕНЦИАЛИЗМОМ В СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ
ТЕОРЕТИЗИРОВАНИИ**

**ДИСТИНКЦІЯ МІЖ ЕСЕНЦІАЛІЗМОМ
ТА АНТИЕСЕНЦІАЛІЗМОМ У СОЦІОЛОГІЧНОМУ
ТЕОРЕТИЗУВАННІ**

**DISTINCTION BETWEEN ESSENTIALISM
AND ANTI-ESSENTIALISM IN SOCIOLOGICAL
THEORETIZATION**

Аннотация. В статье представлен разбор эссенциалистских и антиэссенциалистских модусов теоретизирования в социологии. Эссенциализм отмечается натурализацией и предписанием сущностям социальной реальности фундаментальности и неизменности. Антиэссенциализм выделяется своим реляционизмом в отношении конструирования социального пространства как пространства взаимоопределяющих связей между социальными позициями.

Ключевые слова: эссенциализм, антиэссенциализм, социологический релятивизм.

Анотация. У статті представлений аналіз есенціалістських і антиесенціалістських модусів теоретизування в соціології. Есенціалізм відзначається натуралізацією і приписом сутностей соціальної реальності фундаментальності і незмінності. Антиесенціалізм виділяється своїм реляціонізмом щодо конструювання соціального простору як простору зв'язків, які взаємно визначають соціальні позиції.

Ключові слова: есенціалізм, антиесенціалізм, соціологічний реляціонізм.

Summary. The article presents an analysis of the essentialist and anti-essentialist modes of theorizing in sociology. Essentialism is marked by naturalization and the prescription of fundamentality and immutability to the essences of social reality. Anti-essentialism stands out for its relationalism in relation to the construction of social space as a space of mutually determining connections between social positions.

Key words: essentialism, anti-essentialism, sociological relativism.

Актуальность. В процессе отдифференциации социологического знания от преимущественного влияния естественных наук, корпус производителей социологической продукции склоняется к концентрированию средств интеллектуального производства в границах собственных субполя. Автономизация субполя производства социологической продукции приводит и к появлению качественно новых принципов рассмотрения социального. Социология знания, выдающимся образом вступившая на научно-исследовательскую почву усилиями К. Манхайма и М. Шелера, задала линии для дальнейшего социологического конструктивизма и реляционизма. Это было продолжено усилиями феноменологов (А. Шюц, П. Бергер и Т. Лукман), радикальными конструктивистами (Э. фон Глазерсфельд, Н. Луман) и структуралистскими конструктивистами (главную роль здесь отведем П. Бурдьё, который, безусловно, заложил фундамент дальнейших исследований для многих социологов, преломив понимание теоретического и практического). Новейшие социологические теории, такие как теория социальных сетей (Н. Кристакис, Д. Фаулер), АСТ (акторно-сетевая теория (М. Каллон, Д. Ло, Б. Латур), теории «текущего модернизи» и «индивидуализированного общества» (З. Бауман), «мобильного общества» Дж. Урри перекликаются с наработками постструктуралистов в их признании динамичности, гетерогенности, множественности («ризоматизация» Ж. Делёза и Ф. Гваттари), «кризиса метанарративов» (Ж.-Ф. Лиотар), «симулякризации» (Ж. Бодрийяр). Следует показать, как трансформируется сама постановка вопроса о социальном вследствие изменения инструментов конструирования возможного предмета исследования.

Объектом исследования является теоретические инструменты социологии; **предметом** — (анти)эссенциализм в социологическом теоретизировании.

Цель статьи — определение основных отличий между эссенциализмом и антиэссенциализмом в социологическом теоретизировании.

Фундаментальная логика классификации социологических теорий всегда затрагивает оси микро/макро, номинализма/реализма конструктивизма/структурализма, субъективизма/объективизма, процессуальности/феноменальности. Подобные оппозиции из парных концептов, как это показал П. Бурдьё, могут представлять из себя лишь воспроизводящийся артефакт субполя социологического производства, навязывающий ограниченные инструменты познания и соответствующие объяснительные принципы [1]. Подобно «типовым переменным» Т. Парсонса, совокупность отобранных переменных склонна становится все навязчивее при синхронизации макроуровневого объективизма с реалистской позицией. Как подметил А. Бикбов: «Это своеобразная ловкость обыденного рассудка, который замещает чрезмерное, а потому интуитивно непостижимое разнообразие воображаемым единством». Выводы императивы и максимы, по типу дюркгеймианского рассмотрения «социальных фактов как вещей» или контовского физикализма, социология сталкивается с чрезмерным редуцированием многообразия социальных связей и их сведению к исключительной «социальной реальности» или «социальному организму». Во времена своего номинального возникновения, «социология» искала удобную схему для проведения наукоподобных исследований, что выливалось в натуралистический эссенциализм, который черпал свои корни, преимущественно, из механицизма, физикализма, биологизма, географического детерминизма и демографического детерминизма [2]. Эссенциализм, признающий имманентно (а потому перманентно) присущие обществу качественные характеристики, опирался на этносы, расы, языки, классы, пол, возраст, на групповую принадлежность (религиозную идентичность), на

трансцендентные и не зависящие от познания жестко детерминирующие все общество институты [3]. Усомнение в подобных универсальных предписаниях, свойственных мировоззренческому и методологическому позитивизму, начинает выводить социологию на путь построения собственной методологической базы, конституирующей возможные пределы изысканий вообще: от проблематизации до интерпретации.

Эссенциализм стремится к абсолютизации различия, исключая из пространства возможного градации и зарегистрированные комплексные связи между эмпирическими референтами. Ссылаясь на капитальный труд Р. Коллинза [4], мы можем заметить, как классическая социология апеллировала к «сущностям», в которых аккумулировались ансамбль многочисленных социальных связей, характеризующийся взаимоограничением, взаимоопределением и взаимоисключением. Осевая точка К. Маркса и Ф. Энгельса, преобразившая всю конфликтную парадигму впоследствии, отождествляет «...сконструированный класс и класс реальный, т.е. вещи в логике и логику вещей...» [5]. Определение классов как социальных групп, имеющих разные отношения к средствам производства, дает нам лишь ландшафт социального пространства, в котором мы можем установить взаимоопределяющие позиции по экономическому фактору. Но сходство позиций (и, соответственно, диспозиций) не говорит нам о том, что класс-на-бумаге, выделенный по этим критериям, образуется в эмпирически фиксируемый реальный класс, со своим материальным месторасположением, организацией, иерархической структурой, атрибутами, знаменами, правилами и пр. Хотя Р. Коллинз и относит М. Вебера к конфликтной традиции, мы можем затронуть его с позиций его методологии, оперирующей рациональностью как таковой, усматривающей экономическое как сугубо рациональное, основанное на калькуляции издержек и выгод [4]. Рационалистический взгляд М. Вебера предписывает социальному субъекту изначальную «рациональность», причем в экономико-техническом смысле, затрагивая процессы «расколдовывания» мира, идущие связно с развитием капитализма, бюрократизацией и правовой формализацией. Опровергнуть такое понимание «рациональности» смог не только П. Бурдьё с его «практическим смыслом», но и теоретики социологии градов Л. Болтански и Л. Тевено, обрисовывающие несколько типов «рациональности» в соответствии с согласием или несогласием в том или ином граде [6, 7]. Теория рационального выбора и теория социального обмена тоже оказываются эссенциалистскими, т.е. предписывающими действующему субъекту определенные неизменные качества, которые никак не варьируются от социальной среды, ассоциированной с его функционированием. Традиция Дюркгейма, полагающая «социальную реальность» и «социальные факты» как

трансцендентные универсумы, подчиняющие себе волю индивидов, репрезентирует ригидность такого теоретизирования в отношении социальных связей. Социологизм, объясняющий социальную реальность посредством социальных фактов, выделяет эти вещи как постоянные, недискретные, кристаллизованные. Именно это отличает субстанционализм, который так отчетливо виден у Э. Дюркгейма, от реляционизма, выводящего на первый план не утрированную комплексность, которую мыслят как целостность (причем фиктивную), а разнообразие взаимопересекающихся социальных позиций.

Броский вызов эссенциализму был сделан еще во времена «Социологического воображения» Ч. Р. Миллса и «Социального конструирования реальности» П. Бергера и Т. Лукмана, выдвинутыми как реакция на структурно-функционалистскую эссенциалистскую позицию насчет консенсуальности социального мира. Фактически, структуралистский функционализм Т. Парсонса постулировал то, что всякое социальное есть исключительно консенсуальное, исключив, таким образом, возможность рассмотрения конфликтов, признаваемых дисфункциональными, а, следовательно, за пределами для общества. Реляционизм К. Манхайма и М. Шелера очень сильно повлиял на социологию знания вообще, особенно на феноменологию, которая стала одним из способов донести мысль о том, что пора наконец изучать людей, а не неизменные сущности социального бытия. Это все подводило искусного исследователя П. Бурдьё к тому, чтобы устремиться к критической ревизии социологического наследия былых теоретиков, действуя «вопреки» им [8]. Именно тезис П. Бурдьё насчет социологического реляционизма, просто необходимого для углубленного изучения различных паттернов жизненных стилей, практических логик, принципов видения и деления и их пересечения между агентами, обладающими сходными диспозициями, диалектики прошлого и настоящего в габитусе, подвинул социологическое ремесло к разрыву с фундаментальными и неизменными эссенциями социального мира. С. Фукс, исследуя социологию «после эссенциализма», указывает на вклад П. Бурдьё в антиэссенциалистскую критику марксистской теории [9]. Р. Брубейкер, беря на заметку реляционистское мышление П. Бурдьё, выступает против «группизма» и мышления, которое интуитивно схватывает повседневную тривиальность перманентного существования социальных групп (в особенности этнических). К примеру, автор говорит о том, что множество конфликтов происходят не по этническому признаку и не между этническими группами, но маскируются под «этнические конфликты», то есть фреймируются и кодируются как этнические, хотя это лишь проявление, но никак не само явление [10].

Именно подобное реляционистское мышление в социологии позволяет говорить о «пересборке социального» и задумываться насчет онтологии вещей

и их агентности («актантности»), чем известна акторно-сетевая теория [11]. Реляционизм, «который идентифицирует реальность не с субстанциями, а со связями», подводит к двойной трансформации социологического дискурса. Во-первых, исчезают фундаментальные и абсолютные сущности, предписываемые обществу. Исчезает иллюзия устойчивости и столь обнадеживающей и запутывающей простоты социального. Во-вторых, исследователь начинает осознавать свою позицию по отношению к социальному; к тому, что он производит «конструкции конструкций», то, что он наблюдает за наблюдателями и объективирует объективирующих

субъектов. Именно с этим С. Фукс связывает анти-эссенциалистский переворот: с осознанием «наблюдательной» функции исследователя и четкого различения онтологии и гносеологии, «вещи в логике и логику вещей». С этим можно связать и множество других следствий для социологии: дискурс неустойчивости и ненадежности (крах «онтологический безопасности», повышения «рискогенности», «глобальных рисков»), дискурс динамизма, индивидуализации и атомизации («гардероба идентичностей»), которые появляются после исчезновения гегемонии сущностей над связями.

Литература

1. Бурдье П. Социальное пространство и символическая власть / П. Бурдье // Социология социального пространства / П. Бурдье. СПб., Алетея, 2007. С. 64–86.
2. Бикбов А. Социальное пространство как физическое: иллюзии и уловки / А. Бикбов // Отечественные записки. 2002. № 6/7. URL: <https://magazines.gorky.media/oz/2002/6/soczialnoe-prostranstvo-kak-fizicheskoe-illyuzii-i-ulovki-fragment.html> (дата обращения: 28.10.2020).
3. Завьялова М. Проблема совместимости натуралистически-эссенциалистского и социально-конструктивистского подходов в познании и преобразовании социальных объектов // Вестн. Том. гос. ун-та. Философия. Социология. Политология. 2017. № 39.
4. Коллинз Р. Четыре социологических традиции. Перевод Вадима Россмана. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2009. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). 320 с.
5. Бурдье П. Социальное пространство и генезис «классов» / П. Бурдье // Социология социального пространства / П. Бурдье. СПб., Алетея, 2007. С. 14–48.
6. Бурдье П. Практический смысл / Пер. с фр.: А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин, Н. А. Шматко; Отв. ред. пер. и Послел. Н. А. Шматко. СПб.: Алетея, М.: «Институт экспериментальной социологии», 2001 г. 562 с. («Gallicinium»).
7. Болтански Л., Тевено Л. Критика и обоснование справедливости: Очерки социологии градов / Пер. с франц. О. В. Ковеневой под науч. ред. Н. Е. Копосова. М.: Новое литературное обозрение. 2013. 576 с.
8. Бурдье П. Ориентиры. Интервью. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/2609> (дата обращения: 28.10.2020).
9. Against Essentialism: A Theory of Culture and Society. Front Cover. Stephan Fuchs. Harvard University Press, 2009. 393 p.
10. Брубейкер Р. Этничность без групп / пер. с англ. И. Борисовой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 408 с. (Социальная теория). 1000 экз. ISBN 978-5-7598-0973-9 (в пер.).
11. Ерофеева М. Акторно-сетевая теория и проблема социального действия // Социология власти. 2015. № 1.

UDC 621.577

Fialko Nataliia

*Doctor Technical Sciences, Professor,
Corresponding Member NAS of Ukraine, Head Department
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Фиалко Наталья Михайловна

*доктор технических наук, профессор,
член-корреспондент НАН Украины, заведующая отделом
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Prokopov Viktor

*Doctor Technical Sciences, Professor, Leading Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Прокопов Виктор Григорьевич

*доктор технических наук, профессор, ведущий научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Sherenkovskii Julii

*Candidate of Technical Sciences, Senior Scientist, Leading Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Шеренковский Юлий Владиславович

*кандидат технических наук,
старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Yevtushenko Artem

*Junior Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Евтушенко Артем Александрович

*младший научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Polozenko Nina

*Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Полозенко Нина Петровна

*кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Maletska Olha

*Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Малецкая Ольга Евгеньевна

*кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Kyniak Olga

*Researcher
Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine*

Кутняк Ольга Николаевна

*научный сотрудник
Институт технической теплофизики НАН Украины*

Novakovskiy Maksim

Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher

Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine

Новаковский Максим Александрович

кандидат технических наук, старший научный сотрудник

Институт технической теплофизики НАН Украины

Dashkovska Irina

Junior Researcher

Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine

Дашковская Ирина Леонидовна

младший научный сотрудник

Институт технической теплофизики НАН Украины

Regragui Aboubakr

Junior Researcher

Institute of Engineering Thermophysics of NAS of Ukraine

Реграги Абубакр

младший научный сотрудник

Институт технической теплофизики НАН Украины

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6387

ANALYSIS OF THE USE LEVEL OF SECONDARY ENERGY RESOURCES IN ENERGY SECTOR OF UKRAINE

Summary. The features of the use of heat and combustible and heat secondary energy resources (SER) in the energy sector of Ukraine are considered. The data on the use levels of various types of combustible SER, as well as high-potential heat SER by types of utilization plants are presented.

Key words: secondary energy resources, combustible secondary energy resources; high-potential heat secondary energy resources, energy saving, use levels of secondary energy resources.

Аннотация. Рассмотрены особенности использования тепловых и горючих вторичных энергетических ресурсов (ВЭР) в энергетике Украины. Приведены данные об уровнях использования различных видов горючих ВЭР, а также высокопотенциальных тепловых ВЭР по типам утилизационных установок.

Ключевые слова: вторичные энергетические ресурсы, горючие вторичные энергетические ресурсы; высокопотенциальные тепловые вторичные энергетические ресурсы, энергосбережение, уровни использования вторичных энергетических ресурсов.

Introduction. Energy saving problems are strategic ones for the energy sector of Ukraine. At the same time, among the technical energy-saving measures, one of the main directions is utilization measures. That is, we are talking about the use of “energy waste”, the so-called secondary energy resources (SER). In view of this, the study of the use level of SER is one of the important aspects of the analysis of possible volumes of fuel and energy economy in the country.

The aim of the work is to analyze the features of the use of secondary energy resources in Ukraine.

Results and discussion. Table 1–3 show the materials of statistical reporting on the use of combustible and heat secondary energy resources (CSER and HSER) in Ukraine. As you can see from the table 1, the use degree of combustible SER in Ukraine is quite high. According to the data of the State Statistical Reporting in 2010, the use level of CSER was 86.9%. Attention is drawn to the fact that from 2010 to 2015 this level has hardly changed. So, if in 2010 level of CSER was 86.9%, then in 2015–85.9%.

Table 1

The use levels of CSER and high-potential HSER (HHSER) in Ukraine in the period 2010–2015 (in %)

Year	CSER	HHSER
2010	86,9	94,9
2011	86,2	95,4
2012	86,7	96,5
2013	86,5	95,8
2014	86,2	95,9
2015	85,9	95,4

Table 2

The use level of various types of CSER (in %)

Type of CSER	2011	2015
Blast furnace gas	90,8	92,8
Converter gas	2,6	1,4
Ferroalloy gas	36,3	29,4
Black liquor	-	-
Logging waste	32,8	49
Woodworking waste	98,5	99,1
Other types	90,5	94,6
Total	86,2	85,9

Table 3

The use level of high-potential heat SER by types of utilization plants (in %)

Type of utilization plants	2011		2015	
	Utilization level from actual production	Utilization level from annual formation	Utilization level from actual production	Utilization level from annual formation
Power engineering plants	100	63,9	99,7	58
Boilers-utilizers	96,5	71,6	93,2	57,7
Dry coke quenching boilers	100	86,4	100	86,3
Converter gas cooling boilers	100	92,9	100	93,9
Evaporative cooling systems	83,3	62,9	97,5	63,1
Contact heat exchangers	95,2	58,1	96,9	69,6
Other plants	99,3	87,5	99,5	89,9
Total	95,4	72,7	95,4	63,3

According to the data given in table 2, the use level of various types of CSER in metallurgy is significantly different. So the use degree of secondary energy resources for blast furnace gas was 90.8% in 2011 and 92.8% in 2015. It is significantly lower for ferroalloy gas — 36.3% and 29.4%, respectively. The low use level of ferroalloy gas is known to be associated with the problems of cleaning gases from ferroalloy furnaces.

The utilization degree of logging waste is relatively low. Although in the period from 2011 to 2015 there has been a noticeable increase of this degree (from 32.8% to 49%). Record use levels are observed for wood waste — 98.5% and 99.1% respectively in 2011 and 2015.

According to the table 1, the use level of high-potential heat SER is slightly higher than that of combustible SER, and amounted to 94.9% and 95.4% in 2011 and 2015.

Table 3 shows data on the use degree of high-potential heat SER for different types of plants. As you can

see, the use level of HSER from their actual production is quite high for all the considered plants. This level relative to the annual formation of HSER is noticeably lower.

In Ukraine, until recently, due attention was not paid to the use of low-potential HSER, the temperature of which does not exceed 200 °C. This is due, in particular, to their significant diversity in temperature, delivery modes, physicochemical properties of their carrier, and the like.

At the Institute of Engineering Thermophysics of the National Academy of Sciences of Ukraine, work is being carried out concerning the use of both high- and low-potential HSER [1–10].

Conclusions. The use levels of different types of secondary energy resources in the energy sector of Ukraine differ significantly. Special attention should be paid to the development of utilization of low-potential HSER, the formation volume of which is about half of the formation of all SER types.

References

1. Fialko N. M., Navrodska R. A., Gnedash G. A., Presich G. A., Stepanova A. I., Shevchuk S. I. Improving the efficiency of municipal heat power boiler plants through the combined use of waste gas heat // *Alternative energy and ecology*. 2014. Issue 15. PP. 126–129.
2. Zimin L. B., Fialko N. M. Analysis of the efficiency of heat pump systems for utilizing the heat of sewage for heat supply to social facilities // *Industrial heat engineering* 2008. 30 (1). PP. 77–85.
3. Fialko N. M., Zimin L. B., Dubovskoy S. V. Energy recovery from local ventilation systems in subways using heat pumps // *Industrial heat engineering*. 2000. 22 (1). PP. 90–93
4. Fialko N., Stepanova A., Navrodska R., Meranova N., Sherenkovskii Ju. Efficiency of the air heater in a heat recovery system at different thermophysical parameters and operational modes of the boiler // *Eastern European Journal of Advanced Technologies*. 2018. 6 (8). PP. 43–48. DOI: 10.15587/1729–4061.2018.147526.
5. Fialko N. M., Presich G. A., Navrodska R. A., Gnedash G. A. Improvement of the complex system for utilizing the heat of waste gases from boiler units for heating and humidifying the blast air // *Industrial heat engineering*. 2011. 33 (5). PP. 88–95.
6. Fialko N. M., Gomon V. I., Navrodska R. A., Prokopov V. G., Presich G. A. Features of the calculation method for surface condensing heat exchangers // *Industrial heat engineering*. 2000. 22 (2). PP. 49–53.
7. Navrodska R. O., Fialko N. M., Gnedash G. O., Sbrodova G. O. Energy efficient heat recovery system for heating the heating water and flue gas boilers of communal heat and power engineering // *Industrial heat engineering*. 2017. 39 (4). PP. 69–75.
8. Fialko N. M., Stepanova A. I., Presich G. O., Gnedash G. O. Analysis of the efficiency of a heat recovery unit for heating and humidifying the blast air of the boiler unit // *Industrial heat engineering*. 2015. 37 (4). PP. 71–79.
9. Fialko N. M., Zimin L. B. Evaluation of the efficiency of using heat pumps in metro and coal mines // *Industrial heat engineering*. 2006. 28 (2). PP. 111–119.
10. Fialko N. M., Presich G. O., Gnedash G. O., Shevchuk S. I., Dashkovska I. L. Improving the efficiency of heat recovery systems for heating and humidifying the blast air of gas-consuming boilers // *Industrial heat engineering*. 2018. 40 (3). PP. 38–45.

УДК 614.84

Баланюк Володимир Мірчович

*доктор технічних наук, доцент,
начальник кафедри екологічної безпеки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Баланюк Владимир Мирчович

*доктор технических наук, доцент,
начальник кафедры экологической безопасности
Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности*

Balanyuk Volodymyr

*Doctor of Technical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Environmental Safety
Lviv State University of Life Safety*

Кравченко Антон Вікторович

*провідний інспектор
Головне управління Державної служби надзвичайних ситуацій у Львівській області*

Кравченко Антон Викторович

*ведущий инспектор
Главное управление Государственной службы чрезвычайных ситуаций
во Львовской области*

Kravchenko Anton

*Chief Inspector
Main Department of the State Emergency Service in Lviv Region*

Козяр Назарій Михайлович

*кандидат технічних наук, заступник начальника
Головне управління Державної служби надзвичайних ситуацій м. Києва*

Козяр Назарий Михайлович

*кандидат технических наук, заместитель начальника
Главное управление Государственной службы чрезвычайных ситуаций г. Киева*

Kozyar Nazariy

*Candidate of Technical Sciences, Deputy Head
Main Directorate of the State Emergency Service of Kyiv*

Гарасим'юк Олександр Іванович

*кандидат технічних наук,
начальник відділу управління запобігання пожеж
Головне управління Державної служби надзвичайних ситуацій м. Києва*

Гарасимьюк Александр Иванович

*кандидат технических наук,
начальник отдела предотвращения пожаров
Главное управление Государственной службы чрезвычайных ситуаций г. Киева*

Garasimyyuk Oleksandr

*Candidate of Technical Sciences, Head of the Fire Prevention
State Emergency Service*

Копистинський Юрій Олегович

*кандидат технічних наук,
начальник відділу аспірантури та докторантури
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Копистинский Юрий Олегович

кандидат технических наук,

начальник отдела аспирантуры и докторантуры

Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности

Korystynsky Yuriy

Candidate of Technical Sciences,

Head of the Department of Postgraduate and Doctoral Studies

Lviv State University of Life Safety

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6390

СИНЕРГИЗМ ЧИННИКІВ ПРИ ПІДШАРОВОМУ АЕРОЗОЛЬНОМУ ГАСІННІ СПИРТІВ У РЕЗЕРВУАРАХ

СИНЕРГИЗМ ФАКТОРОВ ПРИ ПОДСЛОЙНОМ АЭРОЗОЛЬНОМ ТУШЕНИИ СПИРТОВ В РЕЗЕРВУАРАХ

SYNERGISM OF FACTORS IN SUBLAYER AEROSOL EXTINGUISHING OF ALCOHOLS IN TANKS

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано синергізм чинників при підшаровій подачі вогнегасного аерозолю для гасіння спиртів та описано їх взаємозв'язок, який сумарно визначає кінцеву вогнегасну ефективність аерозольного підшарового гасіння спиртів у резервуарах.

Ключові слова: пожежна небезпека, вогнегасний аерозоль, пожежогасіння, етиловий спирт, етанол, підшарове гасіння.

Аннотация. В статье теоретически обоснован синергизм факторов при подслоевой подаче огнетушащего аэрозоля для тушения спиртов и описана их взаимосвязь, которая суммарно определяет конечную огнетушащую эффективность аерозольного подслоевого тушения спиртов в резервуарах.

Ключевые слова: пожарная опасность, огнетушащий аэрозоль, пожаротушения, этиловый спирт, этанол, подслоевое тушение.

Summary. The article theoretically substantiates the synergy of factors in the sublayer supply of fire-extinguishing aerosol for extinguishing alcohols and describes their relationship, which summarizes the final fire-extinguishing efficiency of aerosol sublayer extinguishing of alcohols in tanks.

Key words: fire danger, fire extinguishing aerosol, fire extinguishing, ethyl alcohol, ethanol, sublayer extinguishing.

Вступ. Спирти, зважаючи на їх температуру кипіння яка забезпечує швидке випаровування та низьку температуру спалаху, характеризуються високою пожежною небезпекою. Відомо, [1] що на даний час найбільш поширеним способом запобігання пожежам і вибухам спиртів та їх пароповітряних сумішей залишається використання пінних засобів гасіння.

Постановка проблеми. Оскільки аерозоль є засобом об'ємного гасіння то його застосування для підшарової подачі потребує обґрунтованого підходу. Відомо, [2] що пожежі на об'єктах з виробництва, переробки та зберігання спирту, як правило, починаються з вибуху спиртоповітряної суміші. При вибусі,

швидкість поширення полум'я становить до 10 м/с, з досягненням значних температур (до 1000 °С). При цьому, в результаті виникнення пожежі може відбутись вибух — як наслідок теплового впливу на сусідні резервуари, так і в результаті утворення та займання горючих спиртоповітряних сумішей. Зважаючи на вказані характеристики, гасіння таких пожеж є проблемним, оскільки для підготовки ефективного гасіння необхідно сконцентрувати значні сили та засоби, що потребує достатньо багато часу, за який пожежа може значно ускладнитись.

Вогнегасний аерозоль об'єднує в собі переваги порошкових, газових та в деякій мірі охолоджу-

вальних засобів гасіння та, відповідно, чинить подібно до газів і порошків об'ємну вогнегасну дію та забезпечує тривалий час збереження вогнегасної концентрації — до 30 хвилин. Також враховуючи вищезазначене потрібно зазначити, що аерозоль одночасно є інгібітором, флегматизатором та охолоджувачем через його склад — дрібнодисперсні солі калію, воду в вигляді аерозолу та газу які утворюються в процесі горіння АУС, в основному CO_2 , N_2 та інші. Поєднання їх в одній системі призведе до підсилення вогнегасного ефекту внаслідок синергізму, що показано в роботі [3].

Підшарова подача вогнегасного аерозолу передбачає його подачу з нижнього або середнього рівня на поверхню палаючої рідини. При цьому реалізуються наступні чинники вогнегасного впливу. На виході з сопел відбувається розширення аерозолу та його часткове охолодження при контакті з холодними масами горючої рідини. Далі при піднятті вогнегасного аерозолу відбуватиметься захоплення ним холодної рідини та її підйом на поверхню горіння. Це спричинить охолодження верхнього нагрітого шару рідини та зменшення інтенсивності випаровування рідини і, відповідно, зменшення швидкості горіння інтенсивності теплового випромінювання та розмірів полум'я. Після виходу аерозолу на поверхню відбувається, охолодження та розбавлення ним зони парів та газів у дифузійному полум'ї. Це призведе до звуження області займання та збільшення енергії активації реакції горіння. Подальше проникнення

вогнегасного аерозолу в зону горіння забезпечує інгібіювання реакції горіння та її охолодження в результаті інгібіювання, розбавленням газами флегматизаторами — CO_2 , N_2 , H_2O . Подальше надходження вогнегасного аерозолу з відповідною інтенсивністю в зону горіння забезпечить подальше зменшення інтенсивності горіння за рахунок вищезазначених факторів, які призведуть при необхідній інтенсивності подачі аерозолу до затухання дифузійного полум'я.

Отже, враховуючи вищезазначене, необхідно сказати, що вогнегасний ефект від підшарової подачі аерозолу носитиме складний характер і на різних етапах виходу аерозолу з шару горючої речовини будуть працювати різні взаємопов'язані чинники впливу. Їх можна розділити на фізичні та хімічні, а також ті, які працюють синергічно разом з іншими та підсилюють дію один одного. Для більш повного розуміння необхідно зобразити взаємозв'язок на блок-схемі (рис. 1).

Для визначення дії чинників, які призведуть до підвищення ефективності аерозольного гасіння таких рідин, необхідно розглянути як кожен з них впливає на ефективність підшарового гасіння.

При згорянні АУС всередині генератора вогнегасного аерозолу утворюється тиск залежно від пропускної здатності випускного трубопроводу або сопла. Значення тиску, який утворюється всередині, становить близько 60 атмосфер або і більше. Це дозволяє протиснути стовп рідини висотою 6 метрів і вище та забезпечити вихід аерозолу на поверхню. Загалом

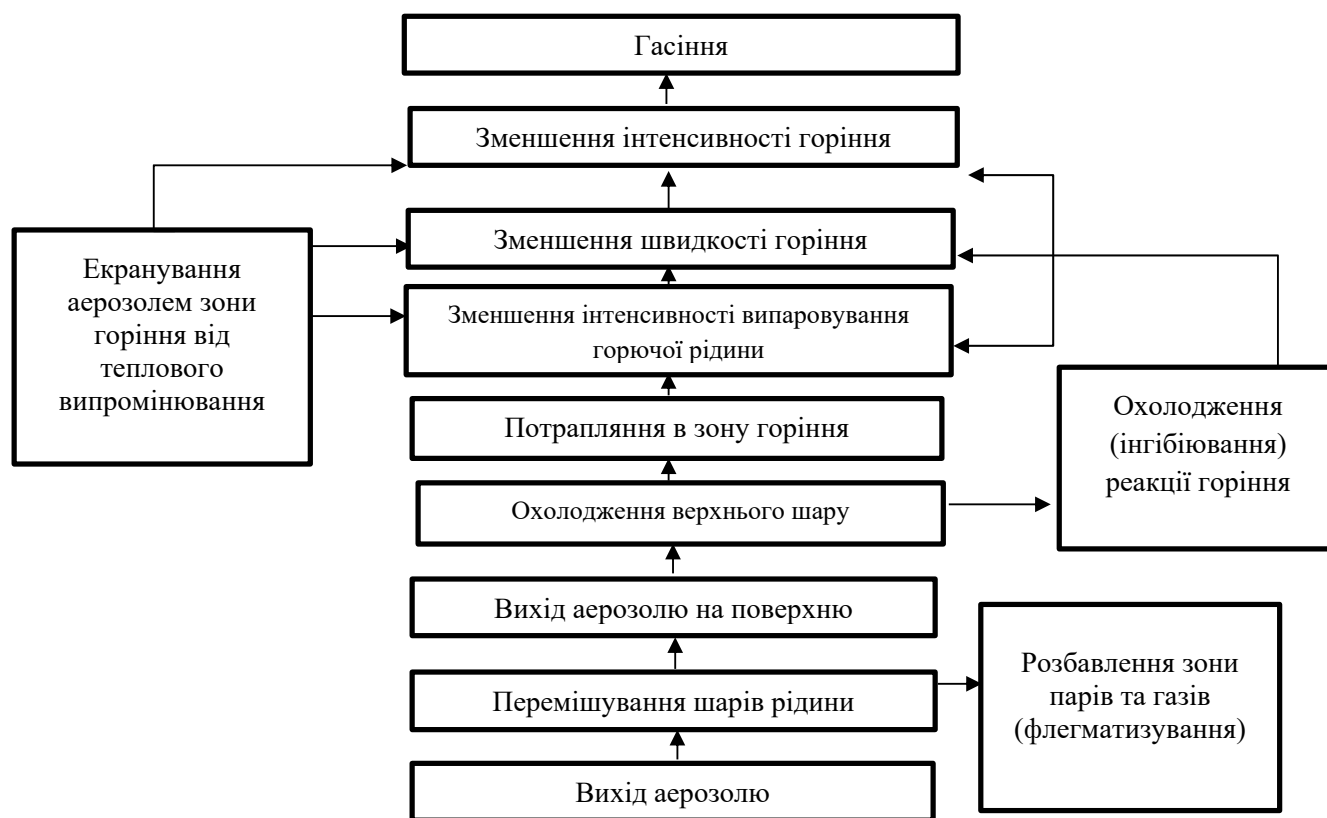

Рис. 1. Взаємозв'язок чинників при підшаровому гасінні спирту

аерозоль, будучи продуктом горіння, поширюється так само як і дим і в процесі перебування в повітрі може коагулювати та осідати [4]. Після виходу аерозолі в товщу рідини на його бульбашки буде діяти тиск який визначатиме розміри бульбашок.

При барботуванні газу через шар рідини, бульбашки будуть підніматись зі швидкістю, близькою до швидкості вільного спливання [5]. Причому розмір бульбашок залежатиме від діаметру отвору барботера та поверхневого натягу рідини. Розмір бульбашок можна оцінити по формулі [6].

$$d = (6d_0\delta/\Delta qg)^{1/3} [6].$$

d_0 — діаметр отв. Барботеру;

δ — поверхневий натяг;

Δq — різниця щільності газу та середовища.

Оскільки аерозоль — газодисперсна суміш, то дану формулу можна використати для розрахунку розміру бульбашок аерозолі.

Від розміру бульбашок аерозолі залежатиме швидкість їх охолодження, інтенсивність та швидкість перемішування рідини, а відповідно її рівномірний розподіл тепла від поверхнево нагрітого шару рівномірно вниз резервуару. Швидкість виходу бульбашок газу залежить від їх діаметру і конфігурації і якщо швидкість витікання аерозолі буде великою, то над поверхнею впускного сопла будуть утворюватись струмені, які далі руйнуються та перетворюються в потік бульбашок різної дисперсності. Бульбашки в процесі руху рухаються різними траєкторіями, стикаються, руйнуються, дробляться і розподіляються у вигляді конуса від місця витоку [6]. При виході бульбашок на поверхню на ній утворюється так званий барботаажний шар, в якому накопичується піна з максимальною кількістю бульбашок, що забезпечує ефективне надходження аерозолі в зону горіння та її гасіння. Рідина між бульбашками при цьому активно перемішується зі швидкістю в декілька разів вищою за швидкість підйому бульбашок. Загалом явища, які відбуваються при барботуванні аерозолі сприяють підвищенню вогнегасної ефективності через охолодження верхнього шару, що приводить до зменшення інтенсивності випаровування і, відповідно, розмірів полум'я.

В процесі руху бульбашок аерозоль охолоджується, після чого бульбашка лопається і аерозоль потрапляє в зону горіння. Аерозоль в зоні горіння зменшує концентрації горючого та окисника, що забезпечує флегматизування горючої системи. Крім цього в зону горіння додатково потрапляє пара спирту, яка утворюється з його дрібних крапель при руйнуванні бульбашок аерозолі, що призведе до звуження області займання та підвищення енергії активації, що в свою чергу зменшить швидкість реакції. При виході аерозолі на поверхню, перемішується та охолоджується рідина, зменшується інтенсивність випаровування та екранується поверхня рідини від зони горіння, після чого аерозоль потрапляючи в зону горіння, чинить флегматизуючу інгібіруючу та охолоджуючу дію на зону горіння та зону парів та газів (табл.1).

Проникнення аерозолі в зону горіння забезпечує також екранування поверхні рідини від променевого потоку з зони горіння. Теплове випромінювання з зони горіння забезпечує додатковий розклад частинок аерозолі і виділення в зоні горіння газів CO_2 , N_2 та H_2O та утворення твердих конгломератів, що призводить до додаткового зменшення швидкості реакції. (табл.1).

Таким чином поєднання та сумарна дія всіх запланованих чинників підвищує кінцеву ефективність підшарового способу горіння, що полягає у зниженні інтенсивності горіння і питомої вогнегасної концентрації, що підтверджується в роботі [7].

Загалом можна стверджувати, що кількість АУС яка необхідна для підшарового гасіння, буде меншою ніж для об'ємного гасіння внаслідок сумарної дії вищевказаних факторів, і призводять до значного підвищення вогнегасної ефективності аерозолі.

Таким чином, аерозольне підшарове гасіння є ефективне, швидке та «чисте» пожежогасіння. Переваги вогнегасного аерозолі полягають у тривалому експлуатаційному періоді (до 10 років), невеликих розмірах систем пожежогасіння на його основі та їх вартості.

Висновок. У роботі теоретично обґрунтовано синергізм чинників при підшаровій подачі вогнегасного аерозолі для гасіння спиртів та описано

Таблиця 1

Чинники, що впливають на вогнегасну ефективність аерозолі на різних стадіях його виходу з шару спирту

В шарі рідини	На поверхні в зоні нагрівання	В зоні горіння
Охолодження верхнього шару рідини за рахунок перемішування. Охолодження аерозолі в бульбашках.	Створення флегматизуючого середовища на поверхні рідини.	Інгібування полум'я аерозолем
	Захоплення аерозолі висхідними потоками газів та потрапляння їх в зону горіння.	Охолодження зони газу аерозольною сумішшю.
		Екранування зони горіння від поверхні палаючої рідини.
		Збільшення об'єму зони горіння за рахунок аерозолі, що розширюється під дією тепла.
		Розбавлення зони горіння вогнегасним аерозолем, його газовими компонентами та продуктами термічного розкладу аерозолі — CO_2 , N_2 та H_2O (пара)

їх взаємозв'язок, який сумарно визначає кінцеву вогнегасну ефективність аерозольного підшарового гасіння спиртів у резервуарах.

Встановлено, що на різних етапах виходу аерозоль забезпечує охолодження самого спирту,

зменшення інтенсивності випаровування спирту, інгібування, флегматизування та охолодження зони горіння, що забезпечує високу ефективність та швидкість ліквідації горіння спирту.

Література

1. Подслоное пожаротушение в резервуарах с нефтью и нефтепродуктами. URL: <http://neftebaza.kz/podsloynoe-pozharotushenie>
2. Balanyuk, V., Kozyar, N., & Kravchenko, A. Перспективи аерозольного підшарового гасіння спиртів // Пожежна безпека. 2019. 35. 5–9. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20786662.35.2019.01>
3. Баланюк В. М. Определение эффективности тушения огнетушащими аэрозолями горючих жидкостей на открытом пространстве // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. 2015. Т. 5, № 10 (77). С. 4–11. doi: <http://doi.org/10.15587/1729-4061.2015.51399>
4. Грин Х., Лейн В., Аэрозоли — пыли, дымы и туманы., пер. с англ. Под редакцией д-ра хим. наук н.а. Фукса, л. 1969. 427 с. С. 216.
5. Гороновский С. А., Мала гірнича енциклопедія: у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Д.: Східний видавничий дім. 2004–2013.
6. Уоллис Г., Одномерные двухфазные течения, пер. с англ., М., 1972; Кутателадзе С. С, Стырикович М. А., Гидродинамика газожидкостных систем, 2 изд., М., 1976; Ра мм В. А., Абсорбция газов, 2 изд.. М., 1976. В. В. Дильман.
7. Balanyuk V. M. Specific Nature of Phlegmatizing Air-Heptan Mixture using aerosol and Nitrogen Binary Mixture // БіТР. 2016. Vol. 44, Issue 4. PP. 139–149.

УДК 614.841.123.24

Борисова Анна Сергіївна

науковий співробітник

Інститут державного управління та наукових досліджень

з цивільного захисту

Борисова Анна Сергеевна

научный сотрудник

Институт государственного управления и научных исследований

по гражданской защите

Borysova Anna

Senior Research Officer

Institute of Public Administration and Research in Civil Protection

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6419

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТРОВОГО ВПЛИВУ НА ВЕЛИЧИНУ
КРИТИЧНОЇ ПОВЕРХНЕВОЇ ГУСТИНИ ТЕПЛОВОГО ПОТОКУ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГАЗОГІДРОДИНАМІЧНОЇ МОДЕЛІ**

**ИССЛЕДОВАНИЕ ВЕТРОВОГО ВЛИЯНИЯ НА ВЕЛИЧИНУ
КРИТИЧЕСКОЙ ПОВЕРХНОСТНОЙ ПЛОТНОСТИ ТЕПЛОВОГО ПОТОКА
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГАЗОГИДРОДИНАМИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ**

**INVESTIGATION OF WIND INFLUENCE ON THE VALUE OF CRITICAL SURFACE
DENSITY OF HEAT FLUX USING A GAS HYDRODYNAMIC MODEL**

Анотація. Розроблено модель процесів теплообміну між джерелом теплового випромінювання та досліджуваними зразками із використанням польової моделі заснованої на методах газодинаміки. Визначено залежність зміни температури та критичної поверхневої щільності теплового потоку на дослідних зразках залежно від швидкості потоку повітря та віддалення їх від джерела теплової гії. Проведені дослідження та сформовані таблиці даних в подальшому зможуть бути використані для розробки удосконаленого спрощеного методу прогнозування теплового впливу пожежі на суміжні будівельні об'єкти з урахуванням вітрового впливу.

Ключові слова: суміжні будівельні об'єкти, математична модель, модельне вогнище пожежі, температура, критична поверхнева густина теплового потоку.

Аннотация. Разработана модель процессов теплообмена между источником теплового излучения и исследуемыми образцами с использованием полевой модели основанной на методах газодинамики. Определена зависимость изменения температуры и критической поверхностной плотности теплового потока на опытных образцах в зависимости от скорости потока воздуха и удаления их от источника теплового воздействия. Проведенные исследования и сформированы таблицы данных в дальнейшем смогут быть использованы для разработки усовершенствованного упрощенного метода прогнозирования теплового воздействия пожара на смежные строительные объекты с учетом ветрового воздействия.

Ключевые слова: смежные строительные объекты, математическая модель, модельный очаг пожара, температура, критическая поверхностная плотность теплового потока.

Summary. A model of heat exchange processes between a heat source and investigated samples using a field model based on gas dynamics methods has been developed. The dependence of temperature change and critical surface heat flux density on experimental samples depending on airflow rate and their distance from the heat source is determined. The conducted research and the generated data tables can be further used to develop an improved simplified method for predicting the thermal impact of fire on adjacent construction sites, taking into account the wind impact.

Key words: adjacent construction objects, mathematical model, model fire of fire, temperature, critical surface heat flux density.

Вступ. Проведений аналіз статистичних даних карток обліку пожеж [1] дає змогу дійти висновку, що кожна четверта пожежа в Україні може поширитися на суміжні будівлі та споруди, технологічне обладнання та об'єкти природної екосистеми шляхом поширення теплової енергії з послідовним займанням. Для недопущення поширення пожежі на суміжні будівельні об'єкти користуються розрахунковими методами визначення безпечних відстаней [2–6] однак методики прогнозування теплового впливу пожежі на суміжні будівельні об'єкти, які б враховували умови навколишнього середовища, а саме параметри вітрового впливу, що може істотно вплинути на зазначені прогнозування наведені лише у [7].

Враховуючи вищенаведене постає необхідність подальших наукових досліджень удосконалення розрахункового методу прогнозування теплового впливу пожежі на суміжні будівельні об'єкти з урахуванням вітрового впливу.

Завдяки методам математичного моделювання ми маємо можливість дослідити процеси теплопередачі з заданими умовами параметрів навколишнього середовища, а саме вітрового впливу.

Мета роботи. Встановити залежність зміни температури та критичної поверхневої щільності теплового потоку на дослідних зразках залежно від швидкості потоку повітря та віддалення їх від джерела теплової дії шляхом використання методів газодинаміки. Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі задачі:

- створено модель горіння технологічної установки в умовах вітрового впливу із можливістю контролю теплових параметрів на різних відстанях від осередку пожежі у програмному комплексі FDS;
- досліджено вплив вітру на значення температури та критичної поверхневої щільності теплового потоку на різних відстанях від осередку пожежі;

- сформовані табличні дані зміни температури та критичної поверхневої щільності теплового потоку на дослідних зразках залежно від швидкості потоку повітря та віддалення їх від джерела теплової дії.

Моделювання процесів зміни величини температури та критичної поверхневої густини теплового потоку за методами газодинаміки проводилися на основі методики [8].

Модель розміщення досліджуваного зразка, зображено на рис. 1.

Чисельне моделювання динаміки поширення теплового потоку від пожежі виконували за допомогою інструмента PyroSim, яка є сучасним програмним комплексом, що дозволяє створювати, редагувати та аналізувати складні моделі розвитку пожежі. Для тривимірної та двовимірної візуалізації результатів моделювання динаміки пожеж застосовували програму Smokeview.

Теплове випромінювання розраховується методом кінцевих елементів у тривимірній сітці (області моделювання). Дане програмне забезпечення допомагає відтворити реальні умови модельної пожежі, в тому числі для відкритого простору.

Під час проведення досліджень було проаналізовано вихідні дані, створено модель, що відповідала реальним умовам натурних випробувань, зокрема модель включала бетонну площадку (основу), для матеріальної конструкції якої було обрано монолітний бетон типу «бетон важкий» густиною 2260 кг/м^3 , питома теплоємність $2,04 \text{ кДж/(кг}\cdot\text{К)}$ та теплопровідністю $1,35 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$. В якості матеріалу для ємкості модельного вогнища прийнято сталь густиною 7600 кг/м^3 питома теплоємність $0,06 \text{ кДж/(кг}\cdot\text{К)}$ та теплопровідністю $35 \text{ Вт/(м}\cdot\text{К)}$. В якості палива прийнято горіння дизелю питоме густиною 850 кг/м^3 , тепловиділення якого складає 5800 кВт/м , коефіцієнт випромінювання $0,9$.

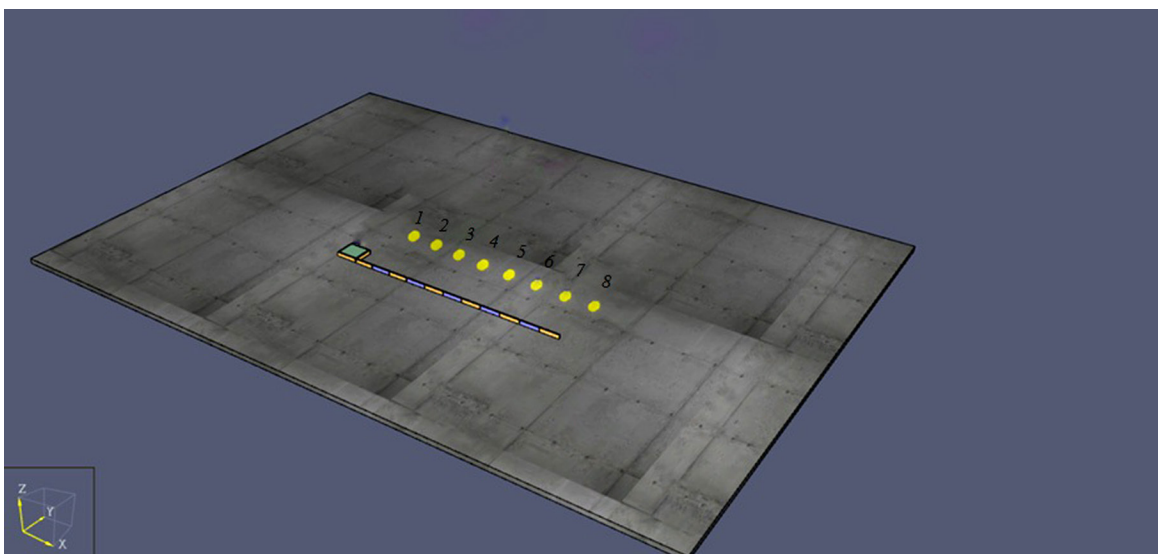

Рис. 1. Модель розміщення досліджуваного зразка, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 — датчики вимірювання температури на різних відстанях

Датчики газових вимірювачів розміщувались на висоті 2 м на відстані 0,5 м та від 1 м до 12 м з кроком відстані один від одного 1 м. Для досягнення оптимальної точності розрахунку прийнято використовувати комірки з кроком в 0,1 м та з однаковим кубічним розміром по всім трьом просторовим вимірам (x, y, z). Тривалість моделювання становила 300 с, що обумовлено значенням максимального теплового випромінювання від модельного вогнища, яке відбувається в період з 60 с по 240 с.

За результатами проведених досліджень отримано результати наведені нижче.

Загальна візуалізація температури із відображенням температурних полів в площинах наведена на рисунку 2.

За результатами моделювання сформовано таблицю розподілу температур залежно від відстані до джерела випромінювання та швидкості вітру, таблиця 1.

Дані таблиці нанесено на графік та зображено на рис. 3.

Висновки. Аналізуючи результати моделювання та дані графічних зображень ми можемо зробити припущення, щодо впливу вітру на процеси теплообміну між факелом пожежі та суміжних будівельних об'єктів. Наприклад: якщо за критичну температуру впливу прийняти температуру, що дорівнює 200 °С,

то відстань яка забезпечує умову безпеки теплової дії в розглянутому випадку буде дорівнювати:

- у безвітряну погоду — 2м;
- при погоді зі швидкістю вітру 5 м/с — 3м;
- при погоді зі швидкістю вітру 10 м/с — 4 м.

Отримані дані говорять, що у випадку коли об'єкт, який піддається дії теплового випромінювання розташований з навітряної сторони від джерела теплового випромінювання (пожежі), наявність вітру може впливати на оцінку безпечних відстаней між об'єктом, що випромінює тепло та об'єктом який його сприймає.

Така залежність може бути врахована поправочним коефіцієнтом. Подальше визначення такого коефіцієнту можливе за рахунок співвідношення даних отриманих без вітрового впливу та із вітровим впливом, що можна отримати шляхом проведення повного факторного експерименту, який повинен враховувати наступні критерії:

- величину пожежного навантаження;
- час теплової дії;
- вплив швидкості вітру.

У результаті проведених досліджень за допомогою програмного комплексу FDS поетапно створено модель теплообміну під час пожежі. Визначено залежності зміни температури від швидкості потоку повітря на зразки та віддалення від джерела теплової дії.

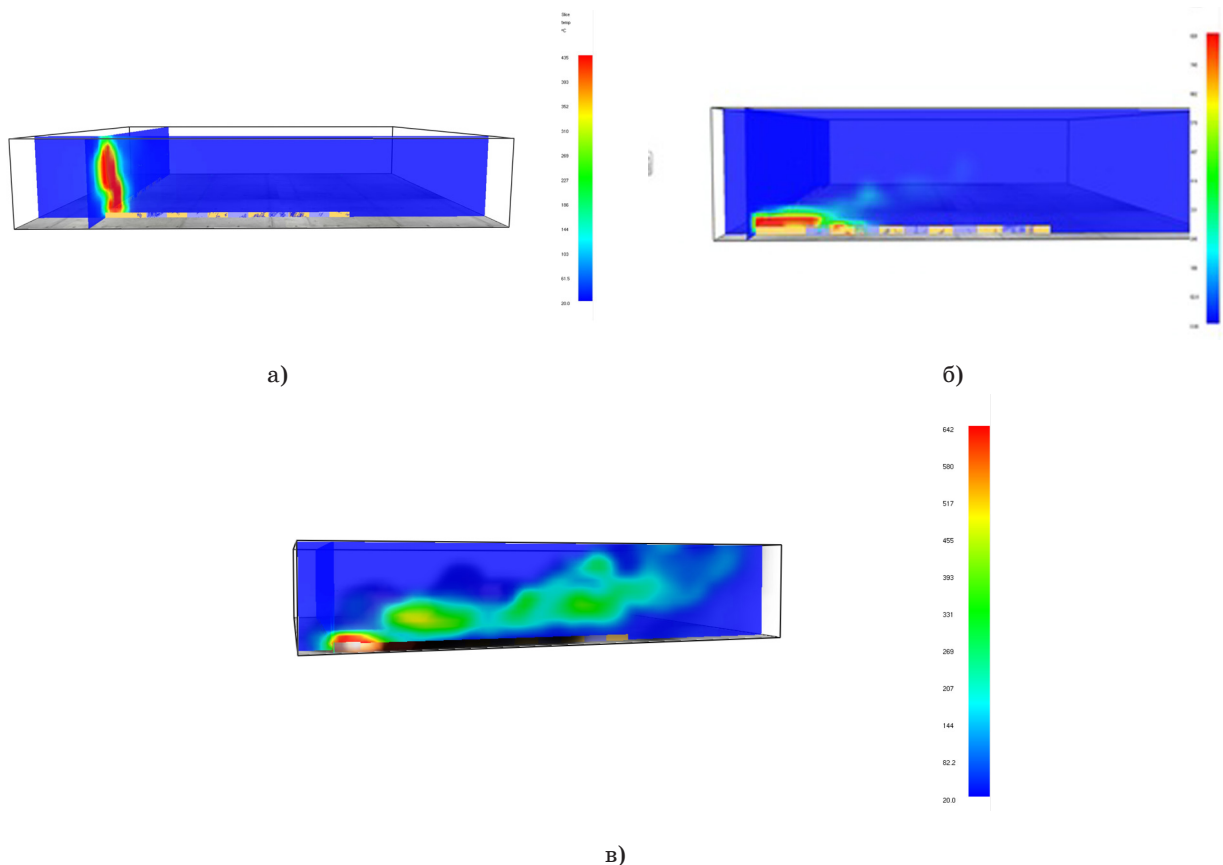

Рис. 2. Модель візуалізації температури із відображенням температурних полів в площинах:
а) без вітру; б) вітер зі швидкістю 5 м/с; в) вітер зі швидкістю 10 м/с

Таблиця 1

Відстань l , м	Температура t , °C		
	Швидкість вітру v , м/с		
	0 м/с	5 м/с	10 м/с
0,5	425	398	395
1	315	426	423
2	125	306	474
3	103	152	381
4	95	90	205
5	73	71	124
6	68	69	101
7	57	48	93
8	54	41	74
9	47	38	65
10	32	29	51
11	31	27	39
12	30	26	27

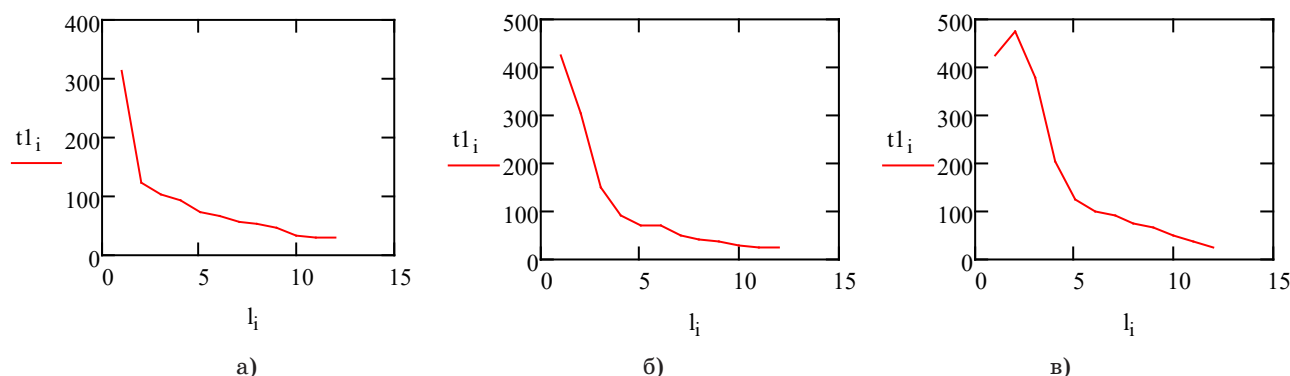

Рис. 3. Залежність зміни температури від дії швидкості вітру та віддаленості від джерела випромінювання
 а) без дії вітру; б) під дією вітру швидкістю 5 м/с; в) під дією вітру швидкістю 10 м/с

Література

1. Аналіз масиву карток обліку пожеж(POG_STAT) за 2012–2017 роки. УкрНДІЦЗ ДСНС України. Київ. URL: <http://undicz.dsns.gov.ua/ua/Analiz-masivu-kartok-obliku-pozhezh.html>.
2. Нагорная А. Н. Математическое моделирование и исследование нестационарного теплового режима зданий: диссертация кандидата технических наук: 05.13.18 / Нагорная Анастасия Николаевна; [Место защиты: Юж.-Ур. гос. ун-т]. Челябинск, 2008. 150 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-5/398
3. Olenick S.M. An Updated International Survey of Computer Models for Fire and Smoke / S.M. Olenick, D. J. Carpenter // Journal of Fire Protection Engineering. 2003. № 13. PP. 87–110.
4. Табунчиков Ю. А. Математическое моделирование и оптимизация тепловой эффективности зданий / Ю. А. Табунчиков, М. М. Бродач. М.: АВОК-ПРЕСС, 2002. 194 с.
5. Фомин С. Л. Моделирование тепло- и влагопереноса в железобетонных конструкциях при воздействии климатической, технологической и пожарной сред / С. Л. Фомин // Электронное моделирование. 1999. Т. 21. № 4. С. 28–32.
6. Башкирцев М. П. Исследование температурного режима при пожарах в зданиях на моделях / М. П. Башкирцев, П. Н. Романенко, Н. А. Стрельчук // Труды Высшей школы МОП РСФСР. М.: НИИРИО ВШ МОП РСФСР, 1966. Вып. 13. С. 33–53.
7. Борисова А. С. Методика експериментальних досліджень залежності критичної поверхневої густини теплового потоку від вітрового впливу. / В. В. Ніжник // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Серія: технічні науки та архітектура. 2020. № 2. С. 200–203.
8. Nizhnyk V. A Method of Experimental Studies of Heat Transfer Processes between Adjacent Facilities / S. Shchipets, O. Tarasenko, V. Kropyvnytskyi, B. Medvid // International Journal of Engineering & Technology. 2018. № 7 (4.3). PP. 288–292.

Завгородня Ганна Анатоліївна

старший викладач кафедри інформаційних технологій та дизайну

Державний університет інфраструктури та технологій

Завгородняя Анна Анатольевна

старший преподаватель кафедры информационных технологий и дизайна

Государственный университет инфраструктуры и технологий

Zavgorodnaya Anna

Senior Teacher of Information Technologies and Design Department

State University of Infrastructure and Technologies

Ляшенко Юрій Олександрович

магістр кафедри інформаційних технологій та дизайну

Державного університету інфраструктури та технологій

Ляшенко Юрий Александрович

магистр кафедры информационных технологий и дизайна

Государственного университета инфраструктуры и технологий

Lyashenko Yuriy

Master of Information Technologies and Design Department

State University of Infrastructure and Technologies

Чупака Роман Євгенович

магістр кафедри інформаційних технологій та дизайну

Державного університету інфраструктури та технологій

Чупака Роман Евгеньевич

магистр кафедры информационных технологий и дизайна

Государственного университета инфраструктуры и технологий

Chupaka Roman

Master of Information Technologies and Design Department

State University of Infrastructure and Technologies

Завгородній Валерій Вікторович

кандидат технічних наук, доцент

доцент кафедри інформаційних технологій та дизайну

Державний університет інфраструктури та технологій

Завгородний Валерий Викторович

кандидат технических наук, доцент

доцент кафедры информационных технологий и дизайна

Государственный университет инфраструктуры и технологий

Zavgorodnii Valerii

Candidate of Technical Sciences, Docent,

Associate Professor of information Technologies and Design Department

State University of Infrastructure and Technologies

РОЗРОБКА ВЕБ-ДОДАТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОЇ МОДЕЛІ MVC

РАЗРАБОТКА ВЕБ-ПРИЛОЖЕНИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АРХИТЕКТУРНОЙ МОДЕЛИ MVC

DEVELOPMENT OF WEB-APPLICATIONS USING THE MVC ARCHITECTURAL MODEL

Анотація. Розглядається реалізація концепції MVC в одному з найпопулярніших web-фреймворків Laravel. Розглядається елемент MVC «модель даних» як основа управління даними.

Ключові слова: архітектура MVC, модель, уявлення, контролер.

Аннотация. Рассматривается реализация концепции MVC в одном из самых популярных web-фреймворков Laravel. Рассматривается элемент MVC «модель данных» как основа управления данными.

Ключевые слова: архитектура MVC, модель, представление, контроллер.

Summary. The implementation of the MVC concept in one of the most popular web-frameworks Laravel is considered. The MVC element «data model» is considered as the basis of data management.

Key words: MVC architecture, model, view, controller.

На сьогоднішній день MVC є найпопулярнішим паттерном проектування, який використовується при web-розробці. Model-View-Controller (MVC, «Модель-Уявлення-Контролер») — схема поділу даних програми, користувацького інтерфейсу і керуючої логіки на три окремих компоненти: модель, уявлення і контролер (рис. 1) [1].

Кожен з компонентів має своє призначення:

- *Модель* надає дані і реагує на команди контролера, змінюючи свій стан.
- *Уявлення* відповідає за відображення даних моделі користувачеві, реагуючи на зміни моделі.
- *Контролер* інтерпретує дії користувача, сповіщаючи модель про необхідність змін.

При цьому модифікація кожного компонента може здійснюватися незалежно. MVC додатки мають багато

переваг, таких як простота розуміння і легкість в розробці, висока ступінь гнучкості, проста підтримка коду та швидка розробка. Саме тому численні програми і всесвітньо відомі фреймворки базуються на MVC.

Web-фреймворк — це фреймворк призначений для полегшення розробки web-додатків та спрямований на полегшення виконання стандартних дій у web-розробці.

Одним з найпопулярніших web-фреймворків сьогодні є Laravel. В ньому реалізована концепція MVC, яка робить його кориснішим, ніж чистий PHP. Розробники надають перевагу Laravel серед інших фреймворків через продуктивність, широкі можливості, масштабованість, які він пропонує.

Фреймворк Laravel полегшує життя розробникам, вирішуючи загальні завдання, які використо-

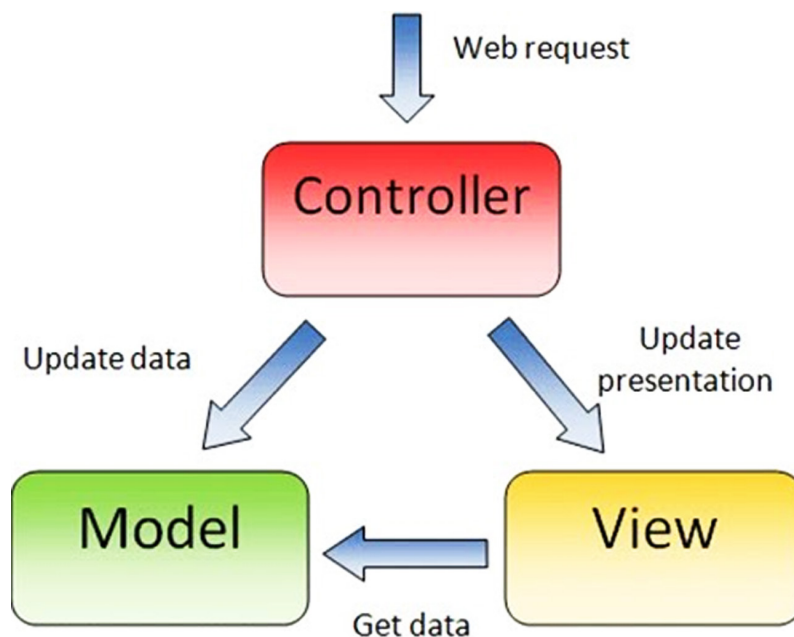

Рис. 1. Структура Model-View-Controller

вуються в більшості web-проектів, такі як автентифікація, маршрутизація, сесії і кешування. Також він має унікальну архітектуру, яка дозволяє розробникам створювати власну інфраструктуру, спеціально розроблену для їх додатків [2].

Основними особливостями фреймворку Laravel є:

Модульність — це положення, в якому компоненти системи можуть бути розділені і використанні повторно.

Логіка програми — може бути реалізована в додатку або з використанням контролерів, або безпосередньо в оголошеннях маршрутів. Laravel розроблений з привілеями, які надають розробникам гнучкість, необхідну їм для створення проектів різного масштабу.

Формування уявлень — здійснює генерацію блоків коду, яка виконується при створенні нового уявлення.

Хешування — використовується для скорочення часу, необхідного для доступу до бази даних або ін-

ших віддалених служб та є чудовим інструментом для збільшення швидкості додатку.

Маршрутизація — дозволяє запускати маршрути в додатку з хорошою гнучкістю і контролем відповідності URL-адресі.

Використання концепції MVC дозволило фреймворку Laravel стати одним з найпопулярніших сучасних web-фреймворків, за допомогою якого можна швидко і легко розробляти web-додатки [3].

Висновки. Моделі зазвичай вважаються найбільш важливою частиною архітектури MVC. З технічної точки зору модель зазвичай складається з нормальних класів, які відкривають доступ до даних у вигляді властивостей і до логіки — у вигляді методів. Ці класи бувають всіх видів і розмірів, але найбільш поширеним прикладом є «модель даних» або «модель предметної області», основна робота якої полягає в управлінні даними.

Література

1. Дронов В. А. Laravel. Быстрая разработка современных динамических Web-сайтов на PHP, MySQL, HTML и CSS. М.: БХВ-Петербург, 2018. 160 с.
2. Завгородня Г. А., Завгородній В. В. Сучасні технології розробки веб-сайтів // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та праві» (Київ, 19–20 квітня 2018 р.). К.: КНУКіМ, 2018. С. 22–24.
3. Бурак А. Ю. Створення адаптивного сайту-візитки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці» // Міністерство культури України; Київ. Національний університет культури і мистецтв. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2019. С. 25–26.

УДК 66.081

Кузнецова Аріна Дмитрівна

*магістр кафедри машин та апаратів хімічних і нафтопереробних виробництв
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Кузнецова Арина Дмитриевна

*магистр кафедры машин и аппаратов химических и нефтеперерабатывающих производств
Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Kuznetsova Arina

*Master of the Department of Machines and Apparatus of
Chemical and Oil Refinery Productions
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Гулієнко Сергій Валерійович

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри машин та апаратів хімічних і нафтопереробних виробництв
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Гулиенко Сергей Валерьевич

*кандидат технических наук, доцент
доцент кафедры машин и аппаратов химических и нефтеперерабатывающих производств
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Huliienko Sergii

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Machines and
Apparatus of Chemical and Oil Refinery Productions
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

МОДЕРНІЗАЦІЯ АДСОРБЕРА УСТАНОВКИ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ТЕКСТИЛЬНИХ ВИРОБНИЦТВ

МОДЕРНИЗАЦИЯ АДСОРБЕРА УСТАНОВКИ ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД ТЕКСТИЛЬНЫХ ПРОИЗВОДСТВ

THE MODERNIZATION OF THE ADSORBER FOR THE TEXTILE WASTEWATERS TREATMENT PLANT

Анотація. Наведено опис модернізованої конструкція адсорбера, який пропонується використовувати для очищення стічних вод текстильних виробництв від барвників.

Ключові слова: адсорбція, стічні води, барвники, сорбент.

Аннотация. Приведено описание модернизированной конструкции адсорбера, который предлагается использовать для очистки сточных вод текстильных производств от красителей.

Ключевые слова: адсорбция, сточные воды, красители, сорбент.

Summary. The description of the modernised design of the adsorber which is being proposed to use for textile industry wastewater treatment, especially for dyes removal.

Key words: adsorption, wastewaters, dyes, sorbent.

У текстильній промисловості вода в основному використовується під час фарбування. Виробництво текстилю вважається однією з найбільш забруднюючих галузей промисловості з урахуванням як обсягу, так і складу стічних вод, що утворюються. Понад один мільйона тон барвника виробляється щорічно і близько 50% отриманого барвника використовується в текстильній промисловості. Крім барвників, в процесі виробництва в стічних водах утворюються складні органічні сполуки, які необхідно видаляти з води. Також до складу стічних вод текстильних виробництв входять мінеральні солі [1; 2].

Враховуючи комплексний склад забруднень, для їх очищення доцільно використовувати комплексну технологію, що включає адсорбцію для вилучення органічних компонентів та зворотний осмос для вилучення мінеральних складових [3].

Для покращення процесу видалення барвників та органічних сполук у воді, використовується модифікований адсорбер [4], що містить вертикальний корпус, штуцери, а також кільцеву контактну частину, що складається з двох співвісних перфорованих оболонок, простір між якими закрито з торців і заповнено адсорбентом, який відрізняється тим, що перфоровані оболонки виконано з поздовжніми гофрами й зафіксовані між двома кільцевими кришками, нижню з яких виконано суцільною, а верх-

ню — з отворами для завантаження й розвантаження адсорбенту, при цьому зазначені кришки з'єднані між собою стрижневими дистанційними елементами та дистанційні елементи виконано у вигляді нарізних стрижнів з гайками.

Недоліком даної конструкції є зменшення об'єму адсорбенту відносно об'єму апарату а також можливість утворення і накопичення забруднень в кутах поздовжніх гофр [5].

Збільшення об'єму адсорбенту в апараті забезпечується встановленням поздовжніх гофр, що мають напівкруглу форму. Таке конструкційне виконання зменшує ризик виникнення забруднень в перфорованих оболонках [5].

Запропонований адсорбер (рисунк 1) працює таким чином: газову, парову або рідку суміш, що підлягає розділенню, спрямовують у патрубок 2, після чого вона рухається в кільцевому проміжку між корпусом 1 і перфорованою оболонкою 5. Далі вона проходить крізь перфорацію поздовжніх гофр 7 (рисунк 2) оболонки 5, шар адсорбенту у радіальному напрямку, потрапляє в порожнину перфорованої оболонки 6 і нарешті крізь патрубок 3 видаляється з адсорбера [5].

Така конструкція забезпечує ефективне використання об'єму адсорбенту в апараті та зменшення утворення забруднень [5].

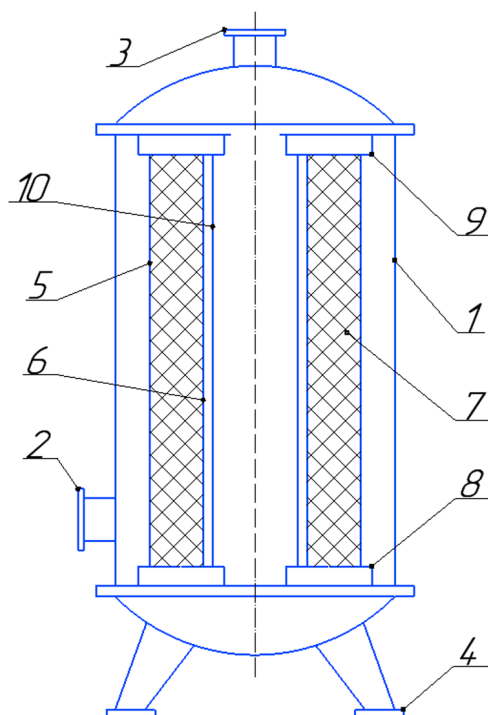

Рис. 1. Схема адсорбера

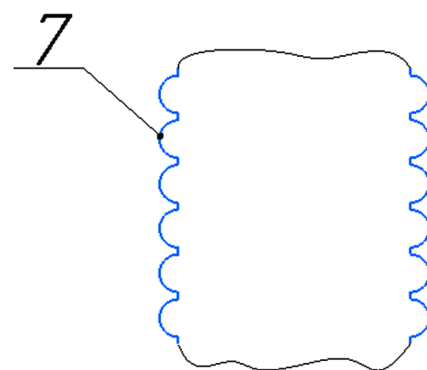

Рис. 2. Схема гофр напівкруглої форми

Література

1. Lin J., Ye W., Baltaru M.-C., Yu P. T., Bernsteine N., Gao P., Balta S., Vlad M., Volodin A., Sotto A., Luis P., Zydney A., Van der Bruggen B. Tight ultrafiltration membranes for enhanced separation of dyes and Na₂SO₄ during textile wastewater treatment // Journal of Membrane Science. 2016. Vol. 514. PP. 217-228. <https://doi.org/10.1016/j.memsci.2016.04.057>
2. Yurtsever A. Çınar Ö., Sahinkay E. Treatment of textile wastewater using sequential sulfate-reducing anaerobic and sulfide-oxidizing aerobic membrane bioreactors // Journal of Membrane Science, 511. PP. 228-237. <https://doi.org/10.1016/j.memsci.2016.03.044>
3. Запольський А.К. Фізико-хімічні основи технології очищення стічних вод / А.К. Запольський, Н.А. Мішкова-Кліменко, І.М. Астрелін. К.: Лібра, 2000. 552 с.
4. Адсорбер: патент 57009 Україна, № 201006924; заявл. 04.06.2010; опубл. 10.02.2011, Бюл. № 3, 2011 р.
5. Заявка на патент України. МПК (2020.03). Адсорбер. Кузнецова А. Д., Гулієнко С. В.; заявники і патентовласники вони ж. № u202001702; заявл. 11.03.2020.

УДК 004.4

Смачило Петро Ігорович

магістр

Національного університету «Львівська політехніка»

Смачило Петр Игоревич

магистр

Национального университета «Львовская политехника»

Smachylo Petro

Graduate Student of the

Lviv Polytechnic National University

Павич Наталія Ярославівна

кандидат технічних наук,

доцент кафедри програмного забезпечення

Національний університет «Львівська політехніка»

Павыч Наталья Ярославовна

кандидат технических наук,

доцент кафедры программного обеспечения

Национальный университет «Львовская политехника»

Pavych Natalia

Candidate of Technic Sciences, Associate Professor of Software Department

Lviv Polytechnic National University

**АРХІТЕКТУРА ВЕБ-СИСТЕМИ ЗБОРУ
БЛАГОДІЙНИХ КОШТІВ
З РЕКОМЕНДАЦІЙНИМ АЛГОРИТМОМ**

**АРХИТЕКТУРА ВЕБ-СИСТЕМЫ СБОРА
БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫХ СРЕДСТВ
С РЕКОМЕНДАТЕЛЬНЫМ АЛГОРИТМОМ**

**ARCHITECTURE OF CHARITY FUNDRAISING
WEB SYSTEM WITH RECOMMENDATION ALGORITHM**

Анотація. В статті розглядається проектування системи збору благодійних коштів, що використовує різновид гібридного рекомендаційного алгоритму для надання рекомендацій елементів присутніх у базі даних.

Ключові слова: проектування, гібридний рекомендаційний алгоритм, надання рекомендацій, база даних.

Аннотация. В статье рассматривается проектирование системы сбора благотворительных средств, что использует разновидность гибридного рекомендательного алгоритма для предоставления рекомендаций элементов присутствующих в базе данных.

Ключевые слова: проектирования, гибридный рекомендательный алгоритм, предоставление рекомендаций, база данных.

Summary. The article examine the design of a charitable fundraising system that uses a variety of hybrid recommendation algorithm to provide recommendations for the elements present in the database.

Key words: design, hybrid recommendation algorithm, recommendations, database.

У наш час, коли все більше і більше проєктів оцифровуються та перекваліфікуються на роботу онлайн, старі методи для збору благодійних коштів стають все менш ефективними. Користувачі, що відвідують ці портали бажать бачити простоту та мінімалізм у інтерфейсі, а також зручний функціонал. Але найголовніше для користувачів таких порталів — це прозорість їх діяльності. Благодійні проєкти створені на порталі повинні давати користувачам змогу залишити коментар, прикріпити звітний файл, переглянути статистику. Це все допоможе створити довіру користувача до порталу, та позбавити його страху про втрату своїх коштів.

Так як концепція цього порталу передбачає створення кампаній самими користувачами, кількість кампаній може зрости дуже швидко і представлення їх посорттованими по часу створення стане не ефективним. Багато кампаній може бути просто загубленими з часом і стати не доступними для користувача. Одним з рішень цієї проблеми, яке б могло дати сильний поштовх у розвитку онлайн систем для збору благодійних коштів може буде інтеграція рекомендаційного алгоритму у систему.

Основною метою проєкту є збільшення об'єму зібраних коштів завдяки наданню користувачам рекомендацій елементів в залежності від їх діяльності у системі для збору благодійних коштів, а також дослідження рекомендаційних систем та методів їх побудови.

Системи, що використовують рекомендаційні системи, такі як Youtube та Amazon.com є схожі, обидві системи використовують сторінку персональних рекомендацій, а також проводиться аналіз історії переглядів користувача, та на основі цього аналізу непомітно пропонуються деякі елементи. Натомість можна вирізнити LinkedIn серед систем, алгоритм не фокусується лише на даних про поточного користувача, а застосовує підхід порівняння профілів та підбору подібних профілів. Використовуючи ці два підходи систем можна створити гібридний алгоритм.

На даний момент рекомендаційні алгоритми не широко застосовуються у сфері внесення благодійних коштів.

Використання рекомендаційного алгоритму у цій сфері може дозволити більш ефективно та швидко збирати кошти на проєкти. У наступному джерелі [1] розглядається застосування рекомендаційного алгоритму у сумісній сфері — надання рекомендацій NGO проєктів [2] волонтерам та надання рекомендацій волонтерів NGO. У джерелі описується, що рекомендаційний алгоритм полегшує задачу підтримки великої кількості даних, а вирішує проблему росту кількості користувачів, яким стає важче орієнтуватися при великій кількості даних.

На основі проведеного огляду систем, що використовують рекомендаційні алгоритми запропоновано змішаний гібридний метод для використання

у майбутній системі. Переваги методу є наступні: змішаний гібрид дозволяє уникнути проблеми із додаванням «нового продукту», не потребує даних від інших користувачів, може надавати рекомендацію користувачам з унікальними смаками, може рекомендувати нові і непопулярні елементи, може надавати пояснення, чому елемент був рекомендований, працює для будь якого елементу.

У випадку коли можливо робити велику кількість рекомендацій у реальному часі практично використовувати змішаний гібридний підхід [3], який використовує рекомендаційні підходи декількох типів. Цей підхід включає у себе метод контент типу, що працює на основі текстових описів елементів системи та спільної фільтрації про інтереси інших користувачів. Результати виконання обидвох підходів поєднуються у фінальній програмі. Змішаний підхід дає змогу оминати проблему додавання нового елементу: компонента, яка базується на контенті, може рекомендувати нові елементи, які ще не були оцінені користувачами.

Змішаний гібрид може включати такі проблеми:

- при поєднанні результатів підходів у одну сутність потрібні способи вирішення конфліктів;
 - змішаний метод припускає, що цінність різних методів є більш-менш рівною у просторі можливих елементів, але це не завжди так;
 - результати змішаного гібриду залежать від порядку виконання методів;
- потребує велику кількість ресурсів.

Змішаний гібридний метод можливо модифікувати наступним чином:

- окрім часто використовуваних підходів фільтрації на основі контенту та спільної фільтрації у змішаному гібриді, використовувати підхід на основі популярності;
- адаптувати змішаний метод для використання у системі збору коштів при рекомендації проєктів;
- адаптувати метод поєднання результатів різних підходів відповідно до вимог користувачів системи.

Архітектура системи

У системі для збору благодійних коштів під час проектування запропоновано використати наступний архітектурний шаблон MVC. Модель-View-Controller [4] — це архітектурний шаблон, який розділяє додаток на три основні логічні компоненти: модель, вигляд та контролер. Кожен із цих компонентів створений для обробки конкретних аспектів розробки програми.

Модель є центральним компонентом архітектурного шаблону. Модель відповідає всій логіці, пов'язаній із даними, з якою працює користувач. У розробленій системі присутні наступні сутності моделей: News, Campaign, Comment, User, Privilege. Для задачі моніторингу роботи алгоритму додалася модель PerformanceData. Модель PerformanceData представляє дані про роботу рекомендаційних

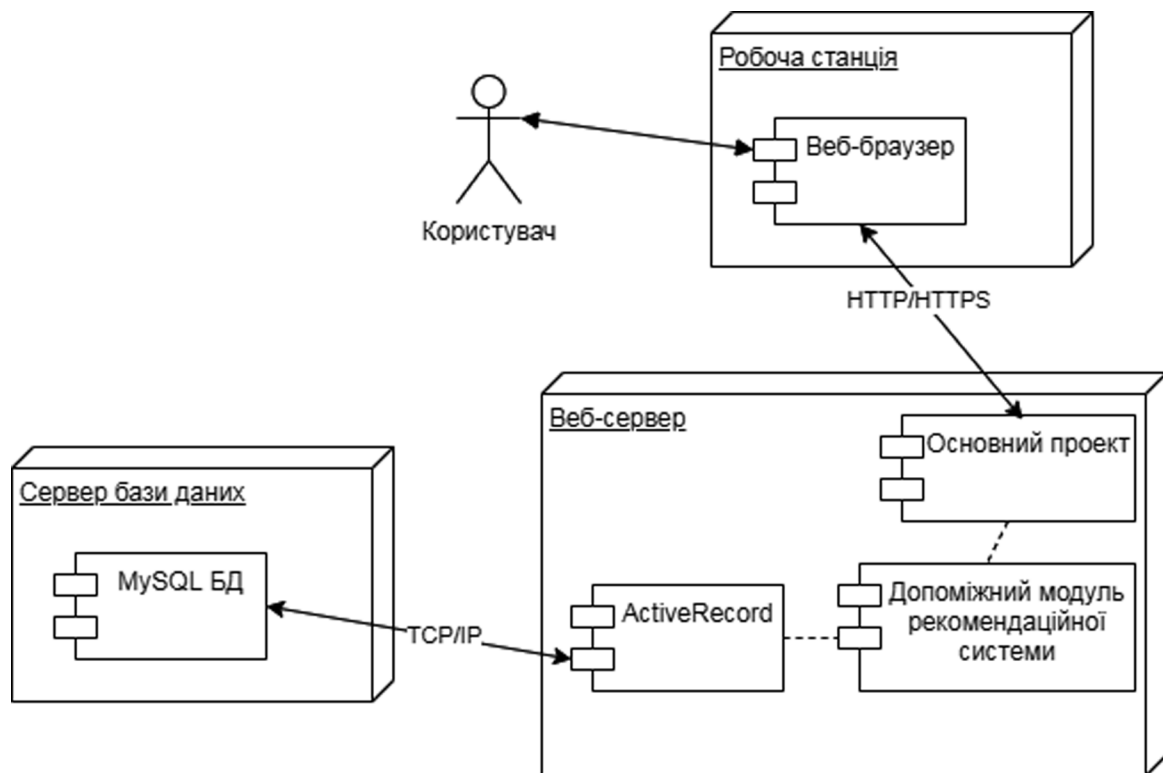

Рис. 1. Діаграма розгортання веб-системи

методів, включених у змішаний гібридний підхід. Модуль рекомендаційної системи безпосередньо працює з наступними моделями Campaign та User.

Контролер, приймає дані на вхід та перетворює їх у команди для моделі або вигляду. Він діє як інтерфейс між компонентами Модель і Вигляд для обробки всієї бізнес-логіки та вхідних запитів, маніпулює даними за допомогою компонента Модель і взаємодіє з виглядом, щоб зробити кінцевий результат. У системі присутні наступні контролери: NewsController, CampaignsController, UsersController, CommentsController. Рекомендаційний модуль безпосередньо використовується CampaignsController при виклику методу #index, що викликає фільтрацію даних для конкретного користувача та віддає дані після їх фільтрації для представлення. Також було додано контролер PerformanceDataController, що відповідає за витягування даних про роботу кожного з субпідходів та повернення цих статистичних даних для представлення.

Модуль рекомендаційної системи складається з таких класів:

- **CollaborativeFilteringRecommender** — це техніка, яка дозволяє відфільтрувати елементи, які можуть сподобатися користувачеві, на основі реакцій подібних користувачів. Метод працює, шукаючи велику групу людей і знаходячи менший набір користувачів зі смаками, схожими на конкретного користувача. Він розглядає предмети, які їм подобаються, та поєднує їх, щоб створити рейтинговий список пропозицій. Клас міститиме функції витягування найближчого сусіда, підгруження даних, побудови моделі, отримання очікуваного рейтингу та результуючий метод.
- **PopularityBasedRecommender** — в основному він використовує елементи, які зараз у тренді. Наприклад, якщо який-небудь товар, який зазвичай купує кожен новий користувач, існує ймовірність, що він може запропонувати цей товар користувачеві, який щойно зареєструвався. Клас міститиме функції витягування даних, зеднання даних, групування даних та результуючих метод.
- **MixedGybridRecommender** — клас відповідає за поєднання та сортування даних отриманих з класів трьох рекомендаційних методів. Клас міститиме функції витягування даних контент рекомендатора, колаборативного та заснованого на популярності, фільтрації поєднаних даних та результуючий метод.
- **ResultsLogger** — клас відповідає за збір даних про роботу кожного рекомендатора та запис їх у No SQL Базу даних. Він включатиметься у кожен з класів.

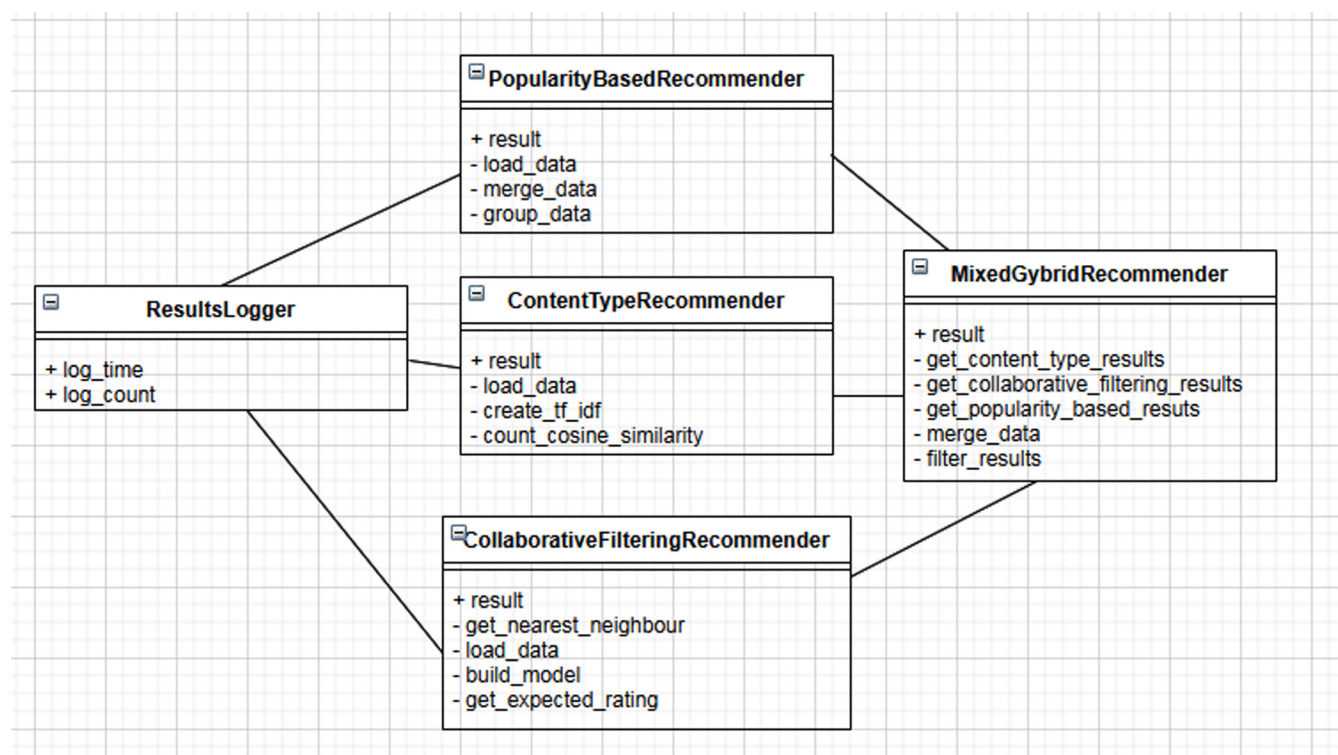

Рис. 2. Діаграма класів модуля рекомендаційної системи

Висновки. У статті запропоновано архітектуру веб-системи, та запропоновано діаграму класів для модуля рекомендаційної системи, представлено діаграми розгортання веб-системи та класів модуля рекомендаційної системи. Для вирішення завдан-

ня фільтрації проектів запропоновано гібридну систему рекомендацій, що поєднує рекомендації, що надходять від різних систем рекомендацій: на основі вмісту, спільний фільтруючий та на основі популярності.

Література

1. «Recommender System for volunteers in connection with NGO». URL: http://www.ijascse.org/volume-4-theme-based-issue-7/Recommender_system.pdf
2. «Non-governmental organization». URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Nongovernmental_organizationRecommender_Systems_Survey_and_Experiments
3. «Mixed recommender system». URL: <https://towardsdatascience.com/mixed-recommender-system-mf-matrix-factorization-with-item-similarity-based-cf-collaborative-544ddcedb330>
4. «MVC Framework — Introduction». URL: https://www.tutorialspoint.com/mvc_framework/mvc_framework_introduction.htm

УДК 711

Чередніченко Олександра Петрівна

студентка

Київського національного університету будівництва та архітектури

Чередниченко Александра Петровна

студентка

Киевского национального университета строительства и архитектуры

Cherednichenko Oleksandra

Student of the

Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture

Науковий керівник:

Приймаченко Олексій Віталійович

кандидат технічних наук,

доцент кафедри міського будівництва

Київський національний університету будівництва і архітектури

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6394

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕМІЩЕНЬ МАЛОМОБІЛЬНИХ
ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ НА ПІШОХІДНИХ ЗОНАХ
ВУЛИЧНО-ДОРОЖНЬОЇ МЕРЕЖІ (НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА)**

**ИССЛЕДОВАНИЕ ПЕРЕМЕЩЕНИЙ МАЛОМОБИЛЬНЫХ
ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ НА ПЕШЕХОДНЫХ ЗОНАХ
УЛИЧНО-ДОРОЖНОЙ СЕТИ (НА ПРИМЕРЕ Г. КИЕВА)**

**STUDY OF MOVEMENTS MOBILITY-IMPAIRED POPULATION GROUPS
IN PEDESTRIAN ZONES OF THE STREET-ROAD
NETWORK (IN THE EXAMPLE OF CITY OF KIEV)**

Анотація. Представлено результати дослідження основних елементів безбар'єрного простору і проаналізовано відповідність фактичного стану нормативним вимогам засобів забезпечення безпечної, комфортної, доступної та інформативної пішохідної зони вулично-дорожньої мережі. Наведено порівняльний аналіз основних нормативних вимог до пандусних з'їздів законодавств України та Європейського Союзу.

Ключові слова: вулично-дорожня мережа, маломобільні верстви населення, безбар'єрний простір, способи забезпечення безбар'єрного простору

Аннотация. Представлено результаты исследования основных элементов беспрепятственного пространства и проанализировано соответствие фактического состояния нормативным требованиям мероприятий обеспечения безопасной, комфортной, доступной и информативной пешеходной зоны улично-дорожной сети. Проведено сравнительный анализ основных нормативных требований к пандусным съездам законодательств Украины и Европейского Союза.

Ключевые слова: улично-дорожная сеть, маломобильные группы населения, беспрепятственное пространство, способы обеспечения беспрепятственного пространства.

Summary. The results of the study of the main elements of unobstructed space are presented and the compliance of the actual state with the regulatory requirements of measures to ensure a safe, comfortable, accessible and informative pedestrian zone of the road network is analyzed. A comparative analysis of the main regulatory requirements for access ramps on the legislation of Ukraine and the European Union is carried out.

Key words: road network, people with limited mobility, unobstructed space, ways to ensure unobstructed space.

Вступ. Маломобільні групи населення — люди, що відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі. До них віднесені особи з інвалідністю, люди з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, літні люди, люди з дитячими колясками [1].

У певний період свого життя кожному людину можна віднести до маломобільної групи населення. Тому завдання полягає у створенні доступного та комфортного середовища для них. При проектуванні застосовуються принципи універсального дизайну та максимального пристосування вулично-дорожнього мережі до активної життєдіяльності таких груп населення. Також необхідно враховувати особливості кожної людини, яка підпадає до категорії маломобільних верств населення.

Мета роботи. Дослідити об'єкти вулично-дорожньої мережі населеного пункту на прикладі проспекту Перемоги в м. Києві на предмет доступності та зручності пересування для маломобільних груп населення.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження — елементи безбар'єрного простору вулично-дорожньої мережі.

Об'єкт дослідження — ділянка проспекту Перемоги, що знаходиться в Шевченківському районі м. Києва, в межах перетинів з вулицею Бульварно-Кудрявською та вулицею Володимирською.

На ділянці дослідження наявні трамвайні колії, підземні та пішохідні переходи.

Кількість осіб, що проживають в Шевченківському районі м. Києва та відносяться до маломобільних груп населення близько 70 тис.

Основний зміст роботи. Задля забезпечення потреб кожної з окремих груп людей з обмеженими можливостями необхідно використати класифікацію засобів організації безбар'єрного простору (Рис. 1) та проаналізувати вимоги до них (табл. 1), порівнявши будівельні норми України та Європейського Союзу.[2] Також в таблиці 1 наведено детальну порівняльну характеристику нормативів щодо пандусів.

Ключовими елементами вулично-дорожньої мережі, які повинні бути забезпечені даними засобами є:

- транзитні пішохідні тротуари;
- перехрестя вулиць і доріг (пішохідні переходи);
- спеціальні майданчики для посадки та висадки пасажирів;
- підземні пішохідні переходи. [2]

На основі наведених вище класифікацій та даних було проведено обстеження ділянки проспекту Перемоги [9] та площі Космонавтів у м. Києві. У результаті дослідження було виявлено наступні дефекти:

- відсутність пандусів;
- відсутність перильного огородження;

Рис. 1. Основні засоби організації безбар'єрного простору

Таблиця 1

Аналіз основних нормативних вимог щодо забезпечення доступності вулично-дорожньої мережі з урахуванням потреб маломобільних груп населення

Параметри основних засобів	Вимоги до проектування вулично-дорожньої мережі з урахування потреб маломобільних груп населення	
	Україна	Європейський Союз
Висота бортового каменю	2.5 см, 4.0 см, 10.0 см, 15.0 см	2.5 см
Поздовжні похили	Не більше 60‰	Не більше 40‰
Пандуси	Уклон зовнішніх пандусів на шляхах руху повинен бути не більше 8‰, на коротких проміжках при перепаді висота поверхні на шляхах руху до 0.2 м і на з'їзді з тротуару на проїзну частину уклон приймається 10‰. Ширина пандуса повинна бути в просвіті за одностороннім рухом 1.2 м, за двобічним — 1.8 м. Максимальна висота одного підйому пандуса не повинна перевищувати 0.8 м. Після кожного підйому необхідне влаштування горизонтальних площадок глибиною не менше 1.5 м. У виняткових випадках допускається передбачати гвинтові пандуси. Зовнішні пандуси повинні мати двобічну огорожу з поручнями. Пандуси заввишки 3.0 м і більше допускається замінювати підйомними пристроями. [1, 3, 4, 6, 7]	Ступеневих бордюрів слід уникати, тому що вони становлять небезпеку для всіх пішоходів, особливо в темряві. Мінімальна ширина безперешкодного шляху повинна бути 0,90 м. Мінімальна ширина двостороннього проходу для візка — 1,50 м. Переважно ширина — 1,80 м. Там, де будівництво пандусних з'їздів вплине на ширину смуги руху, весь тротуар повинен бути знижений на максимальний ухил 1:12, щоб забезпечити плавний перехід [5, 8].

- відсутність так званих бордюрих пандусів при перетині пішохідного шляху з проїзною частиною вулиць;
- дорожній одяг не задовольняє нормативним вимогам;
- відсутність тактильної плитки зупиняючої дії;
- невідповідність влаштованих засобів організації безбар'єрного простору вулично-дорожньої мережі нормативним.

В наслідок викладеного можна констатувати, що в навчальній та довідковій літературі [17–35] не достатньо приділено уваги проблемам маломобільних груп населення, а в нормативній літературі практично відсутні вимоги щодо забезпечення зручності та безпеки руху цих груп, також необхідного облаштування можливих конфліктних місць [1–6].

Література

- ДБН В.2.2–40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. К., Мінрегіонбуд України, 2018. 64 с.
- ДБН В.2.2–17–2006. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення / Мінбуд України. К., 2007. 21 с.
- ДБН Б.2.2–5:2011. Благоустрій територій. К., Мінрегіонбуд України, 2012. 61 с.
- ДБН Б.2.2–12:2019. Планування і забудова територій // Мінрегіонбуд України. К., 2019. 185 с.
- ДБН 363–92. Житлові будинки для осіб похилого віку сільської місцевості України // Міністерство інвестицій і будівництва України. К., 1992. 26 с.
- ДБН В.2.3–5:2018 Вулиці та дороги населених пунктів // Мінрегіонбуд України. К., 2018. 61 с.
- Adaptive Environments Center, Inc., Access Boston // Boston Redevelopment Authority, 1990. 42 p.
- Аверина Е. А. Интеграция инвалидов в общество: теоретическое осмысление проблемы [Текст] / Е. А. Аверина // Вестник Томского государственного университета. 2011. № 1(13). С. 5–11.
- Асамблея 2007 рік. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами // 4-е видання, доповнене. К., Мінрегіонбуд України, 2007. 145 с.
- Ващинська О. А., Забезпечення доступного середовища для маломобільних груп населення у м. Одеса. / А. В. Даниленко, О. А. Ващинська. // Науково-технічний збірник «Містобудування та територіальне планування», вип. 63. К.: КНУБА, 2017. С. 88–94.
- Демин Н. М. Проблемы гуманизации городской среды // Ежегодное издание Международной академии архитектуры. К., 2004. С. 24–27.
- Івасенко В. В. Класифікація елементів безбар'єрного простору вулично-дорожньої мережі та вимоги до них / В. В. Івасенко, Т. П. Литвиненко // Збірник наукових праць [Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка]. Сер.: Галузеве машинобудування, будівництво. 2013. Вип. 4(2). С. 66–73.

13. Івасенко В. В. Дослідження планувальних параметрів пішохідного руху з урахуванням потреб маломобільних груп населення / В. В. Івасенко, Т. П. Литвиненко, О. В. Нижник // Науково-технічний збірник «Містобудування та територіальне планування». К.: КНУБА, 2017. Вип. 65. С. 203–211.
14. Чередніченко О., Приймаченко О. Дослідження переміщень маломобільних верств населення на пішохідних зонах вулично-дорожньої мережі (на прикладі ділянки пр. Перемоги в м. Києві // В зб. «Conference proceedings international scientific-practical conference of young scientists «BUILD-MASTER-CLASS-2019» 27.11–29.11.2019». Kyiv National University of Construction and Architecture, 2019. С. 146–147.
15. Шолух Н. В. Культурно-зрелищные объекты центральной части г. Донецка: оценка степени их доступности для людей с ограниченными физическими возможностями [Текст] / Н. В. Шолух, А. В. Алтухова // Современное промышленное и гражданское строительство. 2009. Том 5, № 2. С. 53–59.
16. Проектування міських територій: підручник: [у 2 ч.] / [за ред. І. Е. Линник, О. В. Завального]. Ч. 2. Харків: нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 544 с.
17. Проектування міських територій: підручник: [у 2 ч.] / [за ред. В. Т. Семенова, І. Е. Линник]. Ч. 2. Харків: нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 449 с.
18. Сингаївська О. І., Биваліна М. В., Васильєва Г. Ю., Усова О. С., Чередніченко П. П.. Проектування міських територій // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. К.: КНУБА, 2019. Вип. № 54. С. 322–332.
19. Безлюбченко О. С. Планування міст і транспорт: навч. посібник / О. С. Безлюбченко, С. М. Гордієнко, О. В. Завальний. Харків: ХНАМГ, 2006. 139 с.
20. Безлюбченко О. С. Урбаністика: навч. посібник / О. С. Безлюбченко, О. В. Завальний. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 274 с.
21. Биваліна М. В. Інженерний благоустрій міських територій // Містобудівні методи оцінки якості міського середовища: навч. посібник. К.: КНУБА, 2014. 216 с.
22. Глазирін В. Л. Планування і благоустрій міст: навч. Посібник / Глазирін В. Л., Шкрабик Й. В. Одеса, 2015. 236 с.
23. Глазирін В. Л. Основи реконструкції історичних міст: навчальний посібник / Глазирін В. Л., Шкрабик Й. В. Одеса, 2015. 284 с.
24. Глазирін В. Л. Основи містобудування: навч. Посібник / Глазирін В. Л., Шкрабик Й. В. Одеса, ОДАБА, 2018. 214 с.
25. Ключниченко Є. Є. Житлово-комунальне господарство міст: навч. посібник / Є. Є. Ключниченко, С. В. Лісниченко, Є. О. Рейцен, Н. О. Денисенко. К.: КНУБА, 2010. 248 с.
26. Ключниченко Є. Є. Управління містом: навч. посібник. К.: КНУБА, 2003. 260 с.
27. Ключниченко Є. Є. Формування житлового середовища: навч. посібник. К.: КНУБА, 2006. 164 с.
28. Ліпнянін В. А. Інженерна підготовка і благоустрій міських територій: навч. посібник / Ліпнянін В. А., Стародуб І. О. Рівне: НУВГП, 2015. 512 с.
29. Осетрін М. М. Міські дорожньо-транспортні споруди: навч. посібник / М. М. Осетрін. К.: ІЗМН, 1997. 196 с.
30. Потійчук О. Б., Піліпака Л. М. Транспортні розв'язки. Рівне: НУВГП, 2013. 274 с.
31. Приймаченко О. В. Утримання вулично-дорожньої мережі міста: навч. посібник / О. В. Приймаченко. К.: КНУБА, 2014. 100 с.
32. Рейцен Є. О. Організація і безпека міського руху: навч. посібник для ВНЗ / Є. О. Рейцен. К.: ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2014. 454 с.
33. Ткачук О. А. Міське господарство: навч. посібник / О. А. Ткачук. Рівне: НУВГП, 2018. 244 с.
34. Чередніченко П. П. Вертикальне планування вулично-дорожньої мережі міст. Посібник для ВНЗ / П. П. Чередніченко. К., КНУБА, 2002.; 2-е вид. стереотипне. К., КНУБА(ІПО), 2008. 180 с.
35. Шилова Т. О. Міське комунальне господарство: навч. посібник / Т. О. Шилова. К.: КНУБА, 2006. 272 с.

References

1. DBN V.2.2–40:2018. Inklyuzivnist budivel i sporud. K., Minregionbud Ukrayini, 2018. 64 s.
2. DBN V.2.2–17–2006. Budinki i sporudi. Dostupnist budinkiv i sporud dlya malomobilnih grup naselennya / Minbud Ukrayini. K., 2007. 21 s.
3. DBN B.2.2–5:2011. Blagoustrij teritorij. K., Minregionbud Ukrayini, 2012. 61 s.
4. DBN B.2.2–12:2019. Planuvannya i zabudova teritorij // Minregionbud Ukrayini. K., 2019. 185 s.
5. DBN 363–92. Zhitlovi budinki dlya osib pohilogo viku silskoyi miscevoli Ukrayini // Ministerstvo investicij i budivnictva Ukrayini. K., 1992. 26 s.
6. DBN V.2.3–5:2018 Vulici ta dorogi naselenih punktiv // Minregionbud Ukrayini. K., 2018. 61 s.
7. Adaptive Environments Center, Inc., Access Boston // Boston Redevelopment Authority, 1990. 42 p.
8. Averina E. A. Integraciya invalidov v obshestvo: teoreticheskoe osmyslenie problemy [Tekst] / E. A. Averina // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. 2011. № 1(13). S. 5–11.
9. Asambleya 2007 rik. Dostupnist do ob'ektiv zhitlovogo ta gromadskogo priznachennya dlya lyudej z osoblivimi potrebami // 4-e vidannya, dopovnene. K., Minregionbud Ukrayini, 2007. 145 s.

10. Vashinska O. A., Zabezpechennya dostupnogo seredovisha dlya malo mobilnih grup naselennya u m. Odesa. / A. V. Danilenko, O. A. Vashinska. // Naukovo-tehnichnij zbirnik «Mistobuduvannya ta teritorialne planuvannya», vip. 63. K.: KNUBA, 2017. S. 88–94.
11. Demin N. M. Problemy gumanizacii gorodskoj sredy // Ezhegodnoe izdanie Mezhdunarodnoj akademii arhitektury. K., 2004. S. 24–27.
12. Ivasenko V. V. Klasifikaciya elementiv bezbar'yernogo prostoru vulichno-dorozhnoyi merezhi ta vimogi do nih / V. V. Ivasenko, T. P. Litvinenko // Zbirnik naukovih prac [Poltavskogo nacionalnogo tehnicnogo universitetu im. Yu. Kondratyuka]. Ser.: Galuzeve mashinobuduvannya, budivnictvo. 2013. Vip. 4(2). S. 66–73.
13. Ivasenko V. V. Doslidzhennya planovalnih parametriv pishohidnogo ruhu z urahuvannjam potreb malomobilnih grup naselennya / V. V. Ivasenko, T. P. Litvinenko, O. V. Nizhnik // Naukovo-tehnichnij zbirnik «Mistobuduvannya ta teritorialne planuvannya». K.: KNUBA, 2017. Vip. 65. S. 203–211.
14. Cherednichenko O., Prijmachenko O. Doslidzhennya peremishen malomobilnih verstv naselennya na pishohidnih zonah vulichno-dorozhnoyi mepezhi (na prikladi dilyanki pr. Peremogi v m. Kiyevi // V zb. «Conference proceedings international scientific-practical conference of young scientists «BUILD-MASTER-CLASS-2019» 27.11–29.11.2019». Kyiv National University of Construction and Architecture, 2019. S. 146–147.
15. Sholuh N. V. Kulturno-zrelishnye obekty centralnoj chasti g. Donecka: ochenka stepeni ih dostupnosti dlya lyudej s ogranicennyimi fizicheskimi vozmozhnostyami [Tekst] / N. V. Sholuh, A. V. Altuhova // Sovremennoe promyshlennoe i grazhdanskoe stroitelstvo. 2009. Tom 5, № 2. S. 53–59.
16. Proektuvannya miskih teritorij: pidruchnik: [u 2 ch.] / [za red. I. E. Linnik, O. V. Zavalnogo]. Ch. 2. Harkiv. nac. un-t misk. gosp-va im. O. M. Beketova. Harkiv: HNUMG im. O. M. Beketova, 2019. 544 s.
17. Proektuvannya miskih teritorij: pidruchnik: [u 2 ch.] / [za red. V. T. Semenova, I. E. Linnik]. Ch. 2. Harkiv. nac. un-t misk. gosp-va im. O. M. Beketova. Harkiv: HNUMG im. O. M. Beketova, 2018. 449 s.
18. Singayivska O. I., Bivalina M. V., Vasilyeva G. Yu., Usova O. S., Cherednichenko P. P.. Proektuvannya miskih teritorij // Suchasni problemi arhitekturi ta mistobuduvannya. K.: KNUBA, 2019. Vip. № 54. S. 322–332.
19. Bezlyubchenko O. S. Planuvannya mist i transport: navch. posibnik / O. S. Bezlyubchenko, S. M. Gordiyenko, O. V. Zavalnij. Harkiv: HNAMG, 2006. 139 s.
20. Bezlyubchenko O. S. Urbanistika: navch. posibnik / O. S. Bezlyubchenko, O. V. Zavalnij. Harkiv: HNUMG im. O. M. Beketova, 2015. 274 s.
21. Bivalina M. V. Inzhenernij blagoustrij miskih teritorij // Mistobudivni metodi ocinki yakosti miskogo seredovisha: navch. posibnik. K.: KNUBA, 2014. 216 s.
22. Glazirin V. L. Planuvannya i blagoustrij mist: navch. Posibnik / Glazirin V. L., Shkrabik J. V. Odesa, 2015. 236 s.
23. Glazirin V. L. Osnovi rekonstrukcii istorichnih mist: navchalnij posibnik / Glazirin V. L., Shkrabik J. V. Odesa, 2015. 284 s.
24. Glazirin V. L. Osnovi mistobuduvannya: navch. Posibnik / Glazirin V. L., Shkrabik J. V. Odesa, ODABA, 2018. 214 s.
25. Klyushnichenko Ye. Ye. Zhitlovo-komunalne gospodarstvo mist: navch. posibnik / Ye. Ye. Klyushnichenko, S. V. Lisnichenko, Ye. O. Rejcen, N. O. Denisenko. K.: KNUBA, 2010. 248 s.
26. Klyushnichenko Ye. Ye. Upravlinnya mistom: navch. posibnik. K.: KNUBA, 2003. 260 s.
27. Klyushnichenko Ye. Ye. Formuvannya zhitlovogo seredovisha: navch. posibnik. K.: KNUBA, 2006. 164 s.
28. Lipyanin V. A. Inzhenerna pidgotovka i blagoustrij miskih teritorij: navch. posibnik / Lipyanin V. A., Starodub I. O. Rivne: NUVGP, 2015. 512 s.
29. Osetrin M. M. Miski dorozhno-transportni sporudi: navch. posibnik / M. M. Osetrin. K.: IZMN, 1997. 196 s.
30. Potijchuk O. B., Pilipaka L. M. Transportni rozv'yazki. Rivne: NUVGP, 2013. 274 s.
31. Prijmachenko O. V. Utrimannya vulichno-dorozhnoyi merezhi mista: navch. posibnik / O. V. Prijmachenko. K.: KNUBA, 2014. 100 s.
32. Rejcen Ye. O. Organizaciya i bezpeka miskogo ruhu: navch. posibnik dlya VNZ / Ye. O. Rejcen. K.: TOV «SIK GRUP Ukrayina», 2014. 454 s.
33. Tkachuk O. A. Miske gospodarstvo: navch. posibnik / O. A. Tkachuk. Rivne: NUVGP, 2018. 244 s.
34. Cherednichenko P. P. Vertikalne planuvannya vulichno-dorozhnoyi merezhi mist. Posibnik dlya VNZ / P. P. Cherednichenko. K., KNUBA, 2002.; 2-e vid. stereotipne. K., KNUBA(IPO), 2008. 180 s.
35. Shilova T. O. Miske komunalne gospodarstvo: navch. posibnik / T. O. Shilova. K.: KNUBA, 2006. 272 s.

УДК 341.244

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Антонов Микита Валерійович

студент спеціальності «Міжнародне право»

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Антонов Никита Валерьевич

студент специальности «Международное право»

Института международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Antonov Mykyta

Student of the Specialty «International Law»

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Поєдинок Ольга Романівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6392

ДОКОРІННА ЗМІНА ОБСТАВИН ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИПИНЕННЯ АБО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ

КОРЕННОЕ ИЗМЕНЕНИЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ КАК ОСНОВАНИЕ ДЛЯ ПРЕКРАЩЕНИЯ ИЛИ ПРИОСТАНОВЛЕНИЯ ДЕЙСТВИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ДОГОВОРА

FUNDAMENTAL CHANGE OF CIRCUMSTANCES AS THE GROUND FOR THE TERMINATION OR SUSPENSION OF THE OPERATION OF AN INTERNATIONAL TREATY

Анотація. У статті автор розглядає докорінну зміну обставин як підставу для припинення або зупинення дії міжнародного договору за статтею 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів та міжнародним звичаєвим правом. Аналізується практика Міжнародного суду ООН та позиції найбільш кваліфікованих спеціалістів з міжнародного права різних націй щодо тлумачення застосування даної підстави.

Ключові слова: докорінна зміна обставин, *rebus sic stantibus*, припинення або зупинення дії міжнародного договору, Міжнародний суд ООН.

Аннотация. В данной статье автор рассматривает коренное изменение обстоятельств как основание для прекращения или приостановления действия международного договора согласно статье 62 Венской конвенции о праве международных договоров и международного обычного права. Анализируется практика Международного суда ООН и позиции наиболее квалифицированных специалистов по международному праву различных наций относительно толкования применения данного основания.

Ключевые слова: коренное изменение обстоятельств, *rebus sic stantibus*, прекращение или приостановление действия международного договора, Международный суд ООН.

Summary. In this article the author examines a fundamental change of circumstances as the ground for the termination or suspension of the operation of an international treaty in accordance with Article 62 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and Customary International Law. The interpretation of the application of the fundamental change of circumstances is analyzed in accordance with the practice of the International Court of Justice and the teachings of the most highly qualified publicists in international law of various nations.

Key words: fundamental change of circumstances, *rebus sic stantibus*, termination or suspension of the operation of an international treaty, International Court of Justice.

Постановка проблеми. Докорінна зміна обставин є однією з підстав у сучасному міжнародному праві на яку можна посилається у випадку припинення або зупинення дії міжнародного договору. При цьому, існує проблема доведення даної підстави, оскільки від держави вимагається пройти тест на доведення одночасного існування декількох позитивних та негативних вимог, які стосуються спірної ситуації та поведінки самої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний та комплексний аналіз докорінної зміни обставин як підстави для припинення або зупинення дії міжнародного договору отримав недостатню кількість уваги у працях українських правознавців. Разом з тим, окремі питання висвітлювали такі правознавці, як О. В. Буткевич, Є. Є. Борисов, В. І. Любашенко та інші.

Формування цілей статті. Ціллю статті є детальний аналіз тесту на доведення існування докорінної зміни обставин відповідно до сучасної практики Міжнародного суду ООН та позицій найбільш кваліфікованих спеціалістів з міжнародного права різних націй.

Викладення основного матеріалу. Докорінна зміна обставин як підстава для припинення або зупинення дії міжнародного договору бере свій початок від принципу римського права *rebus sic stantibus*, який означає, що договір може не виконуватися, якщо відбулася докорінна зміна обставин [1, с. 1415].

У сучасному міжнародному праві докорінна зміна обставин знайшла своє закріплення на договірному та звичаєвому рівні. *Стаття 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів* передбачає, що за загальним правилом на докорінну зміну обставин «не можна посылатись» («*may not be invoked*») як на підставу для припинення або зупинення дії міжнародного договору. При цьому, у виключних випадках таке посилання можливе при дотриманні наступних двох позитивних вимог:

- 1) зміна обставин «була докорінною» («*was fundamental*») — для цього необхідно довести дві умови:
 - 1.1) обставини, які існували при укладенні договору, повинні «становити істотну підставу» («*constitute an essential basis*») для надання згоди держави на обов'язковість для неї договору; і
 - 1.2) «наслідок» («*effect*») зміни обставин «докорінно» («*was radical*») змінив обсяг зобов'язань,

які все ще підлягають виконанню за договором; та

- 2) зміна обставин «не передбачалась» («*was not foreseen*») державами при укладенні договору [2].

Крім цього, існує дві негативні вимоги, які абсолютно забороняють посилання на докорінну зміну обставин:

- 1) якщо міжнародний договір «встановлює кордон» («*establishes a boundary*»); та
- 2) докорінна зміна обставин є результатом порушення державою, яка посилається на таку зміну, зобов'язання за даним договором або іншого міжнародного зобов'язання по відношенню до будь-якої іншої держави-учасниці цього договору [2].

Як бачимо, фактично для існування докорінної зміни обставин як підстави для припинення або зупинення дії міжнародного договору, державі необхідно довести дві позитивні та дві негативні вимоги. Дві позитивні вимоги — зміна обставин була докорінною та не передбачалась при укладенні міжнародного договору. Дві негативні вимоги — міжнародний договір не встановлює кордон, а докорінна зміна обставин не була спричинена діями тієї держави, яка на неї посилається [1, с. 1432]. Як зазначив Міжнародний суд ООН у справах *Fisheries Jurisdiction* [3, пар. 36] та *Gabčíkovo-Nagymaros Project* [4, пар. 104], ці ж самі вимоги щодо докорінної зміни обставин існують за міжнародним звичаєвим правом. Таким чином, докорінна зміна обставин за міжнародним звичаєвим правом ідентична змісту статті 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів.

Як зазначалося вище, першою позитивною вимогою для застосування докорінної зміни обставин є вимога про доведення того, що така зміна обставин саме була докорінною. Для цього держава має довести дві кумулятивні умови.

По-перше, обставини, які існували при укладенні договору, повинні становити «істотну підставу» («*essential basis*») для надання згоди держави на обов'язковість для неї договору. Як зазначав Sir Gerald Fitzmaurice — спеціальний доповідач з питань права міжнародних договорів — «істотна підстава» означає, що за відсутності цих обставин держави не уклали б договір або склали б його інакше [5, с. 63]. Більше того, згода повинна базуватися на «фактичній та чіткій ситуації» («*factual and decisive situation*»), яка склалася на момент укладення договору [1, с. 1426].

По-друге, «наслідок» («*effect*») зміни обставин «докорінно» («*radically*») змінив обсяг зобов'язань,

які все ще підлягають виконанню за договором. *Sir Humphrey Waldock* — інший спеціальний доповідач з питань права міжнародних договорів — зазначив, що зміна є «докорінною» («*radical*»), коли вона збільшує зобов'язання держави до «фактично відмінних» («*virtually different*») від спочатку взятих за договором зобов'язань [6, с. 80]. Крім цього, від держави більше не можна «розумно очікувати» («*reasonably expect*») виконання своїх зобов'язань за даним договором [7, с. 1164].

Друга позитивна вимога вважається дотриманою, якщо зміна обставин «не передбачалась» («*was not foreseen*») державами при укладенні договору. Як зазначає, *Sir Gerald Fitzmaurice*, зміна повинна бути такою, яку держави не могли б передбачити «з розумною далекоглядністю» («*with reasonable foresight*»). Наприклад, Міжнародний суд ООН у справі *Gabčíkovo-Nagymaros Project* вирішив, що нові зміни в екологічних знаннях є такими, які неможливо повністю не передбачити [4, пар. 104].

Першою негативною вимогою є те, що міжнародний договір не повинен «встановлювати кордон» («*establish a boundary*»). Міжнародний суд ООН у справі *Territorial Dispute* (територіальний спір) зазначив, що кордони, які були колись узгоджені державами, повинні залишатися дійсними через дію принципу стабільності кордонів [8, пар. 72]. *Malcolm Shaw* вважає, що при застосуванні даної вимоги треба робити розмежування між договорами які «встановлюють» («*establish*») нові кордони та «визнають» («*recognize*») вже існуючі кордони. Через це розмежування, на його думку, негативна вимога може не застосовуватися до договорів, які лише «визнають» існуючі кордони [1, с. 1421]. Крім цього, *Sir Humphrey Waldock* вважає, що потреба в стабільності не є необхідною вимогою морських кордонів, оскільки морські кордони можуть регулярно змінюватися відповідно до змін в географії узбережжя [9, с. 39].

Другою негативною вимогою є те, що докорінна зміна обставин не може бути результатом порушення державою, яка посиляється на таку зміну, зобов'язання за даним договором або іншого міжнародного зобов'язання по відношенню до будь-якої іншої держави-учасниці цього договору. Ця вимога впливає з такого загального принципу права, як принцип добросовісності (*principle of good faith*) виконання державою своїх міжнародних зобов'язань [10, с. 777]. Крім цього, держава не може посилятися на свої зобов'язання, що впливають з нового договору щоб отримати звільнення від своїх попередніх договірних зобов'язань щодо інших сторін [7, с. 1170–1171].

На практиці держави дуже рідко посиляються на докорінну зміну обставин, оскільки, як можна побачити вище, ця підстава для припинення або зупинення дії міжнародного договору є багатокомпонентною та вимагає від держав дотримання багатьох вимог. Прикладами практичного застосування доко-

рінної зміни обставин є дві справи, які розглядалися Міжнародним судом ООН — *Fisheries Jurisdiction* та *Gabčíkovo-Nagymaros Project*.

Справа *Fisheries Jurisdiction* стосувалася спору між Федеративною Республікою Німеччина/Великобританією та Ісландією щодо запропонованого Ісландією продовження меж своєї виключної юрисдикції над рибним промыслом з відстані 12 морських миль на відстань 50 морських миль. Міжнародний Суд ООН визнав, що в діях Ісландії не було порушень міжнародного права, але вона повинна провести переговори з Федеративною Республікою Німеччиною та Великобританією для вирішення їхніх непорозумінь. Докорінна зміна обставин у даній справі стосувалася обміну нотами (*Exchange of Notes*) між державами у 1961 році під час якого начебто були встановлені межі юрисдикції Ісландії над рибним промыслом. Ісландія зазначала, що причиною зміни обставин була постійно зростаюча експлуатація рибних ресурсів у морях, що її оточують [3, пар. 35] та небезпека подальшої експлуатації через збільшення ловчої здатності риболовних флотів. Небезпека також полягала у винятковій залежності цієї держави від її риболовлі для існування її народу та економічного розвитку самої держави [3, пар. 37]. Таким чином, Ісландії наполягала, що обмін нотами більше не встановлював ніяких зобов'язань для Ісландії. У свою чергу, Федеративна Республіка Німеччина та Великобританія вважали, що докорінної зміни обставин не існувало, оскільки вбачалося скорочення загальної кількості суден, які ловлять рибу у водах навколо Ісландії, а статистика показувала, що загальний річний вилов риби істотно не змінювався з моменту обміну нотами до моменту виникнення спору [3, пар. 39]. Міжнародний суд ООН не визнав наявності докорінної зміни обставин у даній справі, оскільки, на його думку, щонайменше не була виконана перша позитивна умова у частині необхідності саме «докорінної зміни» («*radical transformation*») обсягу зобов'язань, які все ще підлягають виконанню за обміном нотами [3, пар. 43].

Справа *Gabčíkovo-Nagymaros Project* була між Угорщиною і Словаччиною та стосувалася спору між ними щодо імплементації та припинення дії Будапештського договору про будівництво та експлуатацію Системи загородження греблі Габчикова-Надьмарош і «тимчасового рішення» щодо будівництва греблі на випадок виникнення непорозумінь між державами. Міжнародний суд ООН прийшов до висновку, що обидві держави порушили Будапештський договір. Угорщина має відшкодувати Словаччині шкоду, заподіяну через припинення робіт на греблі, за які вона несла відповідальність. Словаччина повинна відшкодувати Угорщині шкоду, яку вона зазнала через введення в дію «тимчасового рішення». Докорінна зміна обставин була однією з підстав на які посилялась Угорщина щоб не нести відповідальність за порушення Будапештського договору через припинення нею робіт на греблі.

Угорщина зазначала, що *Будапештський договір* було прийнято у 1977 році як засіб соціалістичної інтеграції держав. При цьому, на момент виникнення спору змінилася політична ситуація, а держави вже мали ринкові економіки. Угорщина вважала, що договір є застарілим, не відповідає стандартам кінця 1990-х років та є катастрофічним для екології. Словаччина, зі свого боку, стверджувала, що зміни, визначені Угорщиною, не змінили докорінно характеру зобов'язань [4, пар. 95, 104]. Міжнародний суд ООН зазначив, що політична ситуація, яка існувала на момент заключення договору, не пов'язана з об'єктом та цілями договору. Більше того, зміни в економічній ситуації або стану розвитку знань про навколишнє середовище також не пов'язані зі змістом договору. Нові зміни в екологічних знаннях є такими, які неможливо повністю не передбачити. Отже, Угорщина не могла посилається на докорінну зміну обставин, оскільки зміна «не була докорінною» («*was not radical*») та «була передбачуваною» («*was foreseen*») [4, пар. 104].

Висновки. Докорінна зміна обставин є однією з підстав для припинення або зупинення дії між-

народного договору за статтею 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів та міжнародним звичаєвим правом. Для застосування цієї підстави державі необхідно довести *дві позитивні та дві негативні кумулятивні вимоги*. Дві позитивні вимоги — зміна обставин була докорінною та не передбачалась при укладенні міжнародного договору. Дві негативні вимоги — міжнародний договір не встановлює кордон, а докорінна зміна обставин не була спричинена діями тієї держави, яка на неї посилається. З аналізу справ *Fisheries Jurisdiction* та *Gabčíkovo-Nagymaros Project*, які були вирішені Міжнародним судом ООН, можна зауважити, що поріг доказовості цієї підстави є дуже високим на практиці. У обох справах держави не зуміли довести хоча б одну з позитивних вимог, а негативні вимоги Міжнародний суд ООН навіть не аналізував. Тому, можна підсумувати, що на даний момент докорінна зміна обставин є погано розвинутою підставою для припинення або зупинення дії міжнародного договору у міжнародному праві та практиці міжнародних судових установ, а держави неохоче на неї посилаються через важкість доказування кожної вимоги.

Література

1. Малкольм Н. Шоу, Керолайн Фурнет, Стаття 62 ВКПМД. В: Олів'є Кортен, П'єр Кляйн (ред.) // Віденські конвенції про право міжнародних договорів: коментар (Оксфордські коментарі з міжнародного права), 1-е видання, Преса Оксфордського університету, Оксфорд. 2011.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: міжнародний договір від 23.05.1969. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/v1155.pdf> (дата звернення: 17.10.2020). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 17.10.2020).
3. Справа щодо юрисдикції над рибним промислом (Федеративна Республіка Німеччина/Великобританія проти Ісландії) // Рішення про юрисдикцію Міжнародного Суду ООН, I.C.J. Reports 1973, с. 3.
4. Справа щодо Проекту Габчіково-Надьмарош (Угорщина/Словаччина), Рішення, I.C.J. Reports 1997. С. 7.
5. Сер Джеральд Фітцморіс, Друга доповідь Спеціального доповідача з питань права міжнародних договорів. 1957. A/CN.4/107.
6. Сер Хамфрі Уолдок, Друга доповідь Спеціального доповідача з питань права міжнародних договорів. 1963. A/CN.4/156.
7. Олівер Дерр, Кірстен Шмаленбах (ред.), Віденська конвенція про право міжнародних договорів, коментар, 2-е видання, Спрінгер, 2012.
8. Справа, яка стосується територіального спору (Лівійська Арабська Джамахірія/Чад), Рішення, I.C.J. Reports. 1994. С. 6.
9. Сер Хамфрі Уолдок, П'ята доповідь Спеціального доповідача з питань права міжнародних договорів. 1966. A/CN.4/183.
10. Марк Е. Віллігер, Коментар до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, Бріл. 2009.

References

1. Malcolm N. Shaw, Caroline Fournet, Article 62 of the VCLT. In: Olivier Corten, Pierre Klein (eds.) // The Vienna Conventions on the Law of Treaties: A Commentary (Oxford Commentaries on International Law), 1st Edition, Oxford University Press, Oxford. 2011.
2. Vienna Convention on the Law of Treaties: international treaty from 23.05.1969. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/v1155.pdf> (appeal date: 17.10.2020). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (appeal date: 17.10.2020).
3. Fisheries Jurisdiction (Federal Republic of Germany/United Kingdom v. Iceland), Judgment on the Jurisdiction of the Court, I.C.J. Reports 1973, p. 3.
4. Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports. 1997. P. 7.

5. Sir Gerald Fitzmaurice, Second Report of the Special Rapporteur on the Law of Treaties. 1957. A/CN.4/107.
6. Sir Humphrey Waldock, Second Report of the Special Rapporteur on the Law of Treaties. 1963. A/CN.4/156.
7. Oliver Dörr, Kirsten Schmalenbach (eds.), Vienna Convention on the Law of Treaties, A Commentary, 2nd Edition, Springer. 2012.
8. Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), Judgment, I.C.J. Reports. 1994. P. 6.
9. Sir Humphrey Waldock, Fifth Report of the Special Rapporteur on the Law of Treaties. 1966. A/CN.4/183.
10. Mark E. Villiger, Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, Brill. 2009.

УДК 347.652.3

Горлова Світлана Веніамінівна

кандидат юридичних наук, доцент, викладач

Челябінський державний університет

Горлова Светлана Вениаминовна

кандидат юридических наук, доцент, преподаватель

Челябинский государственный университет

Gorlova Svetlana

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Lecturer

Chelyabinsk State University

Гринь Єлиза Отарівна

студент

Челябінського державного університету

Гринь Елиза Отаровна

студент

Челябинского государственного университета

Grin Eliza

Student of the

Chelyabinsk state University

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ ТРАНСМІСІЇ ДЛЯ СПАДКОЄМЦІВ ЗА ЗАПОВІТОМ

ПРОБЛЕМА ОГРАНИЧЕНИЯ ТРАНСМИССИИ ДЛЯ НАСЛЕДНИКОВ ПО ЗАВЕЩАНИЮ

PROBLEM LIMIT TRANSMISSIONS TO HEIRS UNDER THE WILL

Анотація. Проблематика обмеження трансмісії для спадкоємців за заповітом в даний час залишається однією з актуальних. В даний час об'єкти, що переходять в порядку спадкового правонаступництва, дуже розширилися (якщо раніше певною цінністю в передачі майна у спадок були, наприклад, автомобіль, дача, внесок, то в даний час об'єктами спадщини виступають квартири, житлові будинки, земельні ділянки та ін.). Питання спадкового права набувають все більшого значення і важливості. Надіслати або подарувати своє майно це природне бажання будь-якої людини, саме тому питання успадкування носять практичний характер. Визначити коло осіб, яким хочеться заповісти своє майно, можна за допомогою складання заповіту. Спадкодавець вирішує це самостійно, без чийогось тиску, по своїй волі та розсуду. У разі відсутності заповіту спадкування майна відбувається за законом. В умовах економічної нестабільності нашої держави головне завдання повинна складатися в реформі економічної основи, адже в суспільстві постійно зростає потреба до поліпшення якості законодавчих актів та посилення їх ролі в здійсненні і стабільності соціальної справедливості. А право успадкування насамперед дає гарантію для людини особисто розпорядитися своїми матеріальними благами в разі смерті. У статті розглядаються деякі юридичні конструкції, що гарантують перехід права на прийняття спадщини від «відбулися» спадкоємців до інших осіб (правонаступників спадкоємців). Також в статті розглянуто законодавче обмеження трансмісії для спадкоємців за заповітом. Представлені теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми. Автором статті запропоновано деякі зміни, які необхідно внести в законодавчу базу для усунення деяких проблемних моментів.

У зв'язку з набранням чинності з 1 вересня 2018 року змін до низки законів Російської Федерації, що передбачають можливість створення після смерті спадкодавця спадкового фонду, в статті тезово досліджується нова для Росії правова конструкція – спадковий фонд і його загальна характеристика.

Ключові слова: спадкова трансмісія, спадкодавець, спадкоємець, спадкова маса, спадковий фонд.

Аннотация. Проблематика ограничения трансмиссии для наследников по завещанию в настоящее время остается одной из актуальных. В настоящее время объекты, переходящие в порядке наследственного правопреемства, очень расширились (если ранее определенной ценностью в передаче имущества по наследству были, например, автомобиль, дача, вклад, то в настоящее время объектами наследства выступают квартиры, жилые дома, земельные участки и др.). Вопросы наследственного права приобретают все большее значение и важность. Передать или подарить свое имущество это естественное желание любого человека, именно поэтому вопросы наследования носят практический характер. Определить круг лиц, которым хочется завещать свое имущество, можно при помощи составления завещания. Наследодатель решает это самостоятельно, без чье-либо давления, по своей воле и усмотрению. В случае отсутствия завещания наследование имущества происходит по закону. В условиях экономической нестабильности нашего государства главная задача должна состоять в реформе экономической основы, ведь в обществе постоянно растет потребность к улучшению качества законодательных актов и усилению их роли в осуществлении и стабильности социальной справедливости. А право наследования прежде всего дает гарантию для человека лично распорядиться своими материальными благами в случае кончины. В статье рассматриваются некоторые юридические конструкции, гарантирующие переход права на принятие наследства от «несостоявшихся» наследников к иным лицам (правопреемникам наследников). Также в статье рассмотрено законодательное ограничение трансмиссии для наследников по завещанию. Представлены теоретические и практические аспекты этой проблемы. Автором статьи предложены некоторые изменения, которые необходимо внести в законодательную базу для устранения некоторых проблемных моментов.

В связи с вступлением в силу с 1 сентября 2018 года изменений в ряд законов Российской Федерации, предусматривающих возможность создания после смерти наследодателя наследственного фонда, в статье тезисно исследуется новая для России правовая конструкция – наследственный фонд и его общая характеристика.

Ключевые слова: наследственная трансмиссия, наследодатель, наследник, наследственная масса, наследственный фонд.

Summary. The problem of limiting transmission for heirs by will is currently one of the most relevant. Currently, objects that are transferred in the order of hereditary succession have greatly expanded (if previously a certain value in the transfer of property by inheritance was, for example, a car, a summer residence, a deposit, then at present the objects of inheritance are apartments, residential buildings, land plots, etc.). The issues of inheritance law are gaining in importance and importance. It is a natural desire of any person to transfer or donate your property, which is why inheritance issues are of a practical nature. It is possible to determine the circle of persons who want to bequeath their property by drawing up a will. The testator decides this on his own, without anyone's pressure, at his own will and discretion. In the absence of a will, the inheritance of property occurs according to the law. In the conditions of economic instability of our state, the main task should be to reform the economic framework, because in society there is a constantly growing need to improve the quality of legislative acts and strengthen their role in the implementation and stability of social justice. And the right to inherit, first of all, gives a guarantee for a person to personally dispose of his material wealth in case of death. The article examines some legal constructions that guarantee the transfer of the right to accept inheritance from «failed» heirs to other persons (successors of the heirs). The article also discusses the legislative limitation of transmission for heirs by will. The theoretical and practical aspects of this problem are presented. The author of the article proposes some changes that need to be made to the legislative framework to eliminate some problematic points.

In connection with the entry into force from September 1, 2018 of amendments to a number of laws of the Russian Federation, providing for the possibility of creating a hereditary fund after the death of the testator, the article briefly examines a new legal structure for Russia – the inheritance fund and its general characteristics.

Key words: hereditary transmission, testator, heir, hereditary mass, hereditary fund.

Актуальним є питання щодо спадкової трансмісії, її правової природи, а також правові наслідки даного явища. Інститут спадкової трансмісії прийшов до нас з римського права (як і більшість норм нашого права). У ранньому римському праві право спадщини розумілося як суто особисте; якщо спадкоємець не зміг прийняти з яких-небудь причин спадщину, то відкривалася спадщина за законом. У преторському праві це означало, що спадкоємець помирає, не встигнувши прийняти спадщину. Претори стали давати введення у володіння, тобто підключати спадкоємців. Це і є створення спадкової трансмісії, тобто перехід права прийняття спадщини в разі, коли прямий спадкоємець не встиг прийняти спадщину через смерть [1, с. 161].

Конструкція спадкової трансмісії являє собою одне з найяскравіших і переконливих доказів того, що спадкування слід сприймати не як простий посмертний перехід майнових прав і обов'язків від однієї особи до іншої, але як спадкоємство в сукупності юридичних ситуацій, пов'язаних з майновими благами.

Пропонована в цій статті проблема обмеження трансмісії для спадкоємців за заповітом служить цьому підтвердженням. Завдяки механізму спадкової трансмісії в ситуації покликання до спадкування відбувається заміна спадкоємця, який помер після відкриття спадщини і не встиг його прийняти (спадкоємець-трансмітент), його власними спадкоємцями (трансмісарами) за законом, а якщо все його

спадкове майно було заповідано — спадкоємцями за заповітом (п. 1 ст. 1156 ГК РФ) [8, с. 41].

Таким чином, закон, закріплюючи трансмісію, віддає пріоритет спадкоємцям за законом. Спадкоємці за заповітом можуть виступати трансмісарами тільки в тому випадку, якщо все спадкове майно самого трансмітента було їм заповідано.

Спочатку може здатися, що дане правило цілком органічно — в російському законодавстві дві підстави — спадкування за законом і спадкування за заповітом — не виключають один одного і можуть мати місце одночасно в конкретному відкрився зі смертю спадкодавця правовідносинах.

Так, коли заповіт охоплює не все майно, відкривається можливість покликання спадкоємців за законом, і обидва покликання існують отрутою один з одним, навіть можуть перетинатися (коли спадкоємець за заповітом одночасно є покликаним спадкоємцем за законом). Однак чи можна виводити з цього правила обмеження для спадкоємців за заповітом, і як його обґрунтувати?

Очевидно, слід вважати, що законодавець тут виходить з презумпції (яку, правда, спростувати неможливо, чому вона швидше стає фікцією) про те, що спадкодавець, не обумовивши в заповіті, що заповідає саме все майно призначеним їм спадкоємцям, бажав, щоб інше, не охоплене його волею майно, успадкували його спадкоємці за законом. Такий же «презумпції «про» передбачуваної волі» спадкодавця при спадкуванні за законом дотримується Конституційний Суд РФ в абз. 3 п. 3 мотивувальної частини постанови від 23.12.2013 № 29-П [4, с. 9].

Якщо розглядати зазначену «презумпцію» стосовно майнової маси спадкодавця, то питань не виникає — дійсно, на якій би підставі успадковували не охоплене заповітом майно наступники за заповітом, яким було заповідано конкретне майно? Однак при спадковій трансмісії мова йде про спадкоємство не в майновому комплексі, а в юридичній ситуації покликання до спадкування. Чи можна «припустити», що трансмітент, заздалегідь знаючи про те, що він помре, не встигнувши прийняти спадщину, бажав, щоб не реалізоване ним право, минаючи призначених ним у заповіті спадкоємців, здійснили виключно спадкоємці за законом? І чи допустимо розглядати юридичну ситуацію відкритого покликання до спадкування як власне майнову вигоду, яка, подібно до частини спадщини, розподіляється по праву прирощення переважно між спадкоємцями за законом (п. 1 ст. 1161 ГК РФ)?

Якщо слідувати подібній логіці, то законодавець при встановленні відповідальності спадкоємців за боргами спадкодавця, не закріплював би її як солідарну (п. 1 ст. 1175 ГК РФ), а повинен був в її основу покласти зв'язок успадкованого майна (а не його вартість, як встановлено в абз. 2 п. 1 ст. 1175 ГК РФ) з конкретними обтяженнями саме щодо тільки цього майна, а не всього спадщини. Іншими словами,

якщо на користь а заповідана вільна від обтяжень квартира, А В-спадкоємець за законом іншого незначного майна, чи означає Це, що банк, в якому спадкодавець отримав кредит, може звернутися зі стягненням тільки до В, при цьому А звільняється від будь-якої відповідальності? Зрозуміло, ні-оскільки конституційна ознака спадкування-це його універсальність, з якого випливає і солідарна відповідальність [7, с. 42].

Таким чином, якщо в ситуації обтяження спадщини універсальність спадкування одно поширюється на спадкоємців як за заповітом, так і за законом, то і в ситуації потенційної вигоди (як при трансмісії), універсальність також повинна одно поширюватися. Протилежний підхід, що існує в законодавстві в даний час, містить в собі явну несправедливість.

З урахуванням викладеного автор пропонує відредагувати норму, закріплену в першому реченні п. 1 ст. 1156 ГК РФ, виклавши її в такій редакції: «якщо спадкоємець, покликаний до спадкування за заповітом або за законом, помер після відкриття спадщини, не встигнувши його прийняти у встановлений термін, право на прийняття належної йому спадщини переходить до його спадкоємцям, покликаним до спадкування за заповітом або за законом (спадкова Трансмісія)». Далі — відповідно до чинної редакції.

Таке виправлення видається нам справедливим ще й тому, що щодо самого трансмітента (яким може бути як спадкоємець за законом, так і спадкоємець за заповітом, незалежно від того, чи вся спадщина охоплена заповітом) закон ніякого подібного обмеження не встановлює.

Виявлений і розкритий автором вище підхід законодавця несправедливий не тільки по суті. Він скрутний у застосуванні також і тому, що в сучасній судовій практиці виникли серйозні проблеми встановлення тієї обставини, чи заповідано все майно [6, с. 21].

Зі смертю одного зі спадкоємців до відкриття спадщини або одночасно зі спадкодавцем дійсна, юридично оформлена воля заповідача, ним самим не змінена і не скасована, фактично втрачає чинність у відповідній частині, і заповідане даному спадкоємцю майно перетворюється в незаповідане.

Стосовно до трансмісії також виникає питання: якщо Верховний Суд виходить з того, що частина майна фактично перетворюється незаповіданою, тоді і в разі, якщо заповідач (одночасно — трансмітент) помре після відкриття, але до прийняття належного йому самому спадщини, його трансмісаром буде не залишився спадкоємець за заповітом, а спадкоємці за законом, незважаючи на те, що воля заповідача виражена цілком ясно і несуперечливо? Наскільки законно і обґрунтовано таке роз'яснення?

Відповідно до абз. 2 ст. 1111 ГК РФ спадкування за законом має місце тоді, коли і оскільки воно не змінено заповітом, а також в інших випадках,

встановлених в ГК РФ. Так, при наявності дійсного заповіту, спадкування за законом можливо тільки щодо незаповіданого майна. Коли ж заповідано все майно (незалежно від розподілу часток між спадкоємцями), міркувати про спадщину не доводиться.

В даному випадку необхідно брати до уваги норми, закріплені в п. 1 ст. 1122 ГК РФ, згідно з якими майно, заповідане двом або декільком спадкоємцям без вказівки їх часток у спадщині і без вказівки того, які входять до складу спадщини речі або права кому з спадкоємців призначаються, вважається заповіданим спадкоємцям в рівних частках.

Таким чином, за логікою законодавця формулювання в заповіті про те, що заповідано «все майно в рівних частках», також відноситься до випадку, коли власне заповідано все майно. Тому спадкування за законом тут виключається внаслідок пріоритету заповіту, закріпленого в абз. 2 ст. 1111 ГК РФ, і в разі смерті спадкоємця за заповітом до відкриття спадщини його частка повинна перейти згідно прирощенню іншому спадкоємцю за заповітом, і рівним чином саме на нього, а не на спадкоємців за законом повинна поширюватися трансмісія [5, с. 38].

Саме такої логіки-визнання пріоритету заповіту-дотримується законодавець у нормі абз. 2 п. 1 ст. 1161 ГК РФ, закріплюючи прирощення на користь спадкоємців за заповітом у разі відпадання їх співспадкоємця за заповітом після відкриття спадщини. При цьому відзначимо, що пріоритет заповіту ніяк не пов'язаний з тією випадковою обставиною, коли помер спадкоємець — до відкриття спадщини або після нього.

Федеральним законом від 29.07.2017 № 259-ФЗ «Про внесення змін до частини першу, другу і третю Цивільного кодексу Російської Федерації» (далі — Закон № 259-ФЗ) були внесені істотні зміни в ГК РФ в частині норм спадкового права, а також норм про юридичних осіб. Зміни, внесені в частину першу ГК РФ, стосуються такої нової організаційно-правової форми юридичної особи, як фонд. Законодавчо запроваджено його різновид-спадковий фонд. Положення Закону про спадковий фонд набрали чинності з 1 вересня 2018 р.

У зв'язку з появою нового інституту спадкового фонду актуальним стає осмислення особливостей його цивільно-правового становища, у тому числі специфіки його створення та ліквідації, формування органів юридичної особи, регулювання майнового стану та діяльності. Як відзначають дослідники, незважаючи на включення нових норм про спадковий фонд в ГК РФ, залишаються невирішеними окремі питання його правосуб'єктності, взаємозв'язку деяких сімейних і податкових правовідносин з новими положеннями про фонд і питання визнання

спадкового фонду Російської Федерації в іноземних державах [2, с. 85].

Згідно ст. 123.20–1 ГК РФ спадковим фондом визнається створюваний в порядку передбаченому цим Кодексом, на виконання заповіту громадянина і на основі його майна фонд, здійснює діяльність з управління отриманим у порядку спадкування майном цього громадянина безстроково або протягом певного терміну відповідно до умов управління спадковим фондом.

Особливості спадкового фонду обумовлені особливою метою його створення-управління отриманим у порядку спадкування майном громадянина-засновника фонду, що є спадкодавцем.

Здається, таке формулювання мети, на відміну від соціальної, суспільно корисної мети створення звичайних фондів, носить скоріше приватний, а не суспільно корисний характер, і пов'язується з необхідністю управління і збереження спадщини конкретного громадянина. Безумовно, спадкодавець не обмежений у праві вказати в якості вигодонабувачів фонду широке коло осіб, що може зблизити кінцеву мету створення спадкового фонду з загальнокорисний, соціальної, благодійної, однак виходячи з положень прийнятого Закону спадковий фонд може бути створений також із зазначенням в якості вигодонабувача конкретної особи, в чиїх приватних інтересах буде здійснюватися управління спадком.

У літературі відзначаються плюси і мінуси створення спадкового фонду. Наприклад, плюсами називають можливість заможних громадян, які мають свій бізнес, зберегти його і після своєї смерті; забезпечити безбідне і тривале існування своїх спадкоємців та інших осіб після своєї смерті; не дати підприємству простоювати півроку, дані законом спадкоємцям на вступ у спадщину; можливість підтримувати розвиток науки і мистецтва і після своєї смерті за рахунок коштів Фонду та ін. Мінусами при цьому вважаються необхідність робити вибір для тих спадкоємців, які мають обов'язкову частку в спадщині, А також додаткові обов'язки, покладені на нотаріусів, які не всім з них припадуть до душі [1, с. 249].

Дійсно, спадковий фонд володіє значними особливостями, істотно відрізняють його від звичайних фондів. Здається, однак, спадковий фонд все ж повинен залишитися фондом як організаційно-правовою формою некомерційних унітарних юридичних осіб. При цьому в законодавстві можуть бути уточнені деякі положення, що визначають особливості правового статусу спадкового фонду, в тому числі цілі його створення і діяльності, наближені до цілей створення і діяльності звичайних фондів, — Управління спадком для досягнення будь-яких соціальних, корисних цілей.

Література

1. Ільїна, О.Ю., Самойлова, М. В., Еріашвілі, Н. Д. Спадкове право: Навч. посібник для студентів вузів. [Текст] 7-е вид., перероб. і доп. М.: ЮНІТІ- ДАНА, 2018. 300 с.
2. Карташов М. А. Спадковий фонд: нове російське законодавство та іноземний досвід // Сучасне право. 2019. № 10. С. 83–90.
3. Пластиніна Н. спадок New: Що нового? // Житлове право. 2020. № 9. С. 7–21.
4. Постанова Конституційного Суду РФ від 23.12.2013 № 29-П «у справі про перевірку конституційності абзацу першого пункту 1 статті 1158 Цивільного кодексу Російської Федерації у зв'язку зі скаргою громадянина М. В. Кондрачука» // СЗ РФ. 2014. № 1. Ст. 79.
5. Рождественський С. Н. Заповіт як правочин за цивільним законодавством / С. Н. Рождественський // Бюлетень нотаріальної практики. 2017. № 5. С. 38.
6. Смирнов С. А. Приріст або право подання? Про пробіл в ст. 1161 ГК РФ // Нотаріальний Вісник. 2016. № 3. С. 19–27.
7. Смирнов С. А. обмеження трансмісії для спадкоємців за заповітом (про нестачу в п. 1 ст. 1156 ГК РФ) // Нотаріус. 2016. № 8. С. 42.
8. Смирнов С. А. спадкова Трансмісія: казуси судової практики // Нотаріус. 2016. № 3. С. 41.

References

1. Ilina, O. Yu., Samoilova, M. V., Eriashvili, N. D. Inheritance law: textbook for university students. [Text] 7-E ED., Processing. and add. Moscow: Unity. Dana publ. 2018. 300 p. (in Russian).
2. Kartashov M. A. Hereditary fund: new Russian legislation and foreign experience. 2019. № 10. PP. 83–90.
3. Plastinina N. Inheritance New: what's new? // Housing law. 2020. № 9. PP. 7–21.
4. Resolution of the Constitutional Court of the Russian Federation No. 29-p of 23.12.2013 «On the case of checking the constitutionality of the first paragraph of Paragraph 1 of Article 1158 of the Civil Code of the Russian Federation in connection with the complaint of citizen M. V. Kondrachuk» // NW of the Russian Federation. 2014. № 1. Article 79.
5. Rozhdestvensky S. N. Will as a transaction under civil law [Testament as a transaction under civil legislation] // Bulletin of Notarial Practice. 2017. № 5. P. 38.
6. Smirnov S. A. Increment or the right of representation? 1161 of the Civil Code of the Russian Federation // Notarial Bulletin. 2016. № 3. PP. 19–27.
7. Smirnov S. A. restriction of transmission for heirs under a will (on the shortage in Clause 1 of article 1156 of the Civil Code of the Russian Federation) // Notary. 2016. № 8. P. 42.
8. Smirnov S. A. Hereditary transmission: incidents of judicial practice. 2016. № 3. P. 41.

УДК 341.171

Кахнова Марина Геннадіївна

студентка

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кахнова Марина Геннадьевна

студентка

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kakhnova Maryna

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Асірян Сюзанна Рафіківна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОФІЦІЙНІ ТА НЕОФІЦІЙНІ («ЛАТЕНТНІ») КРИТЕРІЇ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

ОФИЦИАЛЬНЫЕ И НЕОФИЦИАЛЬНЫЕ («ЛАТЕНТНЫЕ») КРИТЕРИИ ЧЛЕНСТВА В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР

FORMAL AND INFORMAL ('LATENT') CRITERIA FOR EU MEMBERSHIP: ANALYTICAL REVIEW

Анотація. Дана стаття присвячена аналізу офіційних та неофіційних («латентних») критеріїв набуття членства в ЄС. У роботі проаналізовано географічний та політичний критерії за Договором про ЄС 1992 року, зосереджено увагу на недоліках невизначеності географічного критерію, що породжує неоднаковий підхід ЄС щодо держав-претендентів на вступ до ЄС. Детально проаналізовано Копенгагенські критерії та розкрито зміст політичного та економічного критерію. Звернено увагу на складність розуміння критерію «членства» (*acquis* ЄС). Підкреслена важливість Магрідського (інституційного) критерію, який полягає в тому, що країни-кандидати мають створити належні управлінські інституції та судові органи, адже відсутність останніх може звести нанівець зусилля органів ЄС та національних урядів та перешкодити виконанню взятих державою-заявницею зобов'язань за угодою про асоціацію. «Латентні» критерії членства, розглядаються як не менш важливі ніж офіційні.

Ключові слова: критерії набуття членства в ЄС, критерії членства в ЄС за Договором про ЄС, Копенгагенські критерії, Магрідський (інституційний) критерій, *acquis* ЄС, латентні критерії набуття членства в ЄС.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу официальных и неофициальных («латентных») критериев членства в ЕС. В работе проанализированы географический и политический критерии по Договору о ЕС 1992 года, сосредоточено внимание на недостатках неопределенности географического критерия, что, в свою очередь, порождает неодинаковый подход ЕС в отношении государств-претендентов на вступление в ЕС. Детально проанализированы Копенгагенские критерии и раскрыто содержание политического и экономического критерия. Обращено внимание на сложность понимания критерия «членства» (*acquis* ЕС). Подчеркнута важность Магридского (институционального) критерия, который заключается в том, что страны-кандидаты должны создать надлежащие управленческие институты и судебные органы,

ведь отсутствие последних может обесценить усилия органов ЕС и национальных правительств и помешать выполнению взятых государством-заявителем обязательств по соглашению об ассоциации. «Латентные» критерии членства рассматриваются как не менее важные, чем официальные.

Ключевые слова: критерии членства в ЕС, критерии членства в ЕС по Договору о ЕС, Копенгагенские критерии, Мадридский (институциональный) критерий, *acquis* ЕС, латентные критерии членства в ЕС.

Summary. This article considers formal and informal ('latent') criteria for EU membership. The author analyzed the geographical and political criteria of the Maastricht Treaty and focuses on the drawbacks of inaccuracy in defining the geographical criterion, which may lead to unequal treatment of the EU candidate countries when applying for EU membership. The Copenhagen criteria were also given detailed consideration. The author specified the content of the political and economic criteria. Special attention was drawn to the difficulties in understanding the term of the 'membership' criterion (EU *acquis*) and the importance of the Madrid (institutional) criterion. The latter means that the EU candidate countries must set up appropriate governing institutions and judicial bodies to justify the efforts of the European Union bodies and national governments and prevent the applicant country from fulfilling their obligations under the association agreement. 'Latent' criteria of membership are not considered to be less important than the official ones.

Key words: criteria for EU membership, criteria of the Maastricht Treaty, the Copenhagen criteria, the Madrid (institutional) criterion, EU *acquis*, 'latent' criteria of membership.

Постановка проблеми. Продовження процесу приєднання країн до Європейського Союзу, складність, а головне тривалість процесу вступу, що вимагає дотримання ряду формальних кроків, процес євроінтеграції України вимагає детального аналізу та осмислення вимог, що висувуються до потенційного члена Європейського Союзу. Невизначеність окремих критеріїв та формулювання окремих критеріїв в загальному вигляді вимагає певних уточнень з боку країн-членів задля уникнення неоднакового підходу та неоднозначної практики, наслідком якої може стати незбалансованість держав-членів та виникнення «розколу» всередині Союзу. Крім цього, дедалі більшого значення набувають «приховані» критерії, які потребують нормативного закріплення задля побудови чіткої та зрозумілої системи критеріїв, що забезпечила б однакове та рівне ставлення до претендентів. Порухення цілей Європейського Союзу окремими державами-членами вимагає, на нашу думку, більш жорсткого реагування та створення дійсно дієвого механізму, який слугував превенцією від порушень іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання набуття членства в Європейському Союзі, зокрема критерії, що висувуються до держав, що прагнуть приєднатися до ЄС, було предметом розгляду в публікації таких вчених: І. В. Артьомов, А. І. Кудряченко, В. Г. Лавриненко, Н. Б. Мушак тощо.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день проблематика визначення та деталізації критеріїв членства в ЄС є дуже актуальною з огляду на продовження процесу розширення ЄС та бажанням окремих держав приєднатися до цього наддержавного утворення. Хоча критерії набуття членства в ЄС були предметом дослідження багатьох вчених, проте, до сьогодні, увага не зосереджувалась на висвітленні проблеми щодо «розмитості» критеріїв членства, необхідності їх деталізації та зростан-

ні ролі прихованих критеріїв, дотримання яких є бажаним для ЄС. У зв'язку з цим, вважається доцільним здійснити аналіз офіційних та неофіційних критеріїв.

Мета. Головна мета даної статті — аналіз критеріїв членства, що зосереджені в різних правових актах ЄС та надання власного бачення щодо необхідності конкретизації критеріїв та ризиків, пов'язаних із загальним формулюванням окремих критеріїв. Другою, не менш важливою метою даного дослідження, є привернення уваги до неофіційних критеріїв, які з огляду на тривалу історію розширення ЄС, ставали перешкодою до євроінтеграції окремих країн.

Виклад основного матеріалу. Тривала історія розширення Європейського Союзу (далі — ЄС), незгасючий інтерес деяких країн, в тому числі і України, до європейської інтеграції, породжує необхідність детального аналізу критеріїв, дотримання яких є необхідним для набуття членства в ЄС. Офіційні критерії, які висувуються до держав, що прагнуть доєднатися до Євроспільноти зосереджені, головним чином, в Договорі про ЄС 1992 року, Копенгагенських критеріях членства в ЄС 1993 року, що були підтверджені в грудні 1995 року на Мадридському засіданні Європейської ради.

Відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз, будь-яка європейська держава, яка поважає цінності ЄС, що вказані в статті 2 відповідного договору (повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, повага до прав людини та деякі інші) і бере на себе зобов'язання втілювати ці принципи в життя, може звернутися із заявкою, маючі на меті, стати членом Європейського Союзу. Далі, Європейський парламент та національний парламент держави, що прагне набуття членства, інформується про цю заявку. Держава-заявник направляє заявку до Ради ЄС. Рада ЄС має схвалити дану заявку одностайно після консультацій з Комісією та після схвалення Європейським парламентом,

який приймає рішення більшістю членів, які входять до його складу. При цьому враховуються критерії відповідності, схвалені Європейською радою. Умови прийому та зміни, які тягне за собою цей прийом для Договорів, на який засновується Союз, виступає предметом угоди між державами-членами та державою — заявником. Згадана угода підлягає ратифікації всіма державами, що беруть в ній участь у відповідності з конституційними правилами кожної з них [1].

Як бачимо, в даній статті закріплені два основних офіційних критерії щодо набуття членства в ЄС, а саме — географічний критерій (членом ЄС може бути європейська держава) та політичний критерій (держава має не тільки декларувати, але й безпосередньо втілювати в життя цінності, на яких ґрунтується ЄС). Ці, як здається на перший погляд, «нескладні для розуміння та осмислення» критерії, що лаконічно викладені в статті 49 Договору про ЄС, породжують досить багато дискусійних питань, на які, на жаль, відсутня однозначна відповідь.

В такому випадку, виникає цілком логічне питання, яку саме державу слід називати «європейською», державу, ту яка географічно розташована на європейському континенті чи перевага надається саме «цивілізаційній» єдності з Європою?

М. Фуше у своїй роботі «Європейська республіка: історичні і географічні контури» зазначає, що термін «Європа», можна визначити як «топонім з хитливими значеннями границями», який поєднує елементи географічного, історичного і культурного характеру, які разом сприяють створенню європейської ідентичності. Спільний досвід взаємодії європейців, близькість їхніх ідей та цінностей неможливо звести до простої формули і залишити предметом перегляду кожного наступного покоління. Відповідно, неможливо і недоцільно встановлювати зараз кордони Європейського Союзу, контури якого будуть створені з часом [2, с. 48].

Науковець Д. Замятін вказує на відкритість образу Європи, який невідворотно «повзе» на Схід і «зсувається» у Євразію, тим самим відкресливши «розмитість» кордонів ЄС [3, с. 66].

Ми погоджуємось з таким підходом вчених і вважаємо, що географічний критерій набуття членства в ЄС слід розглядати комплексно, тобто як критерій, що містить дві складові (належність країни до європейського континенту та «цивілізаційна» єдність з Європою).

Цікавим є те, що досить неоднозначна практика набуття членства деякими країнами свідчить про «вибірковість» застосування географічного критерію. Наприклад, 20 липня 1987 року після подачі офіційної заявки було відмовлено у набутті членства в ЄС Марокко. Однією із причин відмови було те, що ця країна не розташована на європейському континенті. Натомість, є приклади, коли частини країн-членів ЄС розташовані за межами Європи,

наприклад, Французька Гвіана знаходиться в Південній Америці і є складовою частиною Франції. Спірним також є питання щодо членства Туреччини, оскільки лише 4% території цієї країни знаходиться на території європейського континенту. Привертає увагу, також набуття південної (грецької) частини Кіпру членства в ЄС. Хоча територіально острів не належить до європейського континенту, але як зазначила Європейська Комісія, «глибинні зв'язки, які протягом двох тисяч років розташовували острів біля самого джерела європейської культури й цивілізації, потужність європейського впливу, що проявляється в цінностях, які поділяються народом Кіпру, та в реаліях культурного, економічного, політичного і соціального життя його громадян, чисельність його контактів будь-якого виду зі Співтовариством — усе це надає Кіпру, поза всяким сумнівом, його європейську ідентичність і характер, а також підтверджує його покликання належати до Співтовариства». Як бачимо, на прикладі Туреччини, Кіпру та деяких інших країн можна зробити висновок про те, що великого значення набуває друга складова географічного критерію, а саме «цивілізаційна єдність», тобто наближеність культурного, економічного, політичного та соціального життя.

Щодо політичного критерію, то, як слушно зазначає А. І. Кудряченко, утвердження демократичних цінностей в державах Західної Європи та Північної Америки набули особливої уваги та актуального звучання у період після Другої світової війни, в 1960-ті та наступні десятиліття. Вони були спричинені як викликами внутрішнього розвитку, так і проблематикою, що виходила із міжнародних відносин [4, с. 63]. Слід зазначити, що демократичні цінності, яких має дотримуватись та втілювати у життя держава-заявник, містяться в Лісабонському договорі, а саме у преамбулі Договору: права людини, свобода, демократія, рівність громадян перед законом і верховенство закону. Інші ж менш загальні цінності отримують своє визнання та оформлення завдяки устоям, формулюванню цілей та функцій, які відображені в інших актах ЄС [4, с. 65].

Не менш вагому роль у набутті членства в ЄС, відіграють Копенгагенські критерії, прийняті у червні 1993 року Європейською Радою та підтверджені нею у грудні 1995 року у м. Мадрид. По суті, цими критеріями було доповнено вимоги до держави-заявниці. Копенгагенські критерії умовно доцільно поділити на три загальні критерії: політичний, а саме досягнення стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини, повагу і захист прав меншин; другий — наявність дієвої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском і дією ринкових сил у межах ЄС (економічний критерій); третій — здатність узяти на себе обов'язки членства, тобто зобов'язання, що випливають із факту вступу до ЄС, включно із суворим дотриманням цілей

політичного, економічного та валютного союзу (критерій членства).

У політичному критерії можна виділити наступні вимоги: забезпечення свободи парламентських і президентських виборів, а також виборів до місцевих органів влади; створення та розширення діяльності демократичних інститутів, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації; прийняття законодавства і створення відповідних установ, що надійно захищають права меншин; здійснення заходів із протидії дискримінації в усіх сферах суспільного життя; посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією; вирішення питань правового забезпечення та посилення спроможності боротьби з відмиванням коштів; створення надійно діючих інститутів у сфері юстиції та внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади, покращення функціонування судів; захист громадянських (особистих) прав і свобод людини. Як зазначає В. Лавриненко, самі ці критерії є комплексом стандартів функціонування та розвитку Європейського Союзу, який надає можливість йому виходити на все більш досконалі форми функціонування соціального організму [5, с. 591–592].

Цікавим є питання подальшої долі держави, яка вступила в ЄС, будучи демократичною, а потім почала «ігнорувати» демократичні принципи ЄС та дотримання прав людини. Європейський Союз досі діяв відносно «м'якими методами» щодо країн-порушників (Угорщина, Польща, Чехія і Словаччина). Договір про ЄС, зокрема, допускає введення санкцій проти проблемних країн, які порушують цінності Союзу. Крім цього, стаття 7 Договору про ЄС, передбачає, що у разі констатації Європейською Радою серйозного та постійного порушення цінностей ЄС з боку держави члена, Європейська Рада кваліфікованою більшістю може прийняти рішення про призупинення окремих прав держави-члена. Так, у 2018 році Єврокомісія, вперше в історії ЄС застосувала санкції проти Польщі, після того, як в країні почалася судова реформа, яка посилювала вплив чиновників на суди. У підсумку, Суд ЄС зобов'язав Польщу призупинити судову реформу і парламент Польщі був змушений скасувати спірні закони з метою дотримання принципів ЄС. Подібний «розкол» у стосунках ЄС спостерігається із Угорщиною. Євросоюз у доповіді про верховенство права 2020 року піддав критиці Угорщину за порушення низки принципів ліберальної демократії.

Крім цього, конкретні порівняльні відомості свідчать про незбалансованість економічних показників країн, станом на 2004 рік. Наприклад, в Люксембурзі показник ВВП на душу населення складав 45900, тоді як в Польщі цей показник був 9800 [6, с. 33].

Певну складність для держав, що претендують набути членство в ЄС, викликає так званий «критерій членства» (далі-асquis ЄС). У доповіді міністрів закордонних справ держав — членів ЄС було

зазначено, що держави — кандидати на вступ до ЄС повинні приєднатися до всіх політик та сфер діяльності ЄС, а також прийняти спільний правовий доробок ЄС. У документі, також, міністри наголошували на взаємозв'язку між членством у Європейських Співтовариствах та участю в діяльності, що має наслідком політичну уніфікацію. Крім цього, було запропоновано проводити консультації щодо мети та механізмів співробітництва, які державам кандидатам потрібно буде виконати і запровадити перед вступом до Співтовариства» [7].

Зважаючи на той факт, що в установчих договорах зміст та обсяг поняття «асquis ЄС» не визначений, нам імпонує думка Н. Мушак, яка пропонує виділити внутрішню і зовнішню складову асquis. При цьому, укладення міжнародних договорів ЄС із третіми країнами становить предмет зовнішньої складової змісту та форми асquis, а відносини між державами-членами становлять внутрішню складову цього поняття [8, с. 102].

Комісія ЄС тлумачить асquis як сукупність єдиних прав та обов'язків, що є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС і включає: зміст, принципи та політичні цілі установчих договорів ЄС; вторинне законодавство ЄС, ухвалене відповідно до установчих договорів ЄС; судову практику Суду ЄС; декларації та резолюції, ухвалені ЄС; правові інструменти спільної зовнішньої політики і політики безпеки; міжнародні угоди, укладені між державами-членами ЄС у відповідній сфері та міжнародні угоди, укладені ЄС з третіми країнами [9]. Так, наприклад, в угоді про асоціацію між ЄС та Грузією від 27 червня 2014 р. передбачені зобов'язання Грузії привести своє національне законодавство до асquis ЄС [10].

З вище зазначеного вбачається, що асquis Європейського Союзу містить внутрішню та зовнішню складові. Внутрішня складова асquis передбачає беззастережне дотримання державами-членами ЄС правових актів, ухвалених інститутами ЄС під час процесів європейської інтеграції. Зовнішня складова асquis полягає у визнанні та застосуванні насамперед третіми країнами, що висловили бажання вступити до ЄС всього спільного доробку Євросоюзу. Правовими інструментами зовнішньої складової асquis є ухвалені ЄС із третіми країнами міжнародні документи [8, с. 104].

Не менш важливого значення набув Мадридський критерій (інституційний) який полягає в тому, що країни-кандидати мають створити належні управлінські інституції та судові органи, підсилити їх дієздатність, забезпечити їх належними кадрами. ЄС не має виконавчих органів і виконання рішень покладає на держави-члени, чия неспроможність імплементувати нормативно-правові акти ЄС, слідувати за їх дотриманням, вживати заходи проти порушників може звести нанівець зусилля представників органів ЄС та національних урядів [9, с. 25]. Таким чином, членство в Європейському Союзі

передбачає наявність стабільних, ефективних і дієвих демократичних інституцій; список таких інституцій та вимоги до них поступово оформлюються за результатами експертних досліджень, у першу чергу виконаних у рамках Програми SIGMA. До списку обов'язкових інституцій було включено: політичні інститути (Президент, Парламент, Омбудсмен і т. ін.), які гарантують демократію і верховенство права, забезпечують права людини, стабільність і суспільний розвиток; ефективно діючі три гілки влади — законодавчу, виконавчу і судову — з чітко окресленими повноваженнями і межами компетенції; незалежну і спроможну систему судочинства; розвинуту систему виконавчих органів влади, здатну забезпечити виконання взятих державою зобов'язань у такий спосіб, щоб це було на користь її громадянам; наближені до громадян місцеві органи влади (органи місцевого самоврядування); розвинуте громадянське суспільство; незалежні засоби масової інформації та інші [10, с. 127].

Крім офіційних критеріїв, які закріплені у правових актах ЄС, існують також неофіційні критерії, дотримання яких начебто не є обов'язковим, проте аналіз складу країн-членів ЄС, свідчить про те, що відповідність держави-претендента на членство в ЄС цим критеріям «пришвидшує» процес входження до Євроспільноти.

По-перше, бажаним є аби держава-заявник була членом Ради Європи, адже це означає, що держава вже провела низку демократичних реформ. До того ж, згідно статті 3 Статуту Ради Європи, кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією, а також повинен відверто та ефективно співробітничати в досягненні мети Ради, визначеної у главі I Статуту [11].

По-друге, держава-кандидат на членство в ЄС повинна бути членом СОТ, адже якщо держава відповідає цьому критерію це означає, що держава розвиває ринкову економіку та діє у відповідності до цілей, закріплених в Угоді про створення СОТ, а саме: спрямовання зусиль на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості й значного та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, а також розширення виробництва товарів та послуг і торгівлі ними з урахуванням оптимального використання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення захистити й зберегти навколишнє середовище та поліпшити засоби для досягнення цього в такий спосіб, який є сумісним з їхніми відповідними потребами та інтересами на різних рівнях економічного розвитку [11].

По-третє, бажаним є аби держава була членом Північноатлантичного альянсу (НАТО), це пояснюється відсутністю армії ЄС та потреба у забезпеченні загальноєвропейської безпеки. Так, на Празькому саміті 2002 року глави держав та го-

лови урядів НАТО ухвалили пакет комплексних заходів, спрямованих на посилення готовності й спроможності Альянсу виконувати весь спектр завдань, необхідних для забезпечення безпеки країн-учасниць Альянсу й безпеки і стабільності у світі в цілому [12].

По-четверте, держава не повинна мати внутрішнього конфлікту. Саме цим «латентним» критерієм можна пояснити Придністровський конфлікт — політичний і військовий конфлікт, що виник на початку 1990-х між владою Молдови та самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою, підтриманою Росією, а також збройний конфлікт між Грузією з одного боку та Росією і сепаратистськими угрупованнями Південної Осетії та Абхазії з іншого, захоплення Криму Росією та війну на Сході України. Військове вторгнення та втручання Російської Федерації мало місце там, де Росія бачила загрозу щодо вступу тієї або іншої країни до ЄС та втрату сфер свого впливу на цих територіях.

Висновки з даного дослідження. Виходячи з аналізу наукових праць, аналізу основних джерел права ЄС, які стосуються критеріїв членства, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день існують офіційні критерії, що закріплені у правових актах ЄС та неофіційні («латентні») критерії, які хоча і не закріплені, проте набувають важливого значення, з огляду на країни, що набули членства.

Крім цього, аналіз географічного та політичного критеріїв набуття членства в ЄС, що сформульовані в Договорі про ЄС, дозволяє зробити висновок про певну «розмитість» та «загальність» формулювань, що породжує неоднозначну практику та неоднаковий підхід прийняття держав, які географічно не знаходяться на європейському континенті, проте мають «цивілізаційну» єдність (Кіпр та деякі інші) та держав, які хоча і географічно розташовані в Європі, проте мають суттєві недоліки щодо дотримання верховенства права та прав людини (Польща, Угорщина).

Певну невизначеність має критерій членства (acquis ЄС), але доцільним є виділення в ньому внутрішньої і зовнішньої складової. При цьому укладення міжнародних договорів ЄС із третіми країнами становить предмет зовнішньої складової змісту та форми acquis, а відносини між державами-членами становлять внутрішню складову цього поняття.

Останнім часом все більшого значення набуває Мадридський (інституційний) критерій, адже існування та активна діяльність демократичних інституцій повинна мати здатність забезпечити виконання взятих державою зобов'язань та забезпечити дотримання та безпосереднє втілення в життя цілей Європейського Союзу.

В свою чергу, так звані приховані («латентні») критерії, яким бажано відповідати державі, що прагне якомога швидше стати членом ЄС цілком

логічно відображають інтереси держав-членів ЄС «розширювати» ЄС лише за рахунок тих держав, які є демократичними, які мають розвинену ринкову економіку, які не мають внутрішніх конфліктів, а отже не несуть загрозу безпеці ЄС.

Крім цього, прихильність ЄС до держав, які є членами НАТО, на наш погляд, пояснюється тривалим співробітництвом НАТО та ЄС, а також спрямованням спільних зусиль на підвищення європейської відповідальності в питаннях оборони.

Література

1. Договір про Європейський союз. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
2. Фуше М. Европейская республика: Исторические и географические контуры: Эссе / Мишель Фуше. М.: Междунар. отношения, 1999. 168 с.: ил. На рус. Яз.
3. Європейська інтеграція / пер. з нім. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 394 с.
4. Кудряченко А. І. Європейські цінності та їх вплив на розбудову країн молодшої демократії / А. І. Кудряченко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 19. С. 62–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2012_19_13
5. Лавриненко В. Г. Національне і глобальне в адаптації системи саморегуляції України до системи саморегуляції Об'єднаної Європи Саморегуляція соціального організму країни: монографія / В. Г. Лавриненко; за наук. ред. В. П. Бека (голова), Н. В. Крохмаль, Г. О. Нестеренко; Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 652 с. С. 591–592. (Серія: «До 175-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова»).
6. Артьомов І. В. Проблеми і перспективи входження України в Європейський Союз: Навчальний посібник. Ужгород: Ліра, 2007. 384 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 7). URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3707>
7. The Report of Davihnyon, approved by the foreign ministers of the Member States on 20 July 1970 and adopted on 27th October 1970 in Luxembourg, EC Bull 1970, 11, 13.
8. Мушак Н. ACQUIS у правовій системі Європейського Союзу // Міжнародні відносини № 1(44/45)/2016. URL: <file:///C:/Users/work/Downloads/3253-11950-1-PB.pdf>
9. Оржель О. Європеїзація систем публічного адміністрування країн Центральної та Східної Європи у контексті підготовки до членства в ЄС / О. Оржель // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. Вип. 2. С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_2_5
10. Preparing Public Administration for the European Administrative Space. SIGMA Papers N23. URL: www.sigmaweb.org/pdf/SIGMA_SP23_98E/pdf
11. Угода про заснування Світової організації торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
12. Prague Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>

УДК 347.962.6

Скоромний Ярослав Ігорович

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури

Львівський університет бізнесу та права

Скоромный Ярослав Игоревич

кандидат юридических наук,

преподаватель кафедры судоустройства, прокуратуры и адвокатуры

Львовский университет бизнеса и права

Skoromnyy Yaroslav

PhD in Law,

Lecturer of the Department of Judiciary, Prosecution and Advocacy

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0002-4067-710X

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6388

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СУДДІВСЬКОМУ КОРПУСІ:
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ**

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СУДЕЙСКОМ КОРПУСЕ:
ПОНЯТИЕ И ВИДЫ**

**ORGANIZATIONAL AND LEGAL MEASURES
TO PREVENT OFFENSES IN THE JUDICIAL MANPOWER:
CONCEPT AND TYPES**

Анотація. У статті представлено організаційно-правові заходи запобігання правопорушенням у суддівському корпусі з позиції сутності та різновидів. Встановлено, що для запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями, необхідно сформулювати та реалізувати цілісний комплекс різних заходів та інструментів протидії та нейтралізації наявних та потенційних випадків настання таких правопорушень. З'ясовано, що запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями, відбувається на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Доведено, що заходи запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями на спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, першочергово націлені на встановлення, усунення та попередження правопорушень, які вчинили, вчиняють та можуть вчинити судді. Встановлено, що процес запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями у суддівському корпусі на індивідуальному рівні, охоплює ряд організаційно-правових заходів, націлених на мотивування правомірної поведінки кожного судді відповідно до приписів правових норм. З'ясовано, що для запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями у суддівському корпусі, а також поза межами посадових обов'язків суддів, вагоме значення відіграють приписи суддівської етики. Доведено, що особливу роль у процесі запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями в контексті виконання службових обов'язків, відіграє інститут юридичної відповідальності суддів. Визначено, що важливими заходами запобігання правопорушень, що вчиняються суддями, виступають кваліфікаційне оцінювання суддів, регулярне оцінювання суддів, суддівське дос'є, надання методичної допомоги апеляційними судами та вищими спеціалізованими судами, пленуми вищих спеціалізованих судів, систематичне проведення спеціальних перевірок даних на основі визначення їх відповідності законодавчим вимогам, роз'яснювальні та профілактичні роботи поміж суддями. Встановлено, що у законодавстві не визначено ні форм, ні способів надання методичної допомоги суддям, тому, відповідно до практики судочинства, формами надання методичної допомоги суддям можуть виступати: відповіді на

запитання суддів нижчого рівня суду, різні інформаційні листи, систематичні наради, проведення семінарів, участь суддів у підведеннях підсумків в місцевих судах, проведення лекцій у територіальних відділеннях Національної школи суддів України. Запропоновано перспективи подальших досліджень в окресленому напрямку, які полягають у комплексному дослідженні процесу запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями, відповідно до положень законодавства України.

Ключові слова: судовою влада, суддя, суд, правопорушення, правосуддя, судочинство.

Аннотация. В статье представлены организационно-правовые меры предупреждения правонарушений в судебном корпусе с позиции сущности и разновидностей. Установлено, что для предотвращения правонарушений, совершаемых судьями, необходимо сформировать и реализовать целостный комплекс различных мероприятий и инструментов противодействия и нейтрализации имеющихся и потенциальных случаев наступления таких правонарушений. Выяснено, что предупреждение правонарушений, совершаемых судьями, происходит на общесоциальном, специально-криминологическом и индивидуальном уровнях. Доказано, что меры предупреждения правонарушений, совершаемых судьями на специально-криминологическом и индивидуальном уровнях, в первую очередь нацелены на установление, устранение и предупреждение правонарушений, совершивших, или правонарушений, которые осуществляют и могут осуществить судьи. Установлено, что процесс предупреждения правонарушений, совершаемых судьями в судебном корпусе на индивидуальном уровне, охватывает ряд организационно-правовых мер, направленных на мотивирование правомерного поведения каждого судьи в соответствии с предписаниями правовых норм. Выяснено, что для предотвращения правонарушений, совершаемых судьями в судебном корпусе, а также за пределами должностных обязанностей судей, большое значение играют предписания судебской этики. Доказано, что особую роль в процессе предотвращения правонарушений, совершаемых судьями в контексте выполнения служебных обязанностей, играет институт юридической ответственности судей. Определено, что важными мерами предотвращения правонарушений, совершаемых судьями, выступают квалификационное оценивание судей, регулярное оценивание судей, судебское досье, оказание методической помощи апелляционными судами и высшими специализированными судами, пленумы высших специализированных судов, систематическое проведение специальных проверок данных на основе определения их соответствия законодательным требованиям, разъяснительные и профилактические работы между судьями. Установлено, что в законодательстве не определено ни форм, ни способов оказания методической помощи судьям, поэтому, согласно практики судопроизводства, формами предоставления методической помощи судьям могут выступать: ответы на вопросы судей низшего уровня суда, различные информационные письма, систематические совещания, проведение семинаров, участие судей в подводах итогов в местных судах, проведение лекций в территориальных отделениях Национальной школы судей Украины. Предложено перспективы дальнейших исследований в очерченном направлении, которые заключаются в комплексном исследовании процесса предупреждения правонарушений, совершаемых судьями в соответствии с положениями законодательства Украины.

Ключевые слова: судебная власть, судья, суд, правонарушения, правосудие, судопроизводство.

Summary. The article presents organizational and legal measures for the prevention of offenses in the judiciary from the standpoint of the essence and varieties. It has been established that in order to prevent offenses committed by judges, it is necessary to form and implement an integral set of various measures and tools to counteract and neutralize existing and potential cases of such offenses. It was found that the prevention of offenses committed by judges occurs at the general social, special criminological and individual levels. It has been proven that measures to prevent offenses committed by judges at the special criminological and individual levels are primarily aimed at establishing, eliminating and preventing offenses committed or offenses that are carried out and can be carried out by judges. It has been established that the process of preventing offenses committed by judges in the judiciary at the individual level covers a number of organizational and legal measures aimed at motivating the lawful behavior of each judge in accordance with the prescriptions of legal norms. It was found that the prescriptions of judicial ethics are of great importance in order to prevent offenses committed by judges in the judiciary, as well as outside the official duties of judges. It has been proved that the institution of judicial responsibility of judges plays a special role in the process of preventing offenses committed by judges in the context of performing their official duties. It has been determined that important measures to prevent offenses committed by judges are qualification assessment of judges, regular assessment of judges, judicial dossier, provision of methodological assistance by courts of appeal and higher specialized courts, plenary sessions of higher specialized courts, systematic special checks of data based on determining their compliance with legislative requirements, explanatory and preventive work between judges. It has been established that the legislation does not define either the forms or methods of providing methodological assistance to judges, therefore, according to the practice of legal proceedings, the forms of providing methodological assistance to judges can be: answers to questions of judges of the lower level of the court, various information letters, systematic meetings, seminars, participation judges in summing up the results in local courts, conducting lectures in the territorial offices of the National School of Judges of Ukraine. Prospects for further research in the outlined direction, which consist in a comprehensive study of the process of preventing offenses committed by judges in accordance with the provisions of the legislation of Ukraine, are proposed.

Key words: judiciary, judge, court, offenses, justice, legal proceedings.

Постановка проблеми. Дослідження доводять, що сутність поняття відповідальності суддів виникає із трактування поняття судової влади. При цьому, судова влада за своєю суттю призначена для відновлення порушених прав у незалежності від того, хто і за яких обставин їх порушував. Так, судова влада націлена на нейтралізацію дій правопорушників з метою недопущення у перспективі вчинення таких правопорушень повторно. Водночас існують випадки, коли судді виступають у ролі правопорушників, і тим самим перешкоджають здійсненню справедливого правосуддя.

З огляду на зазначене, актуальність тематики наукової статті націлена на дослідження основних засад запобігання правопорушенням у суддівському корпусі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика запобігання правопорушенням у суддівському корпусі на сьогодні є широко досліджуваною серед багатьох вчених-правників та практиків-юристів, зокрема дослідження в окресленому напрямку проводять А. А. Бандурка [1], Я. І. Галинський [2], А. П. Закалюк [3], О. М. Литвинов [4], О. Литвак [5], О. М. Овчаренко [6], М. А. Філіппов [7], А. В. Шевченко [8], О. Ю. Шостко [9] та інші.

Разом з тим, основні засади запобігання правопорушенням у суддівському корпусі регулюються положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10].

Однак, як показує аналіз літератури [1–17], проблематика запобігання правопорушенням у суддівському корпусі є ще не до кінця вивченою та потребує проведення ґрунтовніших досліджень, зокрема у напрямку дослідження організаційно-правових заходів запобігання правопорушенням у суддівському корпусі.

Мета статті. Метою статті є представлення організаційно-правових заходів запобігання правопорушенням у суддівському корпусі з позиції сутності та різновидів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції А. В. Маляренка, основними цілями функціонування інституту юридичної відповідальності суддів виступають [7; 17]:

- 1) надання гарантій на забезпечення надійного правового захисту громадян;
- 2) впровадження справедливих та належних стандартів і норм професійної поведінки суддів;
- 3) формування у громадян довіри до неупередженості та незалежності суддів та підкореності їх тільки закону;
- 4) представлення перед громадянами ситуацій дотримання суддями тільки високих стандартів і норм поведінки, а також високого рівня справедливості у здійсненні правосуддя та ухваленні судового рішення;
- 5) забезпечення допомоги суддям у напрямку зміни етичних норм їх поведінки;

- 6) використання інструментів юридичного впливу на суддів, за якими закріплена неналежна поведінка у ході чи за результатами здійснення правосуддя.

З огляду на те, а також, виходячи із цілей інституту юридичної відповідальності суддів, визначених вище, слід відмітити, що такі цілі у більшій мірі підходять під завдання інституту юридичної відповідальності суддів.

Щодо розуміння особливостей функціонування інституту юридичної відповідальності суддів, то відповідно до досліджень А. В. Шевченка, дисциплінарна відповідальність суддів полягає у забезпеченні належного рівня виконання суддями посадових обов'язків, дотриманні ними дисципліни, що у перспективі сприятиме досягненню стабільності розвитку та функціонування системи судової влади в Україні та забезпечення прав зацікавлених громадян на здійснення справедливого правосуддя [8, с. 12].

Відповідно до окресленого, головна мета діяльності інституту юридичної відповідальності суддів націлена на досягнення цілісності об'єкта цього інституту, зокрема на забезпечення дотримання фундаментальних прав людини і громадянина, а також на проведення справедливого і водночас незалежного правосуддя із формуванням на цій основі гарантій реалізації таких прав. Тому, для досягнення мети інституту юридичної відповідальності суддів потрібно послідовно виконувати такі завдання, зокрема:

- 1) сформулювати та сприяти реалізації механізмів встановлення правопорушень, що вчинені суддями і безпосередньо протидіяти їм, щоб у перспективі не виникало таких правопорушень;
- 2) забезпечити належні правові, організаційні та фінансово-економічні умови для виконання суддями посадових обов'язків, зокрема у напрямку проведення справедливого та незалежного правосуддя;
- 3) мотивувати дотримання етичних норм поведінки суддями через використання різних правових та організаційних заходів тощо.

Дослідження доводять, що випадки, коли неможливо належно вирішити проблематику притягнення суддів до юридичної відповідальності, на сьогодні є мало вивченими серед наукового кола вчених-правників та юристів-практиків. Тому, для розкриття цього питання потрібно виходити із загальнотеоретичних підходів.

Так, у минулому для попередження кримінальних правопорушень, вчинюваних суддями, застосовувалося покарання з метою запобігання у подальшому таких правопорушень. При цьому, покарання застосовувалося і з ціллю профілактики вчинення правопорушень суддями [3, с. 154].

Відповідно до досліджень європейських вчених-правників процесуальним та матеріальним кримінальним законодавством виокремлювалося дві основні функції, якими передбачалося запобігання суддями правопорушень. Так, це [9, с. 17]:

- 1) функція захисту громадян (у тому числі суспільства загалом) від правопорушників (до прикладу суддів) та правопорушень (до прикладу тих, що вчиняються суддями);
- 2) функція гарантування захисту прав будь-якого громадянина, який обвинувачується у вчиненні правопорушення (до прикладу прав суддів, що обвинувачуються у вчиненні правопорушень).

За дослідженнями українського кримінолога В. В. Голіна для запобігання правопорушенням необхідно сформувати та реалізувати цілісний комплекс різних видів заходів та діяльності, які безпосередньо мають бути націлені на удосконалення суспільних відносин у державі. Це, своєю чергою, у перспективі сприятиме нейтралізації впливу негативних процесів та явищ, якими насамперед породжуються правопорушення [11].

Стосовно попередження кримінальних правопорушень, вчинюваних суддями, то, до прикладу, досить поширеною серед кримінологів виступає така класифікація заходів щодо недопущення виникнення правопорушень, яка насамперед полягає у [3, с. 154–162; 4, с. 21]:

- 1) запобіганні правопорушенням на загальносоціальному рівні (заходи цього рівня мають виходити із культурно-виховного та соціально-економічного характеру, які, до прикладу, мають бути націлені на подальше функціонування і розвиток суспільних відносин);
- 2) запобіганні правопорушенням на спеціально-кримінологічному рівні (заходи цього рівня повинні бути націлені на боротьбу із правопорушеннями із використанням на цій основі впливу державних органів, громадських організацій та громадян);
- 3) запобіганні правопорушенням на індивідуальному рівні (заходи цього рівня мають бути націлені на окрему особу з метою недопущення нею вчинення подальших правопорушень).

Аналіз досліджень засвідчує, що на сьогодні досить поширеною є думка про те, що особливим суб'єктом запобігання правопорушенням виступає суд [5, с. 97]. З огляду на те, вважається, що суд у ході розгляду судових справ [1, с. 176]:

- 1) розглядає та виокремлює причини і умови вчинення правопорушень;
- 2) досліджує правильність процесу розслідувань, здійснюваних слідчим і органами дізнання, у напрямку дотримання вимог законодавства стосовно виявлення та усунення умов і причин вчинення правопорушень;
- 3) здійснює перевірку законності заходів, які вжиті державними органами чи посадовими особами за поданням слідчого.

У ході дослідження встановлено, що однією із причин складності системи запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями, насамперед має місце ситуація, за якої судді, як посадові особи

державної судової влади, виступають основними суб'єктами запобігання правопорушенням. З одного боку суддями розглядаються та вирішуються судові справи стосовно обвинувачення винних у вчиненні ними правопорушень (як адміністративних, так і кримінальних), а з іншого — справи про оскарження рішень суддів про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності чи справи про відшкодування морального та/чи матеріального збитку у ході проведення цивільного правосуддя [2, с. 6].

Разом з тим, слід відмітити, що основне призначення функціонування інституту юридичної відповідальності суддів полягає у запобіганні вчиненню суддями правопорушень у ході виконання ними службових обов'язків у суддівському корпусі. Що стосується запобігання правопорушень, вчинюваних суддями поза межами професійної діяльності, то такий процес насамперед покладений на органи соціального контролю, які застосовують ряд методів та засобів впливу на недопущення несприйнятної поведінки і її мінімізацію [2, с. 6].

При цьому, особливу роль у дотриманні суддями належних правил поведінки відіграють приписи суддівської етики. Приписами суддівської етики також передбачено запобігати правопорушенням суддів, вчинених поза межами їх посадових обов'язків.

З огляду на зазначене вище, варто виокремити три рівні запобігання правопорушенням. Відповідно до першого рівня, в основу якого покладено загальносоціальне запобігання правопорушень у суддівському корпусі, то тут гарантії щодо належної організації судової системи та діяльності суду повинна давати держава [6].

При цьому, в основі соціального контролю держави з метою запобігання правопорушень суддів у суддівському корпусі, має лежати [3, с. 154]:

- 1) контроль, який проводиться системою правосуддя та правової охорони за рахунок використання різних способів встановлення та припинення правопорушень;
- 2) внутрішній контроль, в основі якого лежить підтримка та схвалення інтересів суспільства, їх цінностей, норм та форм поведінки;
- 3) посередній контроль, в основі якого лежить контроль за діяльністю особи, яка виступає у ролі правопорушника;
- 4) контроль із застосуванням різних способів досягнення цілей у напрямку задоволення потреб, який не враховує чи зменшує потребу у задоволенні злочинних та неправомірних способів та форм такого задоволення потреб.

Розглядаючи запобігання правопорушень на спеціально-кримінологічному рівні у суддівському корпусі, то тут слід зауважити, що такий процес являє собою комплекс правових, організаційних і економічних заходів, націлених на нейтралізацію умов і причин, через які суддями вчиняються правопорушення. Окрім того, таким контролем передбачається

недопущення суддями правопорушень на різних етапах їх протиправної поведінки. Суб'єктами, які здійснюють запобігання правопорушень суддями, насамперед виступають правоохоронні органи, що уповноважені на виявлення та припинення кримінальних правопорушень. При цьому, правоохоронні органи також націлені на попередження та встановлення правопорушень, які здійснюються органами та посадовими особами судової влади, у тому числі суддями (до прикладу, найчастіше у випадках, коли судді обіймають адміністративні посади у судах, органах суддівського самоврядування чи органах, уповноважених на виконання дисциплінарних повноважень стосовно суддів (зокрема у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та/чи у Вищій раді правосуддя).

Водночас запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями у суддівському корпусі, на індивідуальному рівні охоплює ряд організаційно-правових заходів, націлених на мотивування правомірної поведінки кожного судді відповідно до приписів правових норм, при цьому, така поведінка не має суперечити головним принципам права [12].

Розглядаючи особливості мотивування правомірної поведінки кожного судді, то тут слід відмітити, що важливу роль у цьому процесі виконують законні інтереси, заохочення, суб'єктивні права та пільги, що гарантуються державою суддям. Так, насамперед, заходи мотивації правомірної поведінки кожного судді полягають у [13, с. 737]:

- 1) підвищенні рівня кваліфікації суддів;
- 2) методичній підтримці суддів у ході виникнення складних питань у системі здійснення правосуддя;
- 3) використанні методів переконання суддів у ході виникнення недоліків у процесі організації ними професійної діяльності;
- 4) спонуканні до особистих досягнень і професійних успіхів.

Виходячи із вивчення особливостей запобігання правопорушень суддями як на спеціально-кримінологічному рівні, так і на індивідуальному рівні, варто відмітити, що заходи запобігання, які виокремлені на цих рівнях, першочергово націлені на встановлення, усунення та попередження правопорушень, які вчинили, вчиняють та можуть вчинити судді.

Особливим заходом запобігання правопорушенням, вчиненим суддями, виступає проведення їх кваліфікаційного оцінювання. До прикладу, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [10] визначено основні засади проведення кваліфікаційного оцінювання суддів.

Так, відповідно до статті 83 «Завдання та підстави кваліфікаційного оцінювання» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10] Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить кваліфікаційне оцінювання суддів з ціллю визначення

їх здатності (до прикладу як кандидата на посаду судді) проводити правосуддя за спеціально визначеними законом критеріями. При цьому, основними критеріями кваліфікаційного оцінювання суддів виступають: а) професійна етика; б) компетентність; в) доброчесність.

Основними етапами проведення кваліфікаційного оцінювання суддів виступають: а) етап складення іспиту; б) етап вивчення досьє і проведення співбесіди (відповідно до статті 85 «Етапи кваліфікаційного оцінювання» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10]).

Окрім кваліфікаційного оцінювання суддів Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [10] також передбачено проведення регулярного оцінювання суддів. З огляду на те, судді зобов'язані для підтримання належного рівня кваліфікації проходити підготовку у Національній школі суддів України. При цьому, регулярне оцінювання суддів проводиться протягом усього терміну перебування їх на посадах з ціллю визначення особистих потреб задля їх удосконалення, а також для стимулювання процесу підвищення кваліфікації суддями і професійного зростання (відповідно до положень статті 89 «Підготовка судді для підтримки його кваліфікації» та статті 90 «Завдання та порядок регулярного оцінювання судді» цього Закону).

Що стосується кваліфікаційного оцінювання суддів в Україні, то відповідно до ч. 7 статті 56 «Права та обов'язки судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10] суддя несе обов'язок підтверджувати законність усіх джерел походження майна, якими він володіє, у ході проходження кваліфікаційного оцінювання.

Згідно ч. 5 статті 69 «Вимоги до кандидатів на посаду судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10] на посаду судді не може претендувати особа, яка була раніше звільнена із такої посади, відповідно до результатів кваліфікаційного оцінювання.

Подібні ситуації, де призначення інститутів кваліфікаційного оцінювання суддів є таким, як в Україні, спостерігаються у багатьох країнах СНД та ЄС. Так, до прикладу практика Італії стосовно професійного оцінювання суддів доводить, що один раз у 4-и роки судді мають пройти кваліфікаційне оцінювання, від результатів якого залежить подальша професійна діяльність суддів. При цьому, в Італії є 7-м рівнів кваліфікаційного оцінювання суддів. Кожен рівень кваліфікаційного оцінювання суддів призначений на відповідні посади, пройшовши який, суддя посідає нову посаду. Суддів також перевіряють на рівень їх компетентності, старанності, продуктивності та мотивації. Окрім того, до кваліфікаційного оцінювання представляються чіткі вимоги, які розробляє та затверджує Вища рада магістратури. Кваліфікаційне оцінювання суддів проводять голови судів. Результати пройденого

кваліфікаційного оцінювання суддя може оскаржити, попередньо звернувшись до регіональної судової ради чи до Вищої ради магістратури. Результати кваліфікаційного оцінювання суддів можуть бути позитивними, негативними чи неопозитивними. Якщо результати кваліфікаційного оцінювання судді є позитивними, то його підвищують у посаді, якщо негативними — то суддя має пройти переоцінювання через 2-а роки, а якщо неопозитивним — то суддя має пройти переоцінювання через рік, при чому заробітна плата в період переатестації суддям не підвищується. У випадку, коли суддя через 2-а роки знову отримує негативні результати за підсумками кваліфікаційного оцінювання, то його звільняють з посади судді відповідно до рішення, ухваленого Вищою радою магістратури, при чому, таке рішення суддя може оскаржити у адміністративному суді [14].

Водночас у Бельгії судді проходять кваліфікаційне оцінювання через 1-н рік після призначення їх на посаду судді, а далі — кожні 3-и роки. Результати кваліфікаційного оцінювання суддів не можна використовувати у дисциплінарному провадженні. До суду вищої інстанції мають бути подані звіти про результати кваліфікаційного оцінювання суддів у письмовій формі, при цьому, зміст таких звітів враховується для підвищення (пониження) суддів у посаді [14].

Натомість у Польщі перевірку професійної діяльності суддів проводить Міністерство юстиції Республіки Польща. Процедура кваліфікаційного оцінювання суддів проходить відповідно до положень статті 8 Закону «Про систему судів загальної юрисдикції». Окрім того, Міністерством юстиції Республіки Польща проводиться адміністративний нагляд за діяльністю та функціонуванням судової системи, а також [14]:

- 1) призначення на посаду та звільнення з посади голів судів загальної юрисдикції відповідно до подання органів системи суддівського самоврядування;
- 2) контроль за ефективністю професійної діяльності голів судів та суддів;
- 3) відкриття дисциплінарного провадження відносно судді;
- 4) призначення судових адміністраторів;
- 5) винесення суддям попереджень стосовно виявленої неефективної організації суддями процесу професійної діяльності;
- 6) встановлення правил внутрішнього розпорядку трудової діяльності суду.

Відповідно до положень Висновку № 17(2014), винесеного Конституційною радою європейських суддів «Про оцінювання роботи судді, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади» від 23-го жовтня 2014 року основними аспектами процедури кваліфікаційного оцінювання суддів у країнах ЄС виступають [15]:

- 1) проведення у багатьох країнах ЄС формальних та неформальних систем кваліфікаційного оцінювання;
- 2) правові засади та алгоритм кваліфікаційного оцінювання суддів проводиться на основі правового законодавства відповідної країни;
- 3) якщо результати кваліфікаційного оцінювання суддів є незадовільними, то не завжди відбувається звільнення судді із посади, однак за винятком деяких випадків (до прикладу, коли суддя здійснив серйозне правопорушення, зокрема порушення дисциплінарних правил);
- 4) кваліфікаційне оцінювання суддів повинно проводитись, виходячи із об'єктивних критеріїв, при чому, основу мають становити насамперед якісні показники;
- 5) кваліфікаційне оцінювання суддів має проводитись тільки органами судової влади;
- 6) алгоритм проведення кваліфікаційного оцінювання повинен включати тільки належні процедури і базуватися на об'єктивній та достовірній інформації.

З огляду на зазначене вище, та відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10] процедура кваліфікаційного оцінювання суддів та процедура регулярного оцінювання суддів виступають важливими організаційно-правовими заходами запобігання правопорушенням, здійснюваним суддями. Так, процес проведення таких видів оцінювань покладений на орган дисциплінарної влади, який, до прикладу, може виявити попередньо вчинені суддями правопорушення чи попередити вчинення суддями нових правопорушень, здійснюючи, при цьому, заходи дисциплінарного впливу. Прикладом тут може слугувати випадок, коли Вища кваліфікаційна комісія України не дає підтвердження на здатність судді проводити правосуддя у суді чи відмовляє судді у наданні рекомендацій, необхідних для безстрокового обрання.

Як відмічалось вище, ще одним із важливих заходів запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями, виступає суддівське дос'є. У цьому документі містяться дані про професійний розвиток та результати діяльності судді, копії всіх ухвалених рішень стосовно перебування його на посаді судді, рівень ефективності проведення ним судочинства, випадки притягнення його до дисциплінарної відповідальності, відповідність антикорупційним та етичним критеріям.

Дані суддівського дос'є передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від територіальних управлінь Державної судової адміністрації України. Це дає можливість відслідковувати інформацію про професійну діяльність кожного судді, а також завчасно визначати недоліки у його роботі.

Відтак, завдяки суддівському дос'є органом дисциплінарної влади проводиться нагляд за діяльністю судді, її прозорістю. Що стосується періодичності

та порядку заповнення суддівського досьє, то такі документи заповнюються відповідно до рішень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України спільно із Радою суддів України.

Варто зазначити, що окрім кваліфікаційного оцінювання суддів, регулярного оцінювання суддів, суддівського досьє, важливим організаційно-правовим заходом запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями, виступає надання методичної допомоги апеляційними та іншими вищими спеціалізованими судами (відповідно до положень статті 27 «Повноваження апеляційного суду» та статті 32 «Повноваження вищого спеціалізованого суду» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10]).

Так, надання методичної допомоги апеляційними судами та вищими спеціалізованими судами має базуватися на основі дотримання принципу незалежності суддів, тобто недопущення ситуації, коли вищий суд дає вказівки нижчому суду стосовно конкретної справи. Різного роду рекомендації, думки, поради щодо трактування законодавства, яке виходить з позиції суддів-кураторів, не виступає вказівкою, яка є обов'язковою до виконання, а також не перешкоджає судді місцевого суду самостійно здійснювати правосуддя [16].

Водночас у законодавстві не визначено ні форм, ні способів надання методичної допомоги. Тому, форми і способи надання методичної допомоги суддям на сьогодні виробляються практикою судочинства. Так, формами, наприклад, можуть виступати: а) відповіді на запитання суддів нижчого рівня суду; б) різні інформаційні листи; в) систематичні наради; г) проведення семінарів; д) участь суддів у підведеннях підсумків в місцевих судах; е) проведення лекцій у територіальних відділеннях Національної школи суддів України.

Окрім того, ключову роль для запобігання правопорушень, вчинюваних суддями, становлять пленуми вищих спеціалізованих судів (до прикладу такі пленуми носять рекомендаційний характер для судів нижчого рівня). Також запобігання правопорушень з боку суддів можна домогтися через систематичне проведення спеціальних перевірок даних стосовно визначення їх відповідності законодавчим вимогам. Не менш важливе значення для запобігання правопорушень, вчинюваних суддями, має проведення різних роз'яснювальних та профілактичних робіт поміж суддями.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Результати опрацювання джерел [1–17] дозволяють представити організаційно-правові заходи запобігання правопорушенням у суддівському корпусі з позиції сутності та різновидів. В контексті цього встановлено, що:

- для запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями, необхідно сформулювати та реалізувати цілісний комплекс різних заходів та інструментів протидії та нейтралізації наявних та потенційних випадків настання таких правопорушень;
- запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями, відбувається на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях;
- заходи запобігання, які виокремлені на спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, першочергово націлені на встановлення, усунення та попередження правопорушень, які вчинили, вчиняють та можуть вчинити судді
- запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями у суддівському корпусі, на індивідуальному рівні охоплює ряд організаційно-правових заходів, націлених на мотивування правомірної поведінки кожного судді відповідно до приписів правових норм;
- для запобігання правопорушенням суддів у суддівському корпусі, а також поза межами їх посадових обов'язків, вагоме значення відіграють приписи суддівської етики;
- особливу роль у процесі запобігання правопорушенням, що вчиняються суддями в контексті виконання службових обов'язків, відіграє інститут юридичної відповідальності суддів;
- важливими заходами запобігання правопорушень, вчинюваних суддями, виступають кваліфікаційне оцінювання суддів, регулярне оцінювання суддів, суддівське досьє, надання методичної допомоги апеляційними судами та вищими спеціалізованими судами, пленуми вищих спеціалізованих судів, систематичне проведення спеціальних перевірок даних на основі визначення їх відповідності законодавчим вимогам, роз'яснювальні та профілактичні роботи поміж суддями;
- у законодавстві не визначено ні форм, ні способів надання методичної допомоги, тому відповідно до практики судочинства формами надання методичної допомоги можуть виступати: відповіді на запитання суддів нижчого рівня суду, різні інформаційні листи, систематичні наради, проведення семінарів, участь суддів у підведеннях підсумків в місцевих судах, проведення лекцій у територіальних відділеннях Національної школи суддів України.

Перспективи подальших досліджень в окресленому напрямку полягають у комплексному дослідженні процесу запобігання правопорушенням, вчинюваним суддями, відповідно до положень законодавства України.

Література

1. Бандурка А. А., Давыденко Л. М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
2. Галинский Я. И. Проблемы социального контроля в условиях формирования правового государства: укрепление законности и борьбы с преступностью в условиях формирования правового государства. М.: Наука, 1990. С. 6–9.
3. Закалюк А. П. Теоретична характеристика та обґрунтування системи державної протидії проявам злочинності / Правова система України: історія, стан та перспективи: монографія: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. Х.: Право, 2008. С. 154–162.
4. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
5. Литвак О. Загальнотеоретичні підвалини спеціально-кримінологічного запобігання злочинності // Право України. 2001. № 5. С. 98–103.
6. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Х.: Право, 2008. 304 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/MonoOvcharenko.pdf
7. Филиппов М. А. Судебная реформа в России. Судостроительство. Т. 1: Ч. 1]. СПб., 1871. 631 с.
8. Шевченко А. В. Дисциплінарна відповідальність суддів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. 2013. 19 с.
9. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах: монографія / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2009. 400 с.
10. Про судостроїть і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
11. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Kriminologia_2009.pdf
12. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf
13. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Матузова Н. И., Малько А. В. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2001. 776 с.
14. Seibert-Fohr A. (Ed.). Judicial Independence in Transition. Beiträge Zum Ausländischen Öffentlichen Recht Und Völkerrecht. 2012. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-28299-7>
15. Opinion n°17 on the evaluation of judges' work, the quality of justice and respect for judicial independence // Council of Europe Portal, 2020. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-n-17-on-the-evaluation-of-judges-work-the-quality-of-justice-and-respect-for-judicial-independence>
16. Методичні рекомендації щодо надання Апеляційним судом АРК місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства (текст проекту). URL: https://zib.com.ua/ua/print/52945-metodichni_rekomendacii_schodo_nadannya_apelyacijnim_sudom_.html
17. Маляренко А. В. Підстави юридичної відповідальності суддів загальної юрисдикції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 187 с.

УДК 342.5

Терзиев Венелин Кръстев

доктор военных наук, доктор экономических наук,

доктор социальных наук, профессор,

Военная академия имени. Георгия Раковского (София, Болгария)

Руссенский университет имени Ангела Кънчева (Руссе, Болгария)

Университетская Больница имени Канев (Руссе, Болгария)

Terziev Venelin Krastev

D.Sc. (National Security), D.Sc. (Economics), D.Sc. (Social Activities),

PhD, Professor

Georgi Rakovski Military Academy (Sofia, Bulgaria)

University of Rousse (Rousse, Bulgaria)

Kaneff University Hospital (Rousse, Bulgaria)

Георгиев Марин Петров

кандидат экономических наук

Университетская Больница им. Канев (Руссе, Болгария)

Georgiev Marin Petrov

PhD

Kaneff University Hospital (Rousse, Bulgaria)

Банков Стефан Маринов

кандидат экономических наук

Министерство Внутренних Дел (София, Болгария)

Bankov Stefan Marinov

PhD

Ministry of Interior (Sofia, Bulgaria)

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-16-6384

БОЛГАРСКАЯ МОДЕЛЬ ПРОКУРАТУРЫ И ГЛАВНОГО ПРОКУРОРА

THE BULGARIAN MODEL OF THE PROSECUTOR'S OFFICE AND PROSECUTOR GENERAL

Аннотация. Независимость главного прокурора любого государства-члена Европейского Союза имеет исключительную важность для соблюдения правовых рамок и верховенства закона. Она закладывает основы доверия к судебной системе и основы государственности, создает ощущение законности и правопорядка. Поэтому в контексте настоящей ситуации чрезвычайно важно очертить контроль над деятельностью главного прокурора при осуществлении его полномочий, четко подчеркнув, что Главный прокурор Болгарии не является бесконтрольным при осуществлении своих полномочий.

Полномочия главного прокурора Республики Болгарии по закону даже более ограничены, чем полномочия аналогичных лиц в правовых системах других стран ЕС. Главный прокурор осуществляет свои полномочия только в исключительных случаях и в соответствии с ранее установленными правовыми процедурами.

Ключевые слова: Прокуратура Республики Болгария, Результаты, Противодействие преступности, Тенденции.

Summary. The independence of the Prosecutor General of any Member State of the European Union is extremely important with a view to comply with the legal framework and the rule of law. It lays the foundations of trust in the judiciary and the fundamentals of statehood, creates a sense of law and legal order. That is why it is highly important in the context of the present to

outline the control of the activity of the Prosecutor General in the exercise of his powers, clearly emphasizing that the Bulgarian Prosecutor General is not out of control in his powers.

The legal powers of the Prosecutor General of the Republic of Bulgaria are even more limited than the powers of analogous figures in the legal systems of other EU countries. The Prosecutor General exercises his powers only in exceptional cases and according to previously prescribed legal procedures.

Key words: Prosecutor's Office of the Republic of Bulgaria (PORB), Results, Combating Crime, Trends.

Введение. Протесты в Болгарии — это интересное явление, и, по-презумпции, они должны быть направлены на требования или намерения чего-то лучшего, различного, для развития наших общественных отношений в определенной плоскости. Наша недавняя и более далекая история изобилует фактами и обстоятельствами, которые дают нам различные примеры последствий подобных действий или бездействия. Чаще всего мы ищем и находим вину и проблемы в других, и совсем не ищем что-либо подобного в себе. Для нас, болгар, характерно то, что мы любим давать оценки и квалификации, даже не имея компетенций или опыта в определенном направлении.

В последние месяцы мы становимся свидетелями аналогичного явления — идеи протестовать или выражать иное мнение, что само по себе является достаточно позитивным в демократическом и развитом обществе, каким мы претендуем считать себя. Требования, желания, стремления сопровождают наши будни, и это несомненно направлено во все стороны нашей прозаической и повседневной жизни. Исконным является желание каждого жить лучше и быть в сообществе, максимально справедливом по отношению к самому себе и окружающим людям. Чувство удовлетворения и справедливости — это такие понятия, которые имеют относительное значение для индивида, и если какие-то действия меня удовлетворяют, то для других они могут быть достаточно (или полностью) неудовлетворительными [1].

Поиск подходящих и правильных решений в кризисной ситуации — сложная задача, требующая большой компетенции и опыта и хорошей готовности к реагированию в такой обстановке. И в данный момент мы находимся в периоде такой кризисной ситуации. Не пытаюсь провести конкретный анализ того, чем и как она вызвана, эта кризисная ситуация присутствует и тем или иным образом создает дискомфорт ее участникам.

Интересна в качестве нюанса также ситуация или обстоятельства вокруг прокуратуры Болгарии, хотя бы потому, что претензии или требования к ней растут и даже выходят за рамки ее компетенции. К сожалению, общество настроено достаточно критично и ставит перед ней задачи, требования, ожидания и призывает к ответственности, которые по закону и по праву не могут быть ей вменены. Это, конечно, заставляет ее саму — прокуратуру — искать возможность ответить на эти общественные ожидания, не нарушая верховенство закона. Тогда, когда эта воз-

можность связана с предоставлением более полной и достоверной информации, некоторые из нас реагируют так, как будто бы прокуратура становится политическим спикером или медиа-пространством, а когда эта информация отсутствует, то она оказывается не функционирующей и неактивной.

Несомненно, отдельные личности также определяют часть впечатления, создаваемого соответствующим органом или организацией, и это вполне естественно. Нравится нам это или нет — это снова вопрос личного восприятия и ощущения, но это характерная черта индивидуальных поведенческих характеристик.

Парадоксально в этой довольно специфической ситуации то, что именно выступающие за права и свободы, выражающие позицию в защиту прав человека, используют такие методы и средства, нарушая эти исконные права человека.

Когда мы «ищем» и стремимся к справедливому обществу, тогда в основе этого общества и его социального развития лежат правила, нарушение которых не в чьих-либо интересах. Не оценивая и не характеризуя определенные личные позиции, необходимо сказать, что соблюдение правил — юридических, моральных или, вообще говоря, тех, которые гарантируют нам нормальное течение социальных процессов, является обязательным, при том в той мере, в какой это удовлетворило бы всех участников этого процесса.

Приемы для изменения этого социального процесса — обычные и хорошо известны экономистам, юристам, социологам и аналитикам — использование достаточного свободного медийного пространства для информации, не соответствующей реальным фактам и событиям. Несомненно, в этой кризисной ситуации дискредитировать отдельных лиц легко и достаточно быстро.

И, не зная Генерального прокурора республики, мы можем указать на него как на красноречивый пример в этом направлении, поскольку мы узнали так много и достаточно информации о его личной жизни, его банковских счетах и даже о его научном развитии. Некоторые из нас скажут, что это допустимое действие в отношении любого общественного деятеля, посвятившего себя работе на благо общества. И будет правым единственно и только в том, что возможность быть проинформированным — важное право, но не в том, что можно давать толкования, интерпретации и делать злонамеренные намеки (кстати, и не ища их целенаправленно, они существуют

в целом интернет пространстве). И, не будучи защитниками, я хотел бы сказать, что академическое развитие и получение образовательной и научной степени «доктор» — это процесс осознания достаточно хорошей возможности получения дополнительных компетенций. И если это решение конкретного индивида, будь то главный прокурор республики, то в этом отношении он вызывает лишь восхищение. Напомним, что в этом направлении есть аккредитованные вузы, закон о развитии профессорско-преподавательского состава, предписания и ряд других документов, регулирующих этот процесс, и если мы не удовлетворены или имеем соответствующие претензии к этому процессу, давайте изменим правила или установим соответствующие критерии.

Но давайте вернемся к процедурам, которым мы так сильно хотим следовать. Мы не можем судить о том, успешно ли человек справляется со своими служебными обязанностями или нет, но если мы хотим хоть немного продвинуться вперед в нашем социальном развитии, то следование правилам является основой наших действий. И когда мы требуем отставок и когда мы стремимся к личной справедливости, то правила являются основой. Едва ли оценку протестующих можно назвать объективной, но она возможна и реальна. И когда она существует, она должна получить ответ таким образом, который бы убедил всех нас в правоте, что мы действуем и работаем во имя нашей страны.

И когда полномочия этого главного прокурора кажутся нам очень большими или его действия недостаточно справедливыми, мы должны снова следовать правилам, которые изменим или создадим возможность, сделать их достаточно ясными, точными и чтобы они находились под общественным контролем. В противном случае все остальное говорит о процессах безумных желаний, которые происходили бы вне правил, а правила оставим на «потом» и будем применять позже.

Сравнительное правовое исследование функций, процедур избрания и профилей главных прокуроров в государствах-членах Европейского Союза

Сравнительное правовое исследование функций, процедур избрания и профилей главных прокуроров в государствах-членах Европейского Союза, которое было проведено в период с ноября 2018 г. по январь 2019 г. группой, в которую входят: д-р Иванка Иванова (руководитель проекта, автор), Георгий Ангелов (эксперт, сбор данных) и д-р Яни Киров (эксперт, сбор данных) и финансируется в рамках проекта «Что (мы) не знаем о главных прокурорах стран-членов Европейского Союза» Министерством иностранных дел Королевства Нидерландов, предлагает интересные интерпретации особенностей болгарской модели. Конечно, в исследовании делаются определенные попытки аналитичности и сравнительного

анализа, но его нельзя считать комплексным по многим причинам.

В болгарской конституции 1991 года вопросы статуса и организации прокуратуры регулировались вместе с проблемами суда в части «Судебная власть», но прокуратура как структура сохраняет две основные характеристики, которые она имела в тоталитарном государстве: отдельные прокуроры не возвращаются в состав судов (как это было до 1947 года), а остаются в независимой структуре, параллельной структуре судов. В то время как прокуратура в большинстве государств-членов ЕС является органом, специализирующимся исключительно в области уголовного права, прокуратура Болгарии сохраняет функцию общего надзора за законностью (статья 127, пункты 5 и 6 Конституции). Назначения, карьерный рост и дисциплина судей, прокуроров и следователей регулируются конституцией и законом одинаково, т.е. прокуроры и следователи пользуются несменяемостью как и судьи и теми же гарантиями независимости, что и они. Кадровые вопросы трех профессий магистратов решает отдельный коллективный орган — Высший судебный совет, который действует как коллегиальный орган до 2015 года, а затем образуются две отдельные коллегии: судебная коллегия, которая отвечает за назначения, дисциплину и карьерный рост судей, и прокурорская коллегия, которая решает те же вопросы в отношении прокуроров и следователей.

В остальных государствах-членах Европейского Союза назначения и карьерный рост прокуроров обычно регулируются иначе, чем назначения судей, а назначения, особенно прокуроров, в большинстве государств-членов производятся единоличным органом (министром юстиции или главой государства).

Болгария — особый случай, потому что, с одной стороны, коллективный орган назначает прокуроров (Прокурорская коллегия Высшего судебного совета), коллективный орган (Пленум Высшего судебного совета) выбирает кандидата на пост главного прокурора, а после этого он отчитывается за деятельность организации перед коллективным органом (Народным собранием) и может быть смещен Президентом только по инициативе коллективных органов (Высшего судебного совета или Народного собрания). Однако сами коллективные органы не несут никакой ответственности за свои решения и по определению действуют медленнее и труднее, чем единоличные. И наоборот, возложение процедуры назначения прокуроров и назначения или освобождения главного прокурора единоличных органов, что является наиболее распространенной моделью в других государствах-членах Европейского Союза, служит гарантией эффективности и подотчетности самой прокуратуры.

В болгарской конституции не говорится много о роли главного прокурора: как и председателей Верховного кассационного суда и Высшего

адміністративного суда, он назначается президентом по предложению Высшего судебного совета; имеет 7-летний мандат, не подлежит переизбранию и согласно ст. 126, абз. 2 Конституции, его основная функция — надзор за законностью и методическое руководство деятельностью всех прокуроров.

Главный прокурор Болгарии отчитывается перед парламентом за деятельность по расследованию преступлений и государственное обвинение. По предложению четверти депутатов парламент может инициировать процедуру отстранения от должности главного прокурора, для принятия соответствующего решения требуется квалифицированное большинство в 2/3 голосов. Аналогичным образом решается вопрос о смещении председателей двух верховных судов.

Законодательный орган Болгарии предусмотрел гарантии независимости главного прокурора от политической власти, такие же, как у председателей двух верховных судов. Главный прокурор Болгарии по праву является членом Высшего судебного совета, а после 2015 года он по праву председатель прокурорской коллегии при Высшем судебном совете. Пять членов прокурорской коллегии Высшего судебного совета подчинены Главному прокурору, что придает ему большой вес в решении вопросов назначения и карьерного роста прокуроров.

Помимо прокуратуры, Главный прокурор Болгарии также руководит Национальной следственной службой и может по своему усмотрению делегировать ей расследования. Все специализированные подразделения прокуратуры подчиняются главному прокурору и по его усмотрению могут создавать специальные группы для расследования отдельных преступлений. Он может изменять или отменять акты всех прокуроров страны; он также может по собственному решению командировать прокуроров».

Обобщая этот сравнительный анализ и исходя из реальной ситуации, можно утверждать, что был создан достаточно объективный механизм избрания и контроля в Болгарии, который может удовлетворить соответствующие потребности. Эффективность и прозрачность работы этого механизма — вопрос другого типа анализа и оценки. Тем не менее, Болгария не особо отличается от общепринятой европейской практики, и это объективное право с функциональным значением болгарского законодателя.

Дело Колевых против Болгарии, по жалобе № 1108/2002 г. в Европейский суд по правам человека

Интересным примером в этом направлении является дело Колевых против Болгарии по жалобе № 1108 / 2002, Пятая палата, председатель Пер Лоренцен в Европейском суде по правам человека.

Конкретные фактические обстоятельства следующие: Дело по жалобе (№ 1108/02) против Республики Болгария, поданной в Суд 17 декабря

2001 г. на основании ст. 34 Конвенции о защите прав человека и основных свобод («Конвенция») Николаем Георгиевым Колевым, гражданином Болгарии, 1949 года рождения. Г-н Колев был застрелен 28 декабря 2002 года. Его супруга, г-жа Нанка Колева, его дочь, г-жа Христина Колева, и его сын, г-н Георгий Колев, заявили, что желают продолжить рассмотрение жалобы, а также подали дополнительные жалобы. «Заявители утверждали, в частности, что задержание г-на Колева в 2001 году было незаконным и необоснованным, что его жалобы на его задержание не были рассмотрены своевременно, что расследование убийства первого заявителя не было независимым и эффективным».

Решением от 4 декабря 2007 г., суд объявил жалобу частично допустимой и частично недопустимой.

Применимое национальное право следующее [2–5]:

Задержание без судебного постановления

1. Статьи 202, абз. 1 и 203 Уголовно-процессуального кодекса 1974 года («УПК 1974»), действовавшего в то время, предусматривают, что подозреваемый может содержаться под стражей без предъявления обвинения до 72 часов на основании решения прокуратуры.

2. Статья 152а УПК 1974 года предусматривает, что лицо, которому было предъявлено официальное обвинение в совершении уголовного преступления, может быть временно задержано на срок до 72 часов по решению прокурора. В течение этого срока обвиняемый должен предстать перед судом.

3. Нет данных о существовании внутренней судебной практики по вопросу о том, могут или не могут быть последовательными 72-часовые сроки содержания под стражей в силу ст. ст. 202 и 152а.

Подача и ход жалоб против задержания под стражей

4. Согласно ст. 152б УПК 1974 г., действовавшего в то время, жалобы на содержание под стражей должны подаваться соответствующему следователю или прокурору, который обязан направить их «немедленно» в компетентный суд. Суд должен провести слушание по делу в течение трех дней после получения жалобы.

Прокурорский иммунитет и порядок привлечения к уголовной ответственности прокуроров

5. До сентября 2003 года весь судебный персонал, включая прокуроров, пользовались иммунитетом от судебного преследования. Согласно ст. 132 Конституции, действующей до сентября 2003 г., в связи со ст. 70, уголовное дело в отношении прокуроров может быть возбуждено только в том случае, если их неприкосновенность отменена решением Высшего судебного совета. Закон о судебной системе 1994 года (раздел 27 (1) (6) и раздел 134 (3)) гласит, что право вносить предложения в Высший судебный совет о снятии иммунитета судебного должностного лица принадлежит Главному прокурору

6. Поскольку иммунитет может быть отменен только по предложению Главного прокурора, что означает, что иммунитет Главного прокурора не может быть снят против его воли, в 1998 году Народное собрание внесло поправки в Закон о судебной системе 1994 года и предоставило полномочия председателям Верховного кассационного суда и Высшего административного суда, а также министру юстиции вносить в Высший судебный совет предложение об отмене иммунитета любого судебного должностного лица. 14 января 1999 г. Конституционный суд объявил поправку неконституционной, заключив, что она нарушает ст. 127, абз. 1 Конституции, которая дает органам прокуратуры исключительное право выдвигать обвинения и поддерживать обвинения против подозреваемых в нарушении закона (решение № 1 по конституционному делу № 34/1998).

7. В июне 2002 года Народное собрание приняло новую поправку, направленную на устранение недостатков в законе. В ходе дебатов по поправке несколько депутатов сочли ее неконституционной, учитывая решение Конституционного суда от 1999 года, и выразили мнение, что недостаток проистекает из текста Конституции и что он может быть исправлен только после внесения поправки в Конституцию. Однако парламент принял текст, согласно которому одна пятая членов Высшего судебного совета может предлагать Совету в полном составе отмену иммунитета любого судебного должностного лица.

8. 16 декабря 2002 г. Конституционный суд отклонил поправку (решение № 13 по конституционному делу № 17/2002), сославшись на мотивы, изложенные в его решении 1999 г. Конституционный суд не высказал мнения по вопросу о том, совместима ли с конституционным принципом законности проистекающая невозможность снятия иммунитета Главного прокурора, а также с основными правами, защищаемыми Конституцией.

9. Недостаток был устранен с 30 сентября 2003 г., после того как Народное собрание внесло поправки в Конституцию и ввело в силу ст. 132, абз. 4, возможность для одной пятой членов Высшего судебного совета обращаться ко всему Совету, который имеет право принимать решения о предъявлении обвинения и задержании любого судебного должностного лица. Кроме того, после поправки, в ст. 132 Конституции больше не используется термин «иммунитет» и ограничивается количество случаев, в которых требуется разрешение Высшего судебного совета. Согласно измененному тексту, такое предварительное разрешение необходимо только для предъявления обвинения судьям и прокурорам, когда обвинения предъявляются по поводу преступлений, совершенных ими при исполнении их служебных обязанностей. Получение такого разрешения также необходимо для выдачи постановлений о задержании судей и прокуроров, независимо от характера

обвинений, в отношении которых испрашивается задержание. В Закон о судебной системе от 9 апреля 2004 года были внесены поправки, отражающие новые конституционные положения.

10. В соответствии с вышеуказанными поправками теоретически любой прокурор или следователь может предъявить обвинение против Главного прокурора без необходимости получения предварительного разрешения в случае преступления, не связанного с его служебными обязанностями. Однако Главный прокурор мог бы отменить любое подобное решение, принятое подчиненным прокурором или следователем. Также остается необходимым разрешение Высшего судебного совета на задержание Главного прокурора.

11. Дальнейшая поправка к Конституции от февраля 2007 г. сняла все процессуальные ограничения в отношении судебного преследования сотрудников судебных органов. Новый Закон о судебной системе 2007 года отражает это изменение в его положениях. С февраля 2007 года теоретически любой прокурор или следователь имеет право без предварительного разрешения предъявить обвинение Главному прокурору или запросить в соответствующем суде постановления о его предварительном заключении под стражу при наличии достаточной информации о том, что он возможно совершил преступление. Однако, как упоминалось выше, Главный прокурор может отменить любое решение, принятое нижестоящим прокурором или следователем.

Прокуратура. Назначение, мандат, освобождение и временное отстранение от должности судейского персонала в целом и Главного прокурора в частности

12. Согласно Конституции 1991 года, все прокуроры имеют статус судебных должностных лиц (магистратов) и, следовательно, являются частью судебной системы. После трех лет службы они получают мандат. Назначение и освобождение от должности судейского персонала возможно только по решению Высшего судебного совета (см. пункты 136 и 137 ниже). Главный прокурор, который также является служащим суда, назначается президентом Республики Болгарии по предложению Высшего судебного совета на один-единственный семилетний срок. До истечения срока его полномочий к нему применяются те же основания для снятия с должности, что и ко всем другим судебным должностным лицам. Он может быть отстранен от должности Президентом Республики Болгарии по предложению Высшего судебного совета

13. Согласно ст. 129 Конституции 1991 г., вступившей в силу 30 сентября 2003 г., должностные лица судебных органов, наделенные мандатом, в том числе прокуроры, могут быть освобождены от должности только при выходе на пенсию, в случае постоянной физической недееспособности или в случае приговора к лишению свободы после окончательного

вступлення в законну силу приговора по обвинению в умышленном совершении преступления.

14. С 30 сентября 2003 г., когда в Конституции были внесены поправки, отстранение возможно в случае «серьезного нарушения или систематического невыполнения обязанностей судебного должностного лица» и в случаях «действий, наносящих ущерб репутации судебной власти». В 2006 году Народное собрание приняло поправку к Конституции, согласно которой не только Высший судебный совет, но и две трети депутатов могут предлагать президенту отстранить Главного прокурора или председателей двух Верховных судов по причинам, указанным выше. 13 сентября 2006 года Конституционный суд отменил поправку, решив, что она направлена на изменение баланса между отдельными ветвями власти и что Конституция требует внесения таких изменений Великим народным собранием. Некоторые судьи расходятся во мнениях и считают, что изменение необходимо, поскольку действующий правовой режим не дает достаточных гарантий против незаконных действий, совершаемых высшими прокурорами или судьями. В своем особом мнении один из судей отмечает следующее:

«Учитывая тот факт, что в состав Высшего судебного совета входят члены, которые подчиняются (Главному прокурору и председателям двух верховных судов) или состоят с ними в дружеских отношениях, весьма вероятно, что Высший судебный совет не сможет сформировать большинство в поддержку освобождения этих трех высокопоставленных судебных чиновников ... несмотря на допущенные ими нарушения закона ...

Раньше (до отклоненной поправки к конституции) национальный правовой порядок был беспомощным в таких ситуациях, и незаконное поведение сотрудников судебных органов приходилось терпеть в течение длительного времени.

Терпимость отсутствия контроля и подотчетности противоречит духу Конституции. (К сожалению), в результате (решения большинства в рассматриваемом случае) контроль над деятельностью высших должностных лиц судебной системы останется неэффективным, поскольку он осуществляется ими самими и их подчиненными».

15. В соответствии с Законом о судебной системе 1994 года (статья 40) и Законом о судебной системе 2007 года (статья 230) Высший судебный совет имеет право временно отстранить от должности любого судебного должностного лица, против которого возбуждено уголовное дело.

Полномочия Главного прокурора

16. Система прокуратуры в Болгарии централизована. Все прокуроры подчиняются и подотчетны Главному прокурору (статья 112 Закона о судебной системе 1994 г., в силе до 2007 г., и статья 136 Закона о судебной системе 2007 г.).

17. Главный прокурор, как самый высший прокурор в иерархии, имеет право издавать обязательные для исполнения приказы, касающиеся работы каждого прокурора, включая работу по конкретным делам, или брать на себя работу по делу, по которому работает другой прокурор (раздел 116 Закона о судебной системе 1994 г., действовавшего до 2007 г., и разделы 139 и 143 Закона о судебной системе 2007 г.).

18. Главный прокурор имеет право вносить в Высший судебный совет предложения о повышении в должности, освобождении или привлечении к дисциплинарной ответственности прокуроров (пункты 27, 30 и 172 Закона о судебной системе 1994 г., действующего до 2007 г., и пункты 38 и 312 Закона о судебной системе 2007 г.).

19. В соответствии с УПК 1974 г., действовавшим до 2006 г., прокурор контролировал расследование (пункт 3 статьи 48 УПК 1974 г.). Это включает право давать конкретные инструкции, менять следователя или брать на себя все расследование (абз 1, статьи 176 того же Кодекса). УПК 2006 года усиливает прокурорский контроль и непосредственное участие прокурора в расследовании преступлений. Кроме того, в результате конституционных и законодательных изменений 2006, 2007 и 2009 годов следственные службы были интегрированы в прокуратуру и в настоящее время административно подчинены Главному прокурору (статьи 127 и 128 Конституции Республики Болгарии и статьи 136, 148–153 Закона о судебной системе 2007 г.). В 2009 году Конституционный суд отклонил предложение о признании неконституционными поправок к Закону о судебной системе от 2009 года, которые регулируют это подчинение.

Высший судебный совет

20. Высший судебный совет состоит из 25 членов. Председатели Верховного кассационного суда и Верховного административного суда и Главный прокурор являются членами *ex officio*. Парламент избирает одиннадцать членов, которые могут быть судьями, прокурорами, следователями и адвокатами. Остальные одиннадцать членов избираются на отдельных собраниях делегатами судей (избирают шесть членов), прокуроров (избирают четырех членов) и следователей (избирают одного члена) (статья 130 Конституции Республики Болгарии, пункты 17–20 Закона о судебной системе 1994, действовавшего до 2007 года, и пункты 17 и 20–26 Закона о судебной системе 2007 года).

21. Решения, касающиеся, *inter alia*, увольнения судебного должностного лица или предложения в адрес Президента Болгарии о снятии с должности Главного прокурора, принимаются членами Высшего судебного совета тайным голосованием. До сентября 2003 г., когда была изменена ст. 131 Конституции, это было не так, что касалось решений об отмене неприкосновенности судебных работников прокуратуры, которые принимались в порядке открытого

голосования. В период с сентября 2003 г. по февраль 2007 г. эти решения также должны были приниматься тайным голосованием. С февраля 2007 года разрешение Высшего судебного совета больше не требуется для предъявления каких-либо обвинений судебному должностному лицу (см. § 127 выше).

Решение по этому делу следующее

1. Принимает, что вдова и дети первого заявителя могут продолжить разбирательство вместо него;

2. Принимает, что было совершено нарушение права первого заявителя по ст. 5, абз. 3 Конвенции, касающегося незамедлительного вызова к судье или другому должностному лицу, уполномоченному законом выполнять судебные функции;

3. Принимает, что лишение свободы первого заявителя в период с 13 сентября по 29 ноября 2001 г. было незаконным и противоречило ст. 5, абз. 1 Конвенции;

4. Принимает, что нет необходимости отдельно рассматривать жалобу по ст. 5, абз. 3 Конвенции в том смысле, что лишение свободы первого заявителя было необоснованным и длилось слишком долго;

5. Принимает, что имело место нарушение права первого заявителя по ст. 5, абз. 4 Конвенции на то, чтобы жалоба против задержания была рассмотрена в краткий срок;

6. Принимает, что имело место нарушение ст. 2 Конвенции, заключающееся в том, что расследование убийства г-на Колева было неэффективным и не имело необходимой независимости;

7. Принимает, что государство-ответчик должно уплатить соответствующие налоги, за моральный вред, а также судебные издержки и расходы.

8. Отклоняет остальные требования заявителей о справедливой компенсации.

Заключение. Главный прокурор Республики Болгария обеспечивает методологическое руководство деятельностью всех прокуроров и следователей (статья 136, абз 5 ЗСС, аналогично статье 46, абз. 5 УПК) для точного и единообразного применения законов и защиты законных прав и интересов граждан, юридических лиц и государства посредством издания общих методических указаний и инструкций относительно деятельности прокуратуры (полномочия по ст. 138, абз. 1, п. 6 ЗСС). Действия, процитированные в поддержку обвинения, носят общий характер. Следует отметить, что они в целом применяются к деятельности всех прокуроров и следователей, носят характер рекомендаций, которые создают организационные предпосылки и содержат методические указания по надлежащему применению закона. Именно благодаря этим общим методическим указаниям, содержащим руководящие принципы для одного и того же типа используемых дел (чаще всего при законодательных изменениях), все прокуроры могут применять норму одинаково и справедливо [5–8].

Совершенно очевидно, что методические указания и руководящие принципы, как общие и принципиальные, направлены на содействие профессиональному развитию и в то же время на поддержку самостоятельного и независимого осуществления прокурорской деятельности. Утверждения различных субъектов об их специфичности не только не состоятельны, но и приводят к выводу о незнании нормативных документов (правил). Все инструкции не относятся к отдельному и конкретному случаю. Именно по этой причине эксперты, проводившие независимый анализ структурной и функциональной модели болгарской прокуратуры, рекомендовали сделать их общедоступными, если это не противоречит эффективности расследования в отношении уголовного преследования и национальной безопасности.

Тенденция, предпринятая за последние полтора года генеральным прокурором Республики Болгарии, к публикации большего числа таких актов, ведущая к большей прозрачности дел, в которых сам главный прокурор осуществил свои полномочия методологического руководства, выполняет эту рекомендацию и является знаком для болгарского общества в пользу четко выраженной воли и твердой позиции в отношении прозрачности и контроля деятельности прокуратуры, если это не представляет угрозы для национальной безопасности и / или не ставит под угрозу расследование различных дел.

Действия главного прокурора Республики Болгарии также связаны с осуществлением законодательно регулируемых полномочий и контролем законности в конкретных делах, как это прямо предусмотрено законом (например, абз 10 статьи 243 УПК, запросы о возобновлении уголовных дел в соответствии с главой тридцать третьей УПК и др.).

В общем и целом, если главный прокурор совершает преступление, то он не может оставаться «анонимным».

Считается, что провозглашая неправду о неприкасаемости главного прокурора в государстве, управляемом верховенством закона, беспокойство вызывает также то, что на практике это оказывает недопустимое давление на прокуратуру, которое не будет преувеличенным классифицировать как мотивационное насилие *vis compulsive*, особенно на самого главного прокурора.

Поскольку нынешний главный прокурор является первым главным прокурором из практики, он осознает необходимость внесения изменений в законодательство и интерпретирующие решения, обеспечивающие единый стандарт разрешения дел. Необходимо согласовать практику прокуратуры и суда, чтобы обеспечить эффективное уголовное судопроизводство и справедливые приговоры.

Література

1. Терзиев В. К. Социальная экономика и предпринимательство — инновационные инструменты реализации государственной политики в Болгарии // Социальное предпринимательство и корпоративная социальная ответственность. 2020. Том 1. № 1. doi: 10.18334/social.1.1.110949.
2. Terziev V., Georgiev M., Bankov S. Functions, rights and obligations of the «Expert Council» of the prosecutor general of the Republic of Bulgaria // International scientific journal «Internauka», Kiev, Ukraine. 2020. № 14(94). 2 т. PP. 28–29. ISSN 2520-2057.
3. Терзиев В., Георгиев М., Банков С. Единый каталог коррупционных преступлений в болгарской прокуратуре // Международный научный журнал «Інтернаука», Киев, Украина. 2020. № 14(94). 2 т.с. 43–45. ISSN 2520-2057.
4. Terziev V., Georgiev M., Bankov S. The functions of the Bulgarian Prosecutor's Office to guarantee compliance with the law during investigations // 58th International Scientific Conference on Economic and Social Development — Budapest, 04–05 September, 2020, Economic and Social Development (Book of Proceedings). 2020. PP. 1–5. ISSN 1849-7535.
5. Terziev V., Georgiev M., Bankov S. Achieved results of the Bulgarian Prosecutor's Office in the prosecution and investigation of crimes of corruption // 58th International Scientific Conference on Economic and Social Development — Budapest, 04–05 September, 2020, Economic and Social Development (Book of Proceedings). 2020. PP. 384–387. ISSN 1849-7535.
6. Терзиев В., Георгиев, М., Банков, С. Меры и инициативы болгарской прокуратуры по осуществлению хороших практик // Международный научный журнал «Інтернаука», Киев, Украина. 2020. № 12 (92). С. 69–72. ISSN 2520–2057.
7. Terziev V., Georgiev M., Bankov S. Interaction of the Prosecutor's office with the competent state authorities for counteraction of corruption // International scientific journal «Internauka», Kiev, Ukraine. 2020. № 12 (92). PP. 54–57. ISSN 2520-2057.
8. Terziev V., Georgiev M. Bankov S. Increasing the risk of corruption activities during a COVID-19 pandemic // International scientific journal «Internauka», Kiev, Ukraine. 2020. № 12 (92). PP. 58–59. ISSN 2520-2057.

УДК 655.533; 025.5

Шабельник Аліна В'ячеславівна

студентка

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Шабельник Алина Вячеславовна

студентка

Национального технического университета Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Shabelnyk Alina

Student of the

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Оляніна Світлана Валеріїна

в. о. зав. кафедри графіки, професор кафедри графіки

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Олянина Светлана Валериевна

и.о. зав. кафедры графики, профессор кафедры графики

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Olianina Svitlana

b. at. Head Departments, Professor of Departments

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

ІНШЕ

ДРУК ЗА ВИМОГОЮ ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ДИТЯЧИХ КНИГ

ПЕЧАТЬ ПО ТРЕБОВАНИЮ КАК СОВРЕМЕННОЕ СРЕДСТВО ПОПУЛЯРИЗАЦИИ ДЕТСКИХ КНИГ

PRINTING ON DEMAND AS A MODERN METHOD OF POPULARIZING CHILDREN'S BOOKS

Анотація. У статті розглядаються сучасні методи оптимізації процесу видавництва дитячих книг на прикладі нового ілюстрованого видання на основі оповідання Д. Р. Кіплінга «Кіт, що гуляв сам по собі». Проаналізовані існуючі підходи до видавництва дитячих книг і запропоновані варіанти оптимізації цього процесу. Розглянуті переваги і недоліки запропонованих моделей. На основі дослідження створено сучасне художньо-технічне оформлення. На прикладі книги «Кіт, що гуляв сам по собі» продемонстровано перспективність і переваги застосування методу оптимізації процесу видавництва дитячої літератури.

Ключові слова: дитяча книга, поліграфія, друк, друк на вимогу, ілюстрування, ілюстрація, художньо-технічне оформлення, видання, видавництво, Кіплінг.

Аннотация. В статье рассматриваются современные методы оптимизации процесса издательства детских книг на примере нового иллюстрированного издания на основе рассказа Д. Р. Киплинга «Кот, который гулял сам по себе». Проанализированы существующие подходы к издательству детских книг и предложены варианты оптимизации этого процесса. Рассмотрены преимущества и недостатки предложенных моделей. На основе исследования создано современное

художественно-техническое оформление. На примере книги «Кот, который гулял сам по себе» продемонстрировано перспективность и предпочтения применения метода оптимизации процесса издательства детской литературы.

Ключевые слова: детская книга, полиграфия, печать, печать по требованию, иллюстрации, иллюстрация, художественно-техническое оформление, издания, издательство, Киплинг.

Summary. The article discusses modern methods of optimizing the process of publishing children's books on the example of a new illustrated edition based on the story of D. R. Kipling's «The Cat that Walked by Himself». The existing approaches to the publishing of children's books are analyzed and options for optimizing this process are proposed. The advantages and disadvantages of the proposed models are considered. Based on the research, a modern artistic and technical design has been created. On the example of the book «A cat that walked by itself» the prospects and preferences of using the method of optimizing the process of publishing children's literature are demonstrated.

Key words: children's book, printing, printing, printing on demand, illustrations, illustration, artistic and technical design, publications, publishing house, Kipling.

Актуальність. Друковані видання залишаються затребуваними і популярними у сучасному світі. Більш того, кожного року у США продається все більше і більше дитячих книжок. Через глобалізаційні процеси активізуються ринки Китаю та Африки. З'являються нові категорії дитячих книжок. Тепер дитяча книга відображає сучасні соціальні тренди. Через це зростає потреба як у створенні нових книжок, так і у повторному виданні. Зростання попиту на дитячу друковану продукцію зумовлює необхідність оптимізації процесів створення і розповсюдження дитячих книжок. Отже, актуальність статті зумовлена наявними ринковими і соціальними процесами.

Постановка проблеми. Автори книг часто користуються послугами видавництв. Проблема полягає в тому, що авторам необхідно зробити точний прогноз продажів видання і замовити у видавництва друк певної кількості примірників книги. Така модель взаємодії вимагає точного прогнозування. Сучасні методи прогнозування дозволяють робити досить точні прогнози щодо споживання виробничої продукції базуючись на дослідженнях ринкового середовища, проте дитяча книга є творчим продуктом і отже спрогнозувати її продажі базуючись на дослідженні ринкового середовища досить важко. Отже, необхідна модель поширення книг, яка б гарантувала би авторам видання дохід пропорційній кількості проданих примірників незалежно від початкового прогнозу продажів.

Аналіз наявних моделей і методів. Дослідимо два основні методи розповсюдження — метод пробного тиражу і метод друку на вимогу.

Метод пробного тиражу полягає у тому, що дитяча книга друкується у певній обмеженій кількості (наприклад 500–1000 екземплярів) і подальше прогнозування базується на ринкових показниках продажів першого тиражу. До переваг такого підходу можна віднести його розповсюдженість — багато видавництв надають таку послугу і через це ми маємо великий конкурентний вибір видавництв. Проте, у такого методу є багато недоліків. По-перше пробний тираж вимагає значних фінансових ви-

трат і низьку ринкову рентабельність. Більшість видавництв має оптово-орієнтовану цінову політику (чим більше екземплярів друкується — тим дешевше ціна за екземпляр). Таким чином, якщо книга продається погано, будуть втрачені гроші. Якщо книга продається добре, можлива ситуація коли ринковий попит не може бути задоволений у даний час (коли старий тираж вже розпроданий, а новий ще не був надрукований). Через це ринковий попит може зникнути і новий великий тираж може стати збитковим.

Проаналізуємо процес друку на вимогу. Процес друку на вимогу, як правило, складається з наступних етапів. Автор книги відправляє видавництву всі файли необхідні для друку і оплачує друк одного примірника. Далі видавництво чекає запиту від покупця. Як тільки надходить запит, видавництво відразу ж відправляє книгу покупцеві і друкує нову книгу. Далі видавництво відправляє творцеві книги його частку від продажу. Після чого видавництво чекає нового запиту.

Такий підхід має цілу низку переваг. До переваг які отримує автор книги можна віднести постійний гарантований дохід від кожного продажу книги, відсутність ризику зробити неправильний прогноз, відсутність необхідності зберігати книги та відсутність необхідності керувати процесом відправки книги покупцеві.

Видавництво отримує такі переваги, як збільшення прибутку за рахунок поліпшеної моделі поширення, можливість збирати дані про покупців книг, відсутність необхідності зберігання великої кількості книг.

Покупець книги отримує такі переваги, як скорочення терміну виконання замовлення. Також покупець отримує нову, нещодавно надруковану книгу та кращий сервіс з боку продавця.

Результати дослідження і пропозиції щодо вирішення проблеми. Проаналізувавши наявні моделі ми можемо зробити висновок що, для розповсюдження ілюстрованого видання на основі оповідання Д. Р. Кіплінга «Кіт, що гуляв сам по собі» найбільш прийнятна модель друку на вимогу. Ця

модель дозволяє уникнути фінансових ризиків і надати покупцю найкращий сервіс у найкоротший термін. Подальші дослідження оптимізації процесу створення дитячої книги доцільно спрямувати на дослідження бізнес-процесів що є часиною створення художньо-технічного оформлення дитячої книги.

Висновки. Обрана модель друку на вимогу ідеально підходить для всіх учасників процесу. Крім того, вона сприяє зменшенню інтенсивності знищення лісів, мінімізації забруднення навколишнього середовища від утилізації книг. Модель є розширюваною та масштабованою. Запропонований спосіб вирішує практично всі проблеми класичної моделі

поширення та неминуче призведе до ще пришвидшення темпів розвитку індустрії і збільшення за-требуваності роботи ілюстратора дитячих книг. Проаналізовані існуючі підходи до видавництва дитячих книг і запропоновані варіанти оптимізації цього процесу. Розглянуті переваги і недоліки запропонованих моделей. На основі дослідження створено сучасне художньо-технічне оформлення. На прикладі книги «Кіт, що гуляв сам по собі» продемонстровано перспективність і переваги застосування методу оптимізації процесу видавництва дитячої літератури.

Література

1. Литвиненко О. Дитяча книга в мультимедійному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук зі соц. комунікацій: 27.00.03 / О. О. Литвиненко; Харк. держ. акад. культури. Х., 2011. 22 с.
2. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: навч. посіб. Львів: Аз-Арт, 2002. 158 с.
3. Огар Е. Культура сучасної дитячої книжки / Емілія Огар // Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи: науково-практ. зб. Львів: Аз-Арт, 2002. С. 138–147.
4. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги / Федіна Ю. // Вісник інституту розвитку дитини. 2014. Вип. 35. С. 119–124.
5. Харченко О. М. Дизайн оформлення української дитячої книги на прикладі казок / О. М. Харченко // Вісник ХДАДМ. 2010. № 1. С. 146–149.
6. Шульська Н., Манюхіна А. Ілюстративна культура сучасної дитячої книги: видавничі норми й читацькі вимоги / Н. Шульська, А. Манюхіна // Scripta manent: молодіжний науковий вісник інституту філології та журналістики. 2016. С. 152–154.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 16 (96)

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 31.10.2020. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 11,86. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.